

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

SEPTEMBAR 1958

9

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA II
SEPTEMBAR 1958

Uredivački odbor

Predsjednik NIKOLA MINČEV. *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, ANTE NOVAK, JAKŠA PETRIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«, BEOGRAD, Terazije 31

SADRŽAJ

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Inspekcije	335—338
Organizacija saveznih organa uprave	339—343
Funkcioneri saveznih organa uprave	343—344

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Savez književnika Jugoslavije	345—346
Proslava Dana mladosti	346—347
Proslava Bitke na Sutjesci	347—348

PRIVREDA

Krupna poljoprivredna gazdinstva	349—355
Industrija nemetala	355—360

KULTURA

Međuuniverzitetska saradnja	361—362
Kulturno-prosvetni i društveno-zabavni rad u JNA.....	362—364
Matica srpska	364—365
Devete Dubrovačke letnje igre	366

SPOLJNA POLITIKA

Stav Jugoslavije o kolonijalnom pitanju	367—371
Jugoslavija i kriza na Srednjem Istoku	372—373
Poseta predsjednika norveške vlade Gerhardsena	374

INSPEKCIJE

Postanak, razvoj i uloga inspekcija

U sistemu narodne vlasti kontrola predstavlja značajnu funkciju države koju ona obavlja preko svojih organa. Obim te kontrole i organi preko kojih je država obavljala tu funkciju kretali su se u skladu sa zadacima državne uprave s obzirom na izmenjeni karakter vlasti i odnos uprave prema privredi i drugim društvenim delatnostima. Odmah posle oslobođenja, kada državni aparat nije bio još dovoljno izgrađen, bili su obrazovani posebni organi državne kontrole sa zadatkom da »proveravaju sam sistem državne uprave i da pružaju pomoć u reorganizaciji toga sistema«. Kasnije zadatak tih organa svodi se na njihovu upravno-pravnu funkciju, tj. na kontrolu izvršenja zakona i drugih propisa vlade i njenih organa, kontrolu evidencije i utroška državnih finansijskih sredstava i evidencije i rashodovanja materijalnih dobara koja se nalaze na upravljanju i raspolaganju kod državnih nadležstava, ustanova i preduzeća i zadružnih i društvenih organizacija, kao i na kontrolu ostvarivanja prava građana. Ti posebni organi državne kontrole bili su Komisija državne kontrole FNRJ, organi državne kontrole u narodnim republikama i kontrolne komisije u narodnim odborima.

Posebni organi državne kontrole uspešno su obavili od 1946 do 1950 posao na ispravljanju grešaka i otklanjanju slabosti u radu ustanova, preduzeća i zadružnih i društvenih organizacija, a naročito u oblasti raspolaganja društvenim sredstvima i zaštite prava građana. Međutim, promene u državnom i društvenom uređenju 1950, a posebno uvođenje samoupravljanja u oblasti privrede, učinile su nepotrebnim dalje postojanje posebnih organa kontrole. U uslovima ondašnje organizacije državnih organa već su bili stvoreni uslovi da određeni državni organi obavljaju kao svoju osnovnu funkciju kontrolu u oblasti privrede. U skladu s tim početkom 1951 ukinuti su posebni organi državne kontrole.

Ali, pored ove t. zv. opšte kontrole, koju su obavljali organi kontrolne komisije, razvijala se i t. zv. unutrašnja kontrola, koju su obavljali organi državne uprave nad radom nižih državnih organa, a i jedni i drugi kontrolu zakonitosti rada ustanova, privrednih i društvenih organizacija i građana. U ovoj kontroli posebno mesto su imale inspeksijske službe. Ukidanjem specijalnih organa opšte državne kontrole stvoreni su uslovi za dalje razvijanje i jačanje inspeksijskih službi. Već u 1946 doneti su propisi o inspekciji rada, u 1948 o sanitarnoj, građevinskoj i trgovinskoj inspekciji, a nešto kasnije, naročito posle donošenja Ustavnog zakona 1953, i propisi o ostalim inspekcijama (inspekciji tržišta, finansijskoj inspekciji i dr.).

Inspekcija označava jednu od niza delatnosti koje obavljaju organi državne uprave. Tu delatnost državna uprava obavlja preko posebnih organa uprave (inspektorata) odnosno preko posebno organizovane stručne službe. Za razliku od svih drugih stručnih službi, inspekcija je specijalizovana stručna služba koja se organizuje za vršenje određenih prava nadzora.

Inspekcija kao služba ima zadatak da neposredno nadzire u raznim oblastima društvene delatnosti pravilnu, potpunu i blagovremenu primenu i poštovanje zakona i drugih propisa kako od strane ustanova, organizacija i građana tako i od strane državnih organa. Delatnost inspeksijske službe ograničava se isključivo na onaj krug poslova preko koga se obezbeđuje kontrola rada ustanova, organizacija i građana u vezi s primenom zakona i drugih propisa državnih organa.

Kao stručna služba, inspekcija, po pravilu, obavlja svoju delatnost za određenu granu uprave (naprimer, narodno zdravlje, rad i radne odnose i dr.) ili za određenu užu oblast (naprimer, šumarstvo, veterinarstvo, građevinarstvo i dr.). Izuzetno, delatnost inspekcije može biti određena i za nadziranje izvršenja propisa za određenu kategoriju poslova (naprimer, za promet semenske robe, za parne kotlove i sl.).

Inspekcije se ne moraju osnivati za svaku granu uprave, a još manje za svaku oblast. U takvim slučajevima nadziranje izvršenja propisa obavljaju odgovarajući organi uprave oslanjajući se na opšte ovlašćenje tih organa da se, pored ostalog, staraju i o izvršenju zakona i drugih propisa u odgovarajućoj grani uprave odnosno oblasti za koju su osnovani.

¹ Edvard Kardelj: »Kontrolna služba pred novim zadacima«, »Borba«, 20 mart 1947.

Položaj u sistemu državne uprave

S obzirom na funkciju koju obavlja, inspekcija je sastavni deo državne uprave. Preko inspekcije državna uprava kao celina nadzire izvršenje zakona i drugih propisa.

Po pravilu, inspeksijska služba se obavlja u okviru odgovarajućih organa državne uprave. Bez obzira kako su organizovane inspekcije, tj. da li kao stručne službe ili kao posebni organi za obavljanje inspeksijskih poslova — inspektorati, oni, po pravilu, organizaciono ulaze u sastav osnovnih organa državne uprave (državnih sekretarijata i sekretarijata izvršnih veća — u saveznoj i republičkoj upravi, sekretarijata, odeljenja i samostalnih oteka — u organima lokalne uprave). Izuzetak čini sanitarna inspekcija, koja ima poseban položaj, jer se sanitarni inspektorat osniva kao samostalni organ uprave, zbog čega prema njemu osnovni organi uprave, saglasno Zakonu o sanitarnoj inspekciji, vrše samo određena prava nadzora na osnovu Zakona o državnoj upravi.

Za određivanje položaja inspekcija u organima uprave u kojima postoje i njihovih odnosa prema tim organima od posebnog značaja je to kako je organizovana inspekcija, tj. da li kao stručna služba u okviru drugih organa uprave ili kao poseban organ. Ako je inspekcija organizovana kao stručna služba u okviru odgovarajućeg osnovnog organa, tj. ako inspeksijske poslove obavljaju stručni službenici toga organa, za položaj te službe i njen odnos prema osnovnom organu uprave važi sve ono što važi i za druge stručne službe. U tom slučaju inspeksijske poslove obavlja osnovni organ uprave u okviru koga se organizuje inspeksijska služba i taj organ vrši odgovarajući uticaj i na organizaciju i na rad te službe. Ako se za obavljanje inspeksijskih poslova osniva poseban organ uprave, — inspektorat, onda on neposredno obavlja inspeksijske poslove, a osnovni organ državne uprave, u okviru koga se obrazuje inspektorat, vrši prema njemu zakonom određena prava nadzora zakonitosti njegovog rada i druga zakonom određena prava.

Opšta ovlašćenja

Opšta ovlašćenja inspekcija kojima se bliže definiše njihova funkcija i određuje karakter inspeksijske službe određena su Zakonom o državnoj upravi. Inspekcije obavljaju preglede u ustanovama i organizacijama u slučajevima kada za to imaju ovlašćenje, izdaju privremena naređenja ustanovama, organizacijama i građanima za otklanjanje uočenih nezakonitosti u njihovom radu, naređuju mere obezbeđenja u slučaju postojanja opasnosti za život i zdravlje ljudi ili mere za zaštitu drugih opštih interesa, preduzimaju i druge administrativne mere za koje su ovlašćeni i izriču novčane kazne na licu mesta za prekršaj u granicama određenim zakonom.

Ova opšta ovlašćenja su razrađena i konkretizovana za svaku inspekciju posebnim propisima o određenoj inspeksijskoj službi. Naprimer, Osnovni zakon o sanitarnoj inspekciji konkretno određuje delokrug, organizaciju i način rada sanitarne inspekcije i sl.

Ali obim ovlašćenja svih inspekcija nije isti, jer on zavisi od vrste i prirode poslova koje obavljaju pojedine inspekcije. Inspekcije čiji nadzor ima za cilj otklanjanje opasnosti za život i zdravlje ljudi deluju više preventivno, dok druge inspekcije koje imaju za cilj zaštitu opštenarodne imovine i sl. deluju više represivno. Priroda poslova koje obavljaju pojedine inspekcije utiče na ovlašćenja i obim poslova tih inspekcija.

Vrste

U državnoj upravi u Jugoslaviji postoje: sanitarna inspekcija, finansijska inspekcija, inspekcija tržišta, devizna inspekcija, građevinska inspekcija, inspekcija rada, poljoprivredne inspekcije (inspekcija za zaštitu bilja, inspekcija za promet semenske robe, veterinarska inspekcija, vinarska inspekcija i šumarska inspekcija), elektroenergetska inspekcija, inspekcija parnih kotlova, rudarsko-metalurška inspekcija i administrativna inspekcija.

Inspekcije se, po pravilu, osnivaju zakonom ili uredbom.

Sve navedene inspekcije osnovane su saveznim propisima, izuzev rudarsko-matalurške i šumarske, koje su osnovane republiknim propisima.

Pored navedenih inspekcija, u narodnim odborima opština i srezova postoje i druge inspekcije. Tako u mnogim narodnim odborima postoje komunalne, stanbene, a ponegdje ribarske i sl. inspekcije. Narodni odbori mogu svojim odlukama osnivati inspekcije na osnovu ovlašćenja iz zakona i to, kao i ostali državni organi, radi nadziranja izvršenja propisa koje donose narodni odbori u okviru ovlašćenja koja imaju, a taj nadzor zahteva neposredno organizovanu stručnu službu i samostalnost u obavljanju inspeksijskih poslova.

Delokrug i organizacija

Sanitarna inspekcija osnovana je 1948, a njeni delokrug i organizacija određeni su Zakonom o sanitarnoj inspekciji i Osnovnim zakonom o zdravstvenom nadzoru nad životnim namirnicama. Sanitarna inspekcija nadzire životne namirnice i sirovine za proizvodnju namirnica, kao i predmete opšte upotrebe kad je to propisima određeno, sanitarne prilike i sanitarne prostorije, javne ustanove, lokale, pijace i druga javna mesta, a zatim i uređaje za obezbeđenje čistoće na radištim i u naseljima, sanitarne uređaje i sprovođenje sanitarnih mera u stambenim i drugim zgradama, vode i uređaje za snabdevanje vodom, otpadne vode i druge otpadne materije, uređenja i mere za sprečavanje štetnih uticaja tehnološkog procesa proizvodnje, zdravstvene prilike u okolini pojedinih fabrika, odnosno pogona ili radištila, puteve i sredstva javnog saobraćaja u pogledu sanitarnih uslova i proizvodnju i promet lekova i sredstava za dezinfekciju.

U obavljanju inspeksijskih poslova sanitarna inspekcija je ovlašćena da, pored mera predviđenih posebnim propisima, naređuje otklanjanje sanitarnih nedostataka i sprovođenje sanitarno-tehničkih mera, izvođenje manjih asanacionih radova, a u određenim slučajevima i da zabrani upotrebu poslovnih prostorija i uređaja dok se ne otklone sanitarne nedostaci.

Sanitarni inspektorat ima položaj samostalnog organa uprave prema kome odgovarajući organ uprave za narodno zdravlje ima pravo da vrši samo zakonom utvrđeno pravo nadziranja zakonitosti njegovog rada. Sanitarna inspekcija postoji u organima uprave narodnih odbora opština i srezova, u organima uprave autonomnih jedinica (APV i AKMO), i u organima republike i savezne uprave. Sanitarna inspekcija organizaciono postoji u okviru organa nadležnih za poslove narodnog zdravlja.

U Jugoslaviji je na kraju 1957 postojao jedan savezni, šest republičkih, dva autonomna, 88 sreskih, 400 opštinskih sanitarnih inspektorata i 459 opštinskih referata za sanitarnu inspekciju sa 127 stalnih i 670 honorarnih inspektora, 520 pomoćnih inspektora i 249 medicinskih higijeničara.

U 1957 organi sanitarne inspekcije izvršili su 1.293.808 pregleda i intervencija, doneli 72.849 rešenja o otklanjanju higijenskih nedostataka i podneli 13.142 prijave za prekršaje. Sanitarni inspektori najviše pažnje posvećivali su nadziranju higijene ishrane i komunalne higijene, dok je sanitarni nadzor u oblasti higijene rada, školske higijene i suzbijanja zaraznih bolesti nešto manje bio zastupljen.

Finansijska inspekcija osnovana je 1953. Prema Uredbi o finansijskoj inspekciji, ona obavlja kontrolu primene propisa o finansijskom poslovanju privrednih organizacija, udruženja privrednih organizacija i ustanova sa samostalnim finansiranjem, izuzev kontrole izvršenja predračuna prihoda i rashoda ovih ustanova, zatim kontrolu izvršenja predračuna državnih organa i ustanova, kao i predračuna društvenih fondova, kontrolu primene propisa koji regulišu finansijske obaveze prema društvenoj zajednici fizičkih i pravnih lica koja se bave samostalnom privrednom delatnošću, kontrolu rada organa državne uprave u pogledu primene propisa o utvrđivanju, obračunavanju i naplaćivanju prihoda iz privrede i od stanovništva, kontrolu finansijskog poslovanja društvenih organizacija koje, pored mesečnih uloga svojih članova, imaju i druge prihode.

Finansijski inspektorati osnovani su kao posebni organi u sastavu samostalnih organa državne uprave nadležnih za poslove finansija (saveznog i republičkih državnih sekretarijata za poslove finansija, sekretarijata za poslove finansija autonomnih jedinica i srezova). Za obavljanje finansijskih inspeksijskih poslova opštinski narodni odbori mogu obrazovati finansijske inspektorate ili oteke odnosno referate.

U junu 1958 postojao je jedan savezni, šest republičkih, dva autonomna i 94 sreska inspektorata, u kojima je radilo 713 finansijskih inspektora (17 saveznih, 54 republička, 18 autonomnih jedinica, 476 sreskih i 148 opštinskih).

U 1957 g. 566 finansijskih inspektora, koliko ih je bilo do početka 1958, izvršilo je 23.259 pregleda, izdalo 10.089 rešenja radi otklanjanja utvrđenih nepravilnosti. Na predlog inspektora finansijske inspekcije dato je 80 predloga za prinudnu likvidaciju privrednih organizacija zbog nepravilnog poslovanja

(usvojeno je 65 predloga). Organi finansijske inspekcije podneli su takođe 105 zahteva za smenivanje direktora privrednih organizacija zbog nepravilnog rada (usvojeno je 70 zahteva).

Inspekcija tržišta osnovana je 1948 kao trgovinska inspekcija sa zadatkom da obavlja kontrolu primene propisa u oblasti trgovine i snabdevanja. Po Uredbi o inspekciji tržišta 1953, ona obavlja kontrolu izvršenja propisa iz oblasti robnog prometa i vršenja usluga kod svih učesnika u robnom prometu i vršenju usluga, tj. kod svih privrednih organizacija bez obzira na njihovu privrednu delatnost, i to u svim slučajevima kad se pojavljuju kao učesnici u robnom prometu i vršenju usluga, zatim kontrolu izvršenja propisa o jugoslovenskim standardima, saveznih propisa o kvalitetu i proizvođačkim specifikacijama, propisa o proizvođačkim oznakama, proizvođačkim i trgovačkim žigovima i drugim propisima kojima se utvrđuje svojstvo robe i način pakovanja u prometu.

Tržišni inspektorati osnovani su kao posebni organi u sastavu samostalnih organa državne uprave nadležnih za poslove robnog prometa (saveznog i republičkih državnih sekretarijata za poslove robnog prometa, sekretarijata za privredu odnosno robni promet sreskih narodnih odbora). Opštinska inspekcija tržišta je u sastavu odeljenja za privredu opštinskog narodnog odbora.

Na kraju 1957 postojao je jedan savezni, šest republičkih, 95 sreskih i 424 opštinska tržišna inspektorata u kojima su radila 933 inspektora (14 saveznih, 35 republičkih, 248 sreskih i 636 opštinskih).

U 1957 organi tržišne inspekcije izvršili su 173.963 kontrolna pregleda u 318.100 privrednih organizacija (kontrolom je obuhvaćeno 55% privrednih organizacija i njihovih poslovnih jedinica). Za to vreme tržišni inspektori su podneli 42.094 prijave zbog povrede propisa kojima se regulišu promet robe i vršenje usluga i doneli u mandatom postupku 17.212 rešenja o prekršajima u ovoj oblasti (visina administrativnih kazni iznosila je preko 8 miliona din.).

Devizni inspektorat osnovan je 1953 kao jedinstveni kontrolni organ za celu zemlju, koji kontrolishe rad učesnika u deviznom i spolnotrgovinskom poslovanju. On obavlja kontrolu deviznog poslovanja privrednih preduzeća i drugih organizacija, ustanova, nadležstava i društvenih organizacija, deviznog poslovanja u okviru železničkog, pomorskog, rečnog, vazduhoplovnog i poštanskog saobraćaja, kao i deviznog poslovanja preštavnistava privrednih organizacija u inostranstvu, kontrolu rada carinarnice u pogledu primene deviznih propisa u putničkom saobraćaju sa inostranstvom, deviznog poslovanja Narodne banke FNRJ i drugih banaka koje obavljaju devizne poslove i kontrolu rada svih ostalih pravnih i fizičkih lica koja se bave deviznim poslovanjem.

Deviznu kontrolu, pored devizne inspekcije, obavlja, u granicama datih joj ovlašćenja, i Narodna banka FNRJ. Narodna banka obavlja deviznu kontrolu pregledom dokumenata koji se kod nje nalaze o uvezenoj robi, kontrolom deviznih računa i računa vezanih u inostranstvu, kontrolom rada ovlašćenih menjača kao i kontrolom proizvodnje, prerade i prometa zlata i plemenitih metala u zemlji.

Za razliku od ostalih inspekcija, devizna inspekcija je organizovana isključivo kao organ savezne uprave i nalazi se u sastavu i pod nadzorom saveznog Državnog sekretarijata za poslove finansija. Deviznih inspektora ima danas 45. Oni obavljaju poslove devizne inspekcije na celoj teritoriji Jugoslavije ili na teritoriji pojedine narodne republike. Prema tome, devizna inspekcija ne postoji kao organ uprave narodnih republika ni narodnih odbora.

Pored kontrole pravilne primene propisa i mera pojedinačnim pregledima učesnika u spolnotrgovinskom i deviznom poslovanju, Devizni inspektorat je u 1957 zahvatio pojedine privredne grane kao celinu (poljoprivredno-prehrambeni sektor, drvni sektor, spolnotrgovinska preštavnistva u inostranstvu, turizam itd.), a osim toga obrađivana su i pitanja značajna za celo spolnotrgovinsko i devizno poslovanje, kao, naprimer, kompenzacioni poslovi, primene koeficijenata, reeksportni poslovi itd. U 1957 Devizni inspektorat je izrekao kazne u visini od preko 56 miliona din., a na osnovu nepravilne primene koeficijenata doneto je rešenja za povraćaj budžetu preko 700 miliona din.

Gradevinska inspekcija osnovana je 1948. Prema Uredbi o gradevinskoj inspekciji, ona proverava da li je za izgradnju i upotrebu gradevinskog objekta izdata gradevinska dozvola, kontrolishe da li se gradevinski objekti izgrađuju prema odobrenom projektu, da li je izvođač preduzeo mere za obezbeđenje sigurnosti radnika gradevinskog objekta, susednih objekata i saobraćaja, proverava da li materijal za građenje i izvršenje radova odgovara tehničkim uputstvima i standardima.

U obavljanju poslova gradevinski inspektor ima pravo da pregleda svu tehničku dokumentaciju, projekte i gradevinski dnevnik, kao i gradevinski materijal i izvedene radove. Gradevinski inspektor ovlašćen je da naredi da se otklone sve utvrđene nepravilnosti, a i da se obustavi izvođenje radova na gradevinskom objektu ako izvođač ne postupi po traženju gradevinskog inspektora.

Gradevinski inspektorati osnovani su kao posebni organi u sastavu samostalnih organa državne uprave nadležnih za poslove gradevinarstva (saveznog i republičkih sekretarijata za industriju, sekretarijata za privredu autonomnih jedinica i sreskih narodnih odbora i odeljenja za komunalne poslove opštinskih narodnih odbora).

Inspekcija rada osnovana je 1946, a delokrug i organizacija određeni su, uglavnom, Zakonom o inspekciji rada i Zakonom o radnim odnosima. Inspekcija rada kontroliše pravilnu primenu propisa o higijenskoj i tehničkoj zaštiti rada, o zasnivanju i prestanku radnog odnosa, o radnom vremenu, o ličnim dohocima i naknadama, o odmorima i odsustvima, o posebnoj zaštiti žena, omladine i invalida, o radnim knjižicama i obezbeđivanju smeštaja, ishrane odnosno prevoza radnika, gde je to obaveza privredne organizacije. Inspekcija rada takođe daje mišljenja o projektima izgradnje odnosno preuređenja raznih građevinskih objekata, izrađuje i objavljuje periodične izveštaje o stanju zaštite rada i delatnosti inspekcije, radi na prosvetavanju u oblasti zaštite na radu i obavlja i druge poslove u vezi sa sprečavanjem nesrećnih slučajeva, odnosno profesionalnih i drugih oboljenja na radu. Pored lica u radnom odnosu nadzor inspekcije rada obuhvata sva lica koja uživaju zaštitu na radu, kao što su učenici u privredi i učenici stručnih škola, studenti dok su na praktičnom radu, volonteri, članovi seljačkih radnih zadruga i ribarskih zadruga, učesnici na javnim radovima, strani državljani koji dolaze u našu zemlju u okviru Tehničke pomoći, kao i lica koja se nalaze na izdržavanju kazne, dok rade u radionicama i radilištima.

Poslove inspekcije rada na nivou Federacije obavlja odeljenje savezne inspekcije u Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za rad, na čelu sa saveznim inspektorom rada, u sastavu svih republičkih (pokrajinskih, oblasnih) i sreskih sekretarijata za rad postoje inspektorati rada, a u opštinama ova služba je različito organizovana bilo u sastavu sekretarijata za rad ili nekog drugog organa opštinskog narodnog odbora ili poslove inspekcije rada obavljaju ovlašćeni službenici ili se honorarno angažuju druga lica.

Na kraju 1957 radio je jedan savezni, šest republičkih, dva autonomnih jedinica i 100 sreskih inspektorata sa 337 lica koja su obavljala inspekciju.

U 1957 organi inspekcije rada izvršili su 32.621 redovan pregled preduzeća, radnji, radilišta i drugih objekata, kojima su obuhvaćena 1.280.322 lica uključujući i učenike u privredi i 15.758 vanrednih pregleda u vezi sa izgradnjom i preuređenjem preduzeća, kontrole izvršenja njihovih naređenja, obavljanja noćnog rada i dr. Zbog neposredne pretnje po život i zdravlje zaposlenih lica organi inspekcije rada izdali su naređenje o zabrani rada (delimično i potpunoj) u 787 privrednih organizacija (obuhvaćena 8.642 zaposlena lica). U 1957 evidentirano je 579 smrtnih nesreća na radu i 202.833 povrede. U nadziranju pravilne primene propisa o higijenskoj i tehničkoj zaštiti na radu u toku 1957 pregledano je 62.156 radnih prostorija i ustanovljeno da od njih 8.322 ne odgovaraju minimalnim normativima zaštitnih propisa. Inspekcija rada utvrdila je 20.258 slučajeva nezakonitih otpisa radnog odnosa, 47.576 slučajeva kršenja propisa o ličnim dohocima, 2.931 slučaj nezaštćenosti ili kršenja kolektivnih ugovora, 546 slučajeva nepripravljanja propisa o zaštiti trudnica i majki dojenja, 14.692 prekrsaja propisa o učenicima u privredi odnosno zaštiti maloletnih lica u radnom odnosu.

Inspekcija za zaštitu bilja ustanovljena je Osnovnim zakonom o zaštiti bilja od bolesti i štetočina 1954 g. Ona neposredno kontroliše izvršenje propisa i mera za zaštitu bilja, stalno nadzire promet bilja i sredstava za zaštitu bilja, kao i zdravstveni pregled bilja, i izdaje uverenja o zdravstvenom stanju pošiljaka bilja koje se otpremaju sa zaraženog područja.

Inspekciju u oblasti zaštite bilja vrše ovlašćeni stručni službenici organa uprave opštinskih i sreskih narodnih odbora, autonomnih jedinica narodnih republika i Federacije nadležnih za poslove poljoprivrede. Za obavljanje ove službe ne obrazuje se poseban organ kao inspektorat već poslove ove inspekcije, kao i u ostalim inspekcijama iz oblasti poljoprivrede, obavljaju, uz druge poslove, stručni službenici ovih organa uprave.

Inspekcija za promet semenske robe ustanovljena je Zakonom o prometu semenske robe 1954 g. Ona obavlja isključivo one poslove koji se odnose na kontrolu prometa semenom, tj. kontroliše da li su u pogledu semenske robe koja se stavlja u promet ispunjeni uslovi određeni zakonom, kao i da li privredne organizacije koje se bave isključivo proizvodnjom ili prometom semenske robe raspolazu stručnim poljoprivrednim odnosno šumarskim osobljem za poslove semenarstva, a i propisanim prostorijama za smeštaj i čuvanje semenske robe.

Veterinarska inspekcija ustanovljena je Osnovnim zakonom o zaštiti stoke od stočnih zaraza 1954 g. Ona neposredno kontroliše izvršenje propisa i mera za zaštitu stoke od stočnih zaraza, kao i promet stoke i sredstava za zaštitu stoke, a obavlja i zdravstveni pregled stoke i naređuje veterinarsko-sanitarne mere za zaštitu stoke od stočnih zaraza.

Poslove veterinarske inspekcije obavljaju službenici organa uprave nadležnih za poslove veterinarstva.

Vinarska inspekcija ustanovljena je Zakonom o vinu 1957 g. Ona nadzire promet vina i drugih preradivina od grožđa i vina, promet i upotrebu sredstava i materija za proizvodnju i preradu grožđa i vina i njihovih preradivina, proizvodnju i promet drugih alkoholnih pića koji su posebnim propisima stavljeni u nadležnost ove inspekcije.

Poslove vinarske inspekcije obavljaju određeni stručni službenici organa uprave nadležnog za poslove poljoprivrede. Ova služba obrazuje se u okviru organa uprave svih političko-teritorijalnih jedinica.

Šumarska inspekcija ustanovljena je republičkim zakonima o šumama. Ona kontroliše sprovođenje propisa

o iskorišćavanju, preradi i upotrebi drveta, kao i izvršenje propisa o prometu ogrevnog i građevinskog drveta i o zaštiti šuma od protivpravnog korišćenja.

Kao i kod ostalih poljoprivrednih inspekcija, šumarsku inspekciju obavljaju stručni službenici organa uprave nadležnog za poslove poljoprivrede.

Elektroenergetska inspekcija ustanovljena je Uredbom o elektroenergetskoj inspekciji 1949 g. Ona ispituje uslove pod kojima se odvija proces proizvodnje električne energije, odnosno organizaciju proizvodnje i njenu ekonomičnost s obzirom na tehničku opremu postrojenja, pregleda elektromašinska, prenosna, transformatorska, razvodna i predajna postrojenja i kontroliše način njihove upotrebe u proizvodnom procesu i prenosu električne energije, uzimajući posebno u obzir sigurnost pogona i zaposlenog osoblja, proverav način, pravilnost i racionalnost korišćenja električne energije u proizvodne i neproizvodne svrhe kod potrošača električne energije pregledom transformatorske i razvodne instalacije, kao i postrojenja koja se napajaju električnom energijom, i kontroliše sigurnosne uređaje i aparate i proverav stručnu spremu i kvalifikacije osoblja koje rukuje električnim postrojenjima.

Elektroenergetska inspekcija organizovana je kao jedinstvena služba za celu Jugoslaviju, i to u sastavu saveznog organa (Sekretarijata Saveznog izvršnog veća za industriju).

Inspekcija parnih kotlova kontroliše upotrebu parnih kotlova, parnih sudova, pregrejača pare i zagrejača vode. Ne postoje posebni propisi kojima se bliže određuju delokrug, organizacija i način rada ove inspekcije, već su oni određeni u skladu s postojećim tehničkim propisima.

Inspekcija parnih kotlova postoji kao stručna služba u saveznoj i republičkoj upravi, i to u sastavu sekretarijata za industriju.

Rudarsko-metalurška inspekcija ustanovljena je republičkim propisima. Ona nadzire stanje rudarskih i metalurških objekata i naprava u rudarskim jamama i na površinama u rudnicima, izvršenje propisa iz rudarstva i metalurgije, daje dozvole za obavljanje rudarskih poslova i određuje granice eksploatacije u rudarstvu i metalurgiji, učestvuje u izradi investicionih programa i projekata u rudarstvu i metalurgiji.

Rudarsko-metalurška inspekcija postoji samo kao republička služba. Inspektore imenuje republičko izvršno veće.

Administrativna inspekcija bila je prvobitno ustanovljena republičkim propisima, a sada su pitanja u vezi s njenom organizacijom i radom regulisana Zakonom o javnim službenicima iz 1957 g. Ova inspekcija se stara o pravilnoj primeni propisa Zakona o javnim službenicima, o unapređenju administrativnog poslovanja u organima i ustanovama nad kojima nadzorna prava vrše organi državne uprave, ukazuje stručnu pomoć ustanovama nad kojima organi uprave vrše odgovarajuća prava nadzora i pomaže im u organizovanju organizacije i administrativnog poslovanja i nadzire primenu propisa o sistematizaciji radnih mesta.

Administrativna inspekcija osniva se kao posebna služba u sekretarijatima za opštu upravu sreskih narodnih odbora, kao i u sekretarijatima izvršnih veća za opštu upravu (Saveznog, republičkih, Pokrajinskog i Oblasnog). Ova inspekcija ne postoji u opštinskoj upravi.

Do ove godine u oblasti prosvete postojala je kao posebna služba školska odnosno prosvetna inspekcija. Prema Opštem zakonu o školstvu iz 1958 g., poslove ove inspekcije obavlja prosvetno-pedagoška služba. Ova služba prati i proučava rad, pojave i probleme u oblasti vaspitanja i obrazovanja, obavlja pedagoški nadzor u školama i drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje, nadzire izvršavanje propisa o organizaciji i radu škola i sprovođenje nastave i drugih oblika rada u školama i drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje.

Prosvetno-pedagoška služba organizuje se u okviru srezova i republika. Ona se ne organizuje ni u okviru opština ni u okviru Federacije. Izuzetno, u NR Crnoj Gori, gde ne postoje srezovi, ovu službu mogu organizovati kao zajedničku dve ili više opština.

Ovlašćenja inspekcija i njihovi međusobni odnosi

Inspekcije se u načelu osnivaju u okviru organa uprave svih političko-teritorijalnih jedinica. Izuzimajući autonomne jedinice, u kojima postoje posebni inspekciski organi, za svaku inspekciju obrazuju se kao posebni organi savezni, republički, sreski i opštinski inspektorati odnosno inspekciske službe sa izuzecima o kojima je već govoreno.

Po pravilu, u saveznoj i republičkoj upravi za obavljanje inspekciskih poslova postoje inspektorati, a u sreskim i opštinskim narodnim odborima oni se osnivaju samo izuzetno. U pogledu inspekciskih službi u opštinskim narodnim odborima, Zakon o nadležnosti opštinskih i sreskih narodnih odbora i njihovih organa predviđa da se opštinski narodni odbor — ako smatra da obim inspekciskih poslova iz pojedine oblasti nije toliki da bi trebalo postaviti posebnog službenika ili nije u mogućnosti da postavi takvog službenika — može sporazumeti s nadležnim

organima druge opštine ili sreskim narodnim odborom da odgovarajuće inspekciske poslove iz nadležnosti opštinskog organa obavlja službenik narodnog odbora druge opštine odnosno sreskog narodnog odbora.

Savezni i republički inspektorati obavljaju inspekciske poslove iz isključive nadležnosti Federacije ili od opšteg interesa za Federaciju odnosno narodnu republiku neposredno na celoj teritoriji Jugoslavije odnosno narodne republike ili preko odgovarajućih republičkih, sreskih, odnosno opštinskih inspektorata ili inspekciskih službi.

U obavljanju svih ostalih inspekciskih poslova, tj. onih koji nisu iz isključive nadležnosti Federacije ili od opšteg interesa za Federaciju odnosno narodnu republiku, primenjuje se opšta pretpostavka o nadležnosti opštinskih inspektorata odnosno inspekciskih službi. Sreski, republički i savezni inspektorati obavljaju samo one inspekciske poslove koji su posebnim propisima stavljeni u njihovu nadležnost.

Savezni i republički inspektorati mogu tražiti od republičkih i sreskih inspektorata odnosno inspekciskih službi da obave pojedine poslove iz njihove nadležnosti i da im neposredno ukazuju stručnu pomoć u obavljanju tih poslova. Sreski inspektorati odnosno inspekciske službe u odnosu na opštinske inspektorate odnosno inspekciske službe imaju pravo da od odgovarajućeg opštinskog inspektorata odnosno inspekciske službe zatraže da obavi određeni inspekciski posao u vezi s primenom saveznih, republičkih i sreskih propisa i mera i da im o tome podnese izveštaj i da traže obaveštenja i podatke o nadziranju sprovođenja saveznih, republičkih i sreskih propisa i mera koji su im potrebni radi praćenja funkcionisanja odgovarajuće inspekciske službe.

Odnos prema drugim organima

Odnos inspekcija prema drugim organima ogleda se u pravima zakonom datih inspekcijama u odnosu na pojedine organe, kao i u pravima nadziranja zakonitosti rada inspekcija, datih određenim organima.

Odnos inspektorata prema predstavničkim i političko-izvršnim organima zavisi od stepena pojedinih organa. Savezno izvršno veće odnosno republička izvršna veća ovlašćena su da svojim propisima mogu osnivati i ukidati pojedine inspektorate i određivati njihov delokrug. Savezna i republička izvršna veća takođe nadziru zakonitost rada inspektorata, ukoliko aktom o osnivanju pojedinih inspektorata to pravo nije dato u delokrug odgovarajućeg državnog sekretarijata odnosno sekretarijata izvršnog veća.

Pravo nadziranja rada saveznih i republičkih inspektorata je u nadležnosti odgovarajućih državnih sekretarijata odnosno sekretarijata izvršnog veća, ukoliko propisima nije određeno da pravo nadzora neposredno vrši samo izvršno veće. U narodnim odborima pravo nadziranja inspektorata odnosno inspekciskih službi vrše odgovarajući sekretarijati odnosno odeljenja i samostalni otseci. Određena prava nadzora imaju saveti narodnog odbora u odnosu na odgovarajuće inspektorate odnosno inspekciske službe, a narodni odbor to pravo ima u odnosu na sve inspektorate odnosno inspekciske službe u okviru upravnih organa narodnog odbora sreza odnosno opštine.

Po pravu nadzora ovlašćeni organi mogu obustaviti od izvršenja akte inspekcija donete van upravnog postupka ako su ti akti u suprotnosti sa zakonom i drugim propisima i predložiti nadležnom organu da ih ukinе ili poništi. Isto tako nadležni državni organ koji nadzire zakonitost rada inspekcija može od ovih tražiti da obave određeni posao iz njihovog delokruga, da podnesu izveštaj o radu i daju mišljenja o pitanjima iz delokruga inspekcije. Organ koji nadzire zakonitost rada inspekcija ovlašćen je da izdaje i stručna uputstva za rad inspekcija.

Kod lokalnih organa stvari su nešto drugačije postavljene. Saveti kao političko-izvršni organi sreskih i opštinskih narodnih odbora ovlašćeni su da vrše pravo nadziranja zakonitosti rada sreskih odnosno opštinskih inspektorata, a u obavljanju tog nadzora mogu samo obustaviti od

izvršenja akte odgovarajućih inspektorata van upravnog postupka i predlagati svom narodnom odboru ukidanje tih akata. Narodni odbori kao predstavnički organi imaju u odnosu na inspektorate znatno šira ovlašćenja nego saveti. Narodni odbor svojim statutom odnosno odlukom osniva i ukida inspektorate, a može, u granicama ovlašćenja datih zakonom i drugim propisima, svojim propisima ustanovljavati inspekcije kao službe odnosno inspektorate kao organe za nadziranje izvršenja njegovih propisa. Narodni odbor, takođe, u vršenju prava nadziranja zakonitosti rada svojih inspektorata ima pravo da ukida i poništava njihove akte donete van upravnog postupka ako su u suprotnosti sa zakonom i drugim propisima.

Pravni akti i pravna sredstva

Inspektorati mogu donositi naredbe i uputstva za izvršenje zakona i propisa izvršnog veća odnosno narodnog odbora kad su za to ovlašćeni. Izuzetno, inspektorati — savezni i republički — mogu biti ovlašćeni i za donošenje akata u formi pravilnika. Najčešći akti koje donose inspektorati odnosno inspekciske službe su rešenja.

Inspektorati odnosno inspekciske službe rešenjima određuju konkretne obaveze ustanovama, organizacijama i građanima. Posebnim propisima može se predvideti da inspektorati u formi rešenja mogu izdavati privremeno naređenja u cilju hitnog izvršavanja privremenih mera za otklanjanje opasnosti po život i zdravlje ljudi ili za zaštitu opštih interesa. Rešenje u ime inspektorata donosi starešina ili ovlašćeni službenik na način i u formi predviđenim Zakonom o opštem upravnom postupku. Protiv rešenja inspektorata odnosno inspekciskih službi u upravnom postupku dozvoljeno je pravo žalbe. Žalba protiv prvostepenog rešenja inspektorata odnosno inspekciske službe izjavljuje se ili inspektoratu višeg stepena (protiv rešenja opštinskog inspektorata sreskom itd.) ili organu uprave koji vrši pravo nadziranja rada inspektorata (protiv rešenja republičkog odnosno saveznog inspektorata — odgovarajućem republičkom savetu odnosno državnom sekretarijatu ili sekretarijatu republičkog odnosno Saveznog izvršnog veća). Žalba protiv prvostepenog rešenja koje donose inspektorati odnosno inspekciske službe ulaze se u roku od 15 dana, ukoliko zakonom nije određen drukčiji rok. U slučajevima kad su propisima inspektori ovlašćeni za izdavanje privremenih naređenja u cilju hitnog izvršavanja privremenih mera za otklanjanje opasnosti po život i zdravlje ljudi ili za zaštitu opštih interesa stranka može uložiti prigovor protiv takvog rešenja, i to starešini inspektorata odnosno organa uprave nadležnog za poslove odgovarajuće inspekcije u roku od 8 dana. Izuzetno od pravila usvojenog u upravnom postupku da žalba izjavljena na prvostepeno rešenje odlaže njegovo izvršenje, žalba protiv rešenja inspekcije, po pravilu, nema to dejstvo. Samo izuzetno inspekcija protiv čijeg je rešenja izjavljena žalba može dozvoliti odlaganje izvršenja naredene mere ako žalilac učini verovatnim da bi usled sprovođenja naredene mere nastupila znatna materijalna šteta koja se na drugi način ne bi mogla otkloniti, a odlaganjem koje se traži ne ugrožava se zdravstvena zaštita ili sigurnost građana.

IZVORI:

Zakon o državnoj upravi (»Službeni list FNRJ«, br. 13/56); Zakon o saveznom organima uprave (»Službeni list FNRJ«, br. 26/56); Republički zakon o organima uprave u narodnim republikama; Zakon o nadležnosti opštinskih i sreskih narodnih odbora i njihovih organa (»Službeni list FNRJ«, br. 52/57); Zakon o sanitarnoj inspekciji (»Službeni list FNRJ«, br. 23/56); Opšti zakon o sprečavanju i suzbijanju zaraznih bolesti (»Službeni list FNRJ«, br. 37/48); Zakon o inspekciji rada (»Službeni list FNRJ«, br. 108/48); Osnovni zakon o zaštiti stoke od stočnih zaraza (»Službeni list FNRJ«, br. 26/54); Osnovni zakon o zaštiti bilja od bolesti i štetočina (»Službeni list FNRJ«, br. 26/54); Zakon o vinu (»Službeni list FNRJ«, br. 31/57); Zakon o javnim službenicima (»Službeni list FNRJ«, br. 53/57); Opšti zakon o školstvu (»Službeni list FNRJ«, br. 28/58); Republički zakon o šumama; Uredba o finansijskoj inspekciji (»Službeni list FNRJ«, br. 43/53, 5/54 i 32/54); Uredba o inspekciji tržišta (»Službeni list FNRJ«, br. 43/53); Uredba o deviznoj inspekciji (»Službeni list FNRJ«, br. 53/53 i 8/54); Uredba o građevinskoj inspekciji (»Službeni list FNRJ«, br. 12/52); Uredba o elektroenergetskoj inspekciji (»Službeni list FNRJ«, br. 6/49); Statuti opština i srezova.

P. A.

ORGANIZACIJA SAVEZNIH ORGANA UPRAVE¹

Od donošenja Zakona o državnoj upravi i Zakona o saveznom organima uprave u 1956 izvršene su izvesne dopune i korekcije u samom Zakonu o državnoj upravi,² a doneti su i dopunski propisi kojima se upotpunjuju i regulišu položaj i struktura savezne uprave u celini, njeni odnosi sa Saveznim izvršnim većem i organizacija pojedinih saveznih organa uprave.³

Savezna uprava⁴ ima:

Državne sekretarijate: za inostrane poslove; za poslove narodne odbrane; za unutrašnje poslove; za poslove finansija; za poslove robnog prometa.

Komitet za spolnu trgovinu.

Sekretarijate Saveznog izvršnog veća: za zakonodavstvo i organizaciju; za opšte privredne poslove; za industriju; za poljoprivredu i šumarstvo; za saobraćaj i veze; za rad; za prosvetu i kulturu; za narodno zdravlje; za socijalnu politiku i komunalna pitanja; za pravosudne poslove; za informacije; za opštu upravu. Položaj i ovlašćenja sekretarijata Saveznog izvršnog veća ima i Sekretarijat Saveta narodne odbrane.

Uprave pod nadzorom drugih organa uprave: Upravu za tehničku pomoć; Upravu carina; Saveznu geodetsku upravu; Upravu za patente; Saveznu upravu za zaštitu bilja; Saveznu upravu za poslove veterinarstva.

Inspektorat pod nadzorom drugog organa uprave: Savezni sanitarni inspektorat.

Direkciju pod nadzorom drugog organa uprave: Direkciju objekata za opštedržavne potrebe reprezentacije.

Upravne ustanove pod neposrednim nadzorom Saveznog izvršnog veća: Savezni zavod za privredno planiranje; Savezni zavod za statistiku; Savezni hidrometeorološki zavod. Pod nadzorom drugih organa uprave: Savezni ured za cene; Savezni zavod za urbanizam, komunalna i stanbena pitanja; Savezni zavod za produktivnost rada; Bibliografski institut FNRJ; Državni arhiv FNRJ; Savezni zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja; Savezni institut za zaštitu spomenika kulture; Savezni zavod za narodno zdravlje; Prijemni centar; Biro za organizaciju uprave i privrede; Savezni zavod za fizičku kulturu; Savezni zavod za fotogrametriju; Zavod za geomagnetska merenja; Jugoslovenski registar brodova.

Komisije pod neposrednim nadzorom Saveznog izvršnog veća: Saveznu komisiju za nuklearnu energiju; Komisiju za verska pitanja; Saveznu komisiju za fizičku kulturu; Saveznu komisiju za vodoprivredu; Saveznu komisiju za službeničke poslove; Saveznu komisiju za priznavanje prava na penziju. Pod nadzorom drugih organa uprave: Komisiju za medicinska naučna istraživanja; Saveznu komisiju za standardizaciju; Jugoslovensku nacionalnu komisiju za saradnju sa OUN, za ishranu i poljoprivredu — FAO; Jugoslovensku nacionalnu komisiju za Međunarodnu organizaciju rada — MOR; Saveznu komisiju za pregled filmova; Jugoslovensku nacionalnu komisiju za OUN za prosvetu, nauku i kulturu — UNESCO; Nacionalnu komisiju za UNICEF; Komisiju za saradnju sa međunarodnim zdravstvenim organizacijama; Saveznu tarifnu komisiju; Komisiju za kulturne veze sa inostranstvom.

Uprave u sastavu drugih organa uprave: Saveznu upravu prihoda; Ured za zaštitu jugoslovenske imovine u inostranstvu (koji ima položaj i ovlašćenja uprave kao organa uprave u sastavu); Upravu za mere i dragocene metale; Upravu pomorstva i rečnog saobraćaja; Upravu civilnog vazduhoplovstva; Saveznu upravu za puteve; Upravu za radiosaobraćaj; Upravu za farmaceutske službu i medicinsko snabdevanje; Upravu za invalidska i boračka pitanja.

¹ Stanje 30. IX. 1958.

² Zakon o dopunama Zakona o državnoj upravi, »Službeni list FNRJ«, br. 44/57.

³ Uredba o prenošenju poslova u nadležnost saveznih i republičkih organa, »Službeni list FNRJ«, br. 26/56, 43/56, 18/58; Uredba o organizaciji i poslovanju SIV-a, »Službeni list FNRJ«, br. 26/56, 15/57, 20/58; Uredba o osnivanju i ukidanju odrđenih saveznih organa uprave, »Službeni list FNRJ«, br. 45/57, 6/58, 15/58.

⁴ »Državna uprava«, »Jugoslovenski pregled«, april 1957, str. 173—179 (41—47).

Inspektorate u sastavu drugih organa uprave: Savezni finansijski inspektorat; Devizni inspektorat; Savezni tržišni inspektorat.

Direkcije u sastavu drugih organa uprave: za sirovine; za ishranu; za nuklearne sirovine.

Pri Saveznom izvršnom veću postoji kao stručno konsultativno telo *Pravni savet*.

Pri pojedinim organima uprave postoje *stručni saveti*: Vojni savet Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane; Savet za stručno obrazovanje službenika organa unutrašnjih poslova Državnog sekretarijata za unutrašnje poslove; Savet za stipendije, Savet za radiodifuziju i televiziju, Savet za film, Savet za prosvetna pitanja nacionalnih manjina (pri Sekretarijatu za prosvetu i kulturu); Savet za stručno obrazovanje kadrova u privredi, Savet za pitanja iseljenika (oba pri Sekretarijatu za rad); Savet za informativnu službu za inostranstvo (pri Sekretarijatu za informacije); Savet za pitanja organizacije i unapređivanja javne uprave (pri Sekretarijatu za opštu upravu); Savet za metodologiju planiranja (pri Saveznom zavodu za privredno planiranje).

Delokrug i unutrašnja organizacija

Krajem 1957 i sredinom 1958 doneti su propisi o organizaciji i sistematizaciji za devet organa savezne uprave (Državni sekretarijat za poslove narodne odbrane; Državni sekretarijat za unutrašnje poslove; Sekretarijat SIV-a za zakonodavstvo i organizaciju; Sekretarijat SIV-a za pravosudne poslove; Sekretarijat SIV-a za informacije; Sekretarijat SIV-a za opštu upravu; Uprava carina; Savezni zavod za statistiku; Savezni zavod za narodno zdravlje). Za ostale organe savezne uprave takvi propisi se pripremaju.

U ovoj informaciji se daje pregled osnovne unutrašnje organizacione strukture, delokruga u saveznom državnim sekretarijatima, Komitetu za spolnu trgovinu, sekretarijatima Saveznog izvršnog veća, Saveznom zavodu za privredno planiranje i Saveznom zavodu za statistiku.

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA INOSTRANE POSLOVE obavlja upravne poslove u oblasti spoljnih odnosa FNRJ s drugim zemljama, međunarodnim organizacijama i u oblasti zaštite interesa FNRJ i njenih građana prema inostranstvu, održava odnose s vladama stranih država, obavlja poslove u vezi s pripremama za zaključenje i izvršenje međunarodnih ugovora⁵ i vrši nadzor nad zakonitošću rada Uprave za tehničku pomoć.⁶

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Državnog sekretarijata je državni sekretar, kome u radu pomažu jedan državni potsekretar, tri pomoćnika-ambasadora; osnovne organizacione jedinice odnosno radna mesta su: kabinet državnog sekretara; savetnik za kadrovska pitanja; savetnik za opšti sektor; administrativna inspekcija; sedam političkih odeljenja od kojih šest odeljenja organizovanih na regionalnom principu po referatima za pojedine zemlje ili grupe zemalja i jedno odeljenje za međunarodne organizacije; konzularno odeljenje; personalno odeljenje; pravni savet; odeljenje za štampu i informacije; protokol; opšte odeljenje; finansijsko odeljenje; materijalno-plansko odeljenje; Odeljenjima rukovode načelnici koji odgovaraju za rad državnog potsekretara odnosno jednom od pomoćnika. Neka odeljenja dele se na oteke, kojima rukovode šefovi po uputstvima načelnika odeljenja kome su i odgovorni za rad oteka.

Spoljna mreža Državnog sekretarijata za inostrane poslove sastoji se iz ambasada i poslanstava kao diplomatskih predstavništava kod stranih država i konzulata kao konzularnih predstavništava na teritoriji stranih država. Pored toga, postoje kao posebne diplomatske misije stalne delegacije FNRJ pri glavnom sedištu UN u Njujorku, pri evropskom sedištu UN u Ženevi, pri Stalnom sekretarijatu Ankarskog ugovora (sedište promenljivo), pri Dunavskoj komisiji u Budimpešti, pri Đerdapskoj rečnoj upravi u Oršavi i Tekiji, kao i pri Organizaciji za evropsku ekonomsku saradnju u Parizu.

⁵ Čl. 9 Zakona o saveznom organima uprave, »Službeni list FNRJ«, br. 13/56.

⁶ Uredba o ukidanju i osnivanju određenih saveznih organa uprave, »Službeni list FNRJ«, br. 45/57.

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE NARODNE ODBRANE obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije koji se odnose na pripremanje i preduzimanje mera za organizaciju i mobilizaciju odbranbenih snaga zemlje i izvora potrebnih za narodnu odbranu i na izvršenje vojne i drugih obaveza građana, državnih organa, privrednih, samoupravnih i društvenih organizacija u oblasti narodne odbrane, zatim upravne poslove u oblasti organizacije, mobilizacije i popune Jugoslovenske narodne armije, njenog snabdevanja, opreme, materijalnog i finansiskog poslovanja, a na osnovu posebnog zakona u okviru ovlašćenja koja na njega prenese vrhovni komandant oružanih snaga vrši i poslove komandovanja Jugoslovenskom narodnom armijom i priprema i predlaže donošenje propisa i planova koje donosi vrhovni komandant,⁷ vrši nadzor i obezbeđuje stručnu i administrativnu službu za Komisiju za medicinska i naučna istraživanja.⁸

Organizacija je utvrđena Uredbom o organizaciji Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane⁹ na sledeći način: na čelu Državnog sekretarijata je državni sekretar, kome u radu pomažu dva državna potsekretara; osnovne organizacione jedinice su: Generalštab Jugoslovenske narodne armije, na čelu sa načelnikom, koji je odgovoran državnom sekretaru (Generalštab je podeljen na uprave i samostalna odeljenja kojima rukovode načelnici); pozadinski sektor; političko-upravni sektor; sektor za poslove vojne privrede; personalna uprava; finansiska uprava; kabinet državnog sekretara. Poslove sektora vrše uprave i samostalna odeljenja, a poslovi uprava vrše se po odeljenjima i drugim organizacionim jedinicama. Sektorima rukovode potsekretari, sem pozadinskim, kojim rukovodi načelnik pozadine, koji je odgovoran državnom sekretaru. Kabinetom državnog sekretara rukovodi, po uputstvima državnog sekretara, načelnik kabineta, kome su potčinjeni načelnici opšteg i administrativnog odeljenja.

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti zaštite državne bezbednosti i javnog poretka, slobode i prava građana, društvene i lične imovine, izvršenja kazni, unutrašnjeg mira i reda i građanskih stanja.¹⁰

Organizacija je utvrđena Uredbom o organizaciji i radu Saveznog državnog sekretarijata za unutrašnje poslove i opštim načelima za organizaciju organa unutrašnjih poslova u narodnim republikama¹¹ na sledeći način: na čelu Državnog sekretarijata je državni sekretar, kome u radu pomažu tri državna potsekretara (rukovodeći poslovima koje im odredi državni sekretar) i najviše tri pomoćnika državnog sekretara (pomažući državnom sekretaru u rukovođenju poslovima koje im on odredi); osnovne organizacione jedinice su: Uprava državne bezbednosti; Uprava javne bezbednosti; Uprava Narodne milicije; odeljenje za pasošku i pograničnu službu i strance; odeljenje za civilnu i protivpožarnu zaštitu; odeljenje za organizaciju i stručno obrazovanje službenika; odeljenje za personalnu službu; odeljenje za materijalno-finanisku službu; odeljenje za medicinsku službu; kabinet; osek za finansisku reviziju; osek za opšte poslove. U Državnom sekretarijatu postoji pravni savetnik sa samostalnim delokrugom, koji odgovara državnom sekretaru odnosno potsekretaru koga odredi državni sekretar. Poslove iz delokruga uprava obavljaju odeljenja i samostalni otseci. Poslovi iz delokruga odeljenja dele se na otseke, a poslovi otseka na referate. Na čelu uprava nalaze se pomoćnici, na čelu odeljenja načelnici, a na čelu samostalnih otseka ili otseka u sastavu odeljenja, šefovi otseka. Pri Državnom sekretarijatu postoji Veće za prekršaje, Viša upravna škola za unutrašnje poslove, Škola za podoficire Narodne milicije, Škola za civilnu zaštitu i Zavod za kriminalistiku i kriminologiju kao upravna ustanova. Prema ovim organima i ustanovama Državni sekretarijat ima određena prava i dužnosti propisane Uredbom o organizaciji ovog Sekretarijata.

⁷ Čl. 10 Zakona o savezним organima uprave.

⁸ Čl. 43 Uredbe o organizaciji Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane.

⁹ »Službeni list FNRJ«, br. 31/58.

¹⁰ Čl. 11 Zakona o savezним organima uprave.

¹¹ »Službeni list FNRJ«, br. 30/58.

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE FINANSIJA prati finansisko izvršenje Saveznog društvenog plana, obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti finansiskih obaveza, privrednih i drugih organizacija i građana prema društvenoj zajednici, kao i prihoda društvenih fondova, u oblasti kredita, sprovođenja propisa o novcu i dragocenim metalima, zatim obavlja poslove u vezi s pripremanjem izvršenja i kontrolom izvršenja Saveznog budžeta, budžetsko-računovodstvenog i materijalnog poslovanja državnih organa, ustanova i društvenih fondova, vrši nadzor finansiskog poslovanja banaka i drugih kreditnih i osiguravajućih ustanova koje osnivaju savezni organi, privrednih i drugih organizacija, platnog i deviznog prometa sa inostranstvom, državnih zajmova, dugova i potraživanja i drugih imovinsko-pravnih odnosa FNRJ sa inostranstvom i u oblasti imovinskih odnosa u pogledu zemljišta i evidencije i zaštite opštenarodne imovine (agrarne reforme, kolonizacije, eksproprijacije, nacionalizacije, konfiskacije, zemljišnog fonda, prometa zemljišta i zgrada).¹² Državni sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Savezne geodetske uprave i Uprave carina.¹³

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Državnog sekretarijata je državni sekretar, kome u radu pomažu jedan državni potsekretar i tri pomoćnika sekretara; osnovne organizacione jedinice su: kabinet državnog sekretara; odeljenje fondova; odeljenje budžetske potrošnje; odeljenje svodnog bilansa; odeljenje platnog prometa sa inostranstvom; odeljenje državnih zajmova i dugova; odeljenje za kreditne poslove; odeljenje saveznog budžeta; pravno odeljenje; imovinsko-pravno odeljenje; osek za devizne poslove; opšte odeljenje; osek za personalne poslove. Na čelu odeljenja je načelnik, a na čelu otseka šef. U sastavu Državnog sekretarijata za poslove finansija su Savezna uprava prihoda, Savezni finansiski inspektorat, Devizni inspektorat i Ured za zaštitu jugoslovenske imovine u inostranstvu.

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE ROBNOG PROMETA prati izvršenje Saveznog društvenog plana u pogledu robnog prometa i obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti prometa robe i trgovinskih, ugostiteljskih i turističkih usluga u zemlji, sprovođenje propisa o organizovanju trgovinske ugostiteljske i turističke delatnosti, u oblasti cena i tarifa, kontrole mera i dragocenih metala, obezbeđivanja snabdevanja tržišta, sprovođenja privrednih i upravnih mera na tržištu, obezbeđenja rezervi u sirovinama i proizvodima za ishranu i u oblasti inspekcije tržišta.¹⁴ Državni sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Saveznog ureda za cene.¹⁵

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je državni sekretar kome u radu pomažu jedan državni potsekretar i tri pomoćnika državnog sekretara; osnovne organizacione jedinice su: kabinet državnog sekretara; odeljenje materijalnih bilansa; odeljenje robno-novčanih bilansa; odeljenje za trgovinu; odeljenje za ugostiteljstvo i turizam; pravno odeljenje; opšte odeljenje. Neka odeljenja dele se na otseke. Na čelu odeljenja je načelnik, a na čelu otseka šef. U sastavu Državnog sekretarijata za poslove robnog prometa su Direkcija za sirovine, Direkcija za ishranu, Savezni tržišni inspektorat i Uprava za mere i dragocene metale, kao organi uprave u sastavu.

KOMITET ZA SPOLJNU TRGOVINU prati izvršenje Saveznog društvenog plana u pogledu izvoza i uvoza robe i obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti spoljne trgovine, rešava o poslovima od zajedničkog interesa za savezne organe uprave i ustanove koje osnivaju savezni organi u oblasti spoljne trgovine i u drugim poslovima u vezi sa ekonomskim odnosima sa inostranstvom, stara se o izvršenju mera za ostvarenje planiranog izvoza i uvoza, o izvršenju zaključenih trgovinskih sporazuma i u tom cilju predlaže Saveznom izvršnom veću preduzimanje potrebnih mera i preduzima mere za koje je sam ovlašćen, predlaže Saveznom izvršnom veću donošenje propisa i preduzimanje mera u cilju regulisanja uvoza i izvoza, kao i utvrđivanje osnove za uređenje ekonomskih i finansiskih odnosa sa inostranstvom u pogledu spoljne trgovine, pretresa nacrtu svih propisa i drugih

¹² Čl. 12 Zakona o savezним organima uprave.

¹³ U smislu čl. 43 Zakona o državnoj upravi.

¹⁴ Čl. 13 Zakona o savezним organima uprave.

¹⁵ U smislu čl. 46 Zakona o državnoj upravi.

akata u oblasti spoljne trgovine koje drugi savezni organi uprave predlažu Saveznom izvršnom veću i daje Veću mišljenje o njima.¹⁶

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Komiteta je predsednik, kome pomažu jedan zamenik predsednika i tri pomoćnika predsednika; osnovne organizacione jedinice su: kabinet predsednika; odeljenje za trgovinski bilans; odeljenje za ekonomske odnose sa inostranstvom; odeljenje za spolnotrgovinski sistem; odeljenje za izvoz; odeljenje za uvoz; odeljenje za usklađivanje inostranih i domaćih cena pri uvozu i izvozu; pravno odeljenje; opšte odeljenje; Uprava za ekonomsku pomoć. Neka odeljenja dele se na dva i više oteka. Na čelu odeljenja je načelnik, a na čelu oteka šef.

SEKRETARIJAT ZA ZAKONODAVSTVO I ORGANIZACIJU priprema nacrt zakona i propisa Saveznog izvršnog veća ukoliko to ne spada u delokrug drugih saveznih organa uprave, usklađuje rad na izradi svih propisa s gledišta jedinstva pravnog sistema i tehničko-pravne obrade, proučava pitanja izgradnje ustavnog i pravnog sistema i daje Veću predloge i mišljenja, prati zakonitost propisa saveznih organa uprave i propise narodnih republika i narodnih odbora i ukazuje Veću na propise tih organa koji su u suprotnosti sa saveznim zakonima i drugim propisima, stara se o sprovođenju propisa o izbornom sistemu za predstavnička tela i organe radničkog samoupravljanja, ukazuje stručno-pravnu saradnju Saveznoj narodnoj skupštini, stara se o objavljivanju saveznih propisa i službenih publikacija u »Službenom listu FNRJ« i obavlja stručnu i administrativnu službu za Pravni savet Saveznog izvršnog veća.¹⁷

Organizacija je utvrđena Pravilnikom o organizaciji i radu Sekretarijata za zakonodavstvo i organizaciji Saveznog izvršnog veća¹⁸ na sledeći način: na čelu Sekretarijata nalazi se sekretar, kome u radu pomažu dva pomoćnika sekretara; stručni poslovi iz delokruga Sekretarijata u oblasti zakonodavno-pravnog rada obavljaju se po grupama poslova kojima rukovode samostalni savetnici; za političko-organizacione propise; za upravne propise; za propise iz oblasti prosvete, kulture, zdravlja i socijalne zaštite; za privredne i finansijske propise; za imovinsko-pravne propise; za propise iz radnih odnosa i socijalnog osiguranja; za krivično-pravne i kaznene propise. U Sekretarijatu postoji biro za dokumentaciju i otek za administrativne poslove, kojima rukovode šefovi.

SEKRETARIJAT ZA OPŠTE PRIVREDNE POSLOVE prati izvršenje Saveznog društvenog plana u celini, sređuje i obrađuje podatke o privredi kao celini, o izvršenju Saveznog društvenog plana, proučava pitanja privrednog sistema i prati dejstvo privrednog sistema i tekuće ekonomske politike i daje Veću predloge po tim pitanjima, daje Veću mišljenje o pravnim propisima iz oblasti privrede koje donosi Veće i priprema nacrt propisa o privrednom sistemu, saraduje sa Saveznim zavodom za privredno planiranje u izradi tekućeg društvenog plana i saraduje s privrednim komorama, institutima i drugim organizacijama u privredi.¹⁹

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomažu tri pomoćnika; stručni poslovi obavljaju se po grupama poslova, kojima rukovode samostalni savetnici i to: za opšte kretanje u privredi i izradu biltena; za raspodelu dohotka privrednih organizacija i sistem ličnih dohodaka radnika; za sredstva u privredi; za raspolaganje sredstvima opšte potrošnje; za opšte kretanje u razmeni sa inostranstvom i sistem razmene; za opšte ekonomske propise; za opšte organizacione propise; za posebne propise iz oblasti proizvodnje i transporta; za privredno-upravne mere; samostalni opšti otek na čelu sa šefom.

SEKRETARIJAT ZA INDUSTRIJU prati izvršenje Saveznog društvenog plana u oblasti industrije, građevinarstva i zanatstva, kao i kretanje industrijske proizvodnje, građevinarstva i zanatstva i dejstvo privrednog sistema i ekonomskih mera u tim oblastima, obezbeđuje sprovođenje saveznih propisa o industrisko-tehničkim inspekcijama, održava veze sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama drugih ze-

malja i međunarodnim organizacijama, prati rad ustanova, instituta i drugih organizacija u oblasti unapređenja proizvodnje, produktivnosti rada, standardizacije i pronalazaštva i daje Saveznom izvršnom veću predloge za donošenje propisa i mera u toj oblasti, obavlja i druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti industrije, građevinarstva i zanatstva, ukoliko pojedini od tih poslova nisu stavljeni u nadležnost drugih saveznih organa uprave.²⁰ Sekretarijat za industriju vrši nadzor nad zakonitošću rada Uprave za patente i Savezne komisije za standardizaciju.²¹

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomažu državni potsekretar i dva pomoćnika; stručni poslovi grupisani su i obavljaju se preko: sektora za industriju (sa četiri odeljenja: za proizvodnju, za unapređenje proizvodnje, za tržište i cene, za investicije); sektora za građevinarstvo i zanatstvo (sa organizacionim jedinicama: odeljenje za građevinarstvo i otek za zanatstvo). Pored ova dva sektora rada, posebne organizacione jedinice su: grupa za radnu snagu i kadrove na čelu sa samostalnim savetnikom; grupa za privredni sistem na čelu sa samostalnim savetnikom; odeljenje za svodne analize; pravno odeljenje; opšte odeljenje. Odeljenjem rukovodi načelnik, a otkomom šef.

SEKRETARIJAT ZA POLJOPRIVREDU I ŠUMARSTVO prati izvršenje Saveznog društvenog plana u oblasti poljoprivrede i šumarstva, kao i kretanje poljoprivredne proizvodnje, šumarske privrede i dejstvo privrednog sistema i mera u tim oblastima, prati razvoj zemljoradničkog zadrugarstva i priprema i predlaže Saveznom izvršnom veću propise i mere za unapređenje zadrugarstva, prati razvoj ustanova, instituta i drugih organizacija za unapređenje poljoprivrede i šumarstva i daje predloge za donošenje propisa i mera u toj oblasti, održava veze sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama drugih zemalja i međunarodnim organizacijama, obavlja i druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti poljoprivrede i šumarstva, ukoliko pojedini od tih poslova nisu u nadležnosti drugih saveznih organa uprave.²² Sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Savezne uprave za zaštitu bilja, Savezne uprave za poslove veterinarstva i Jugoslovenske komisije za poljoprivredu i ishranu — FAO²³ za koju obavlja i stručnu i administrativnu službu.

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomaže jedan pomoćnik; organizacione jedinice su: odeljenje za poljoprivredu; odeljenje za organizaciju, sistem i mere; odeljenje za šumarstvo; pravno odeljenje; odeljenje za zaštitu zemljišta i voda; otek za međunarodne veze; biro za dokumentaciju; opšti otek. Odeljenjem rukovodi načelnik, a otkomom i biroom šef.

SEKRETARIJAT ZA SAOBRAĆAJ I VEZE prati izvršenje Saveznog društvenog plana u oblasti saobraćaja i veza, kao i kretanje privrede i dejstvo privrednog sistema, saobraćajnih tarifa i mera u toj oblasti, predlaže Saveznom izvršnom veću propise i mere za unapređenje saobraćaja i veza, obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti regulisanja radio-saobraćaja i veza, održava veze sa ustanovama i organizacijama drugih zemalja i međunarodnim organizacijama u ovoj oblasti i obavlja i druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti železničkog, vazdušnog, pomorskog, rečnog i drumskog saobraćaja i veza, ukoliko pojedini od tih poslova nisu u nadležnosti drugih saveznih organa uprave.²⁴

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomaže jedan pomoćnik; organizacione jedinice su: privredno-analičko odeljenje; pravno odeljenje; odeljenje za međunarodni saobraćaj; grupa za pomorstvo; grupa za unutrašnju plovidbu; grupa za železnički saobraćaj; grupa za PTT i vazdušni saobraćaj; samostalni opšti otek. Na čelu odeljenja je načelnik, na čelu grupe samostalni savetnik, a na čelu oteka šef. U sastavu Sekretarijata su Uprava pomorstva i rečnog saobraćaja, Uprava civilnog vazduhoplovstva, Savezna uprava za puteve i Uprava za radiosaoobraćaj kao organi uprave u sastavu.

²⁰ Čl. 19 Zakona o saveznim organima uprave.

²¹ U smislu čl. 43 Zakona o državnoj upravi.

²² Čl. 20 Zakona o saveznim organima uprave.

²³ U smislu čl. 43 Zakona o državnoj upravi.

²⁴ Čl. 21 Zakona o saveznim organima uprave i Uredba o osnivanju i ukidanju određenih saveznih organa uprave (»Službeni list FNRJ«, br. 45/57 i 15/58).

¹⁶ Čl. 16 Zakona o saveznim organima uprave.

¹⁷ Čl. 17 i 30 Zakona o saveznim organima uprave.

¹⁸ »Službeni list FNRJ«, br. 48/57.

¹⁹ Čl. 18 Zakona o saveznim organima uprave.

SEKRETARIJAT ZA RAD obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti sistema plata, stručnih kvalifikacija i stručnog obrazovanja radnika i službenika u privredi, inspekcije i posredovanja rada, higijensko-tehničke zaštite pri radu, socijalnog osiguranja, održava veze sa odgovarajućim ustanovama ili organizacijama drugih zemalja i međunarodnim organizacijama i obavlja druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti rada i radnih odnosa, ukoliko pojedini od tih poslova nisu u nadležnosti drugih organa uprave.²⁵ Sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Saveznog zavoda za produktivnost rada, Jugoslovenske nacionalne komisije za međunarodnu organizaciju rada — MOR²⁶ i Savezne tarifne komisije²⁷ (za ove dve komisije obezbeđuje stručnu i administrativnu službu).

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomažu tri pomoćnika; organizacione jedinice su: kabinet sekretara; odeljenje za uslove rada; odeljenje za lične dohotke i plate u privredi; odeljenje za stručno obrazovanje kadrova u privredi; odeljenje za zapošljavanje radne snage — posredovanje rada; odeljenje za socijalno osiguranje; odeljenje za međunarodne veze; Savezna inspekcija rada; Otesek za administrativne poslove. Na čelu odeljenja je načelnik, na čelu Savezne inspekcije rada — savezni inspektor rada, a na čelu oteška šef.

SEKRETARIJAT ZA PROSVETU I KULTURU obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti školstva, prosvete i kulture, održava veze sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama drugih zemalja i međunarodnim organizacijama, učestvuje u pripremi međunarodnih sporazuma u ovoj oblasti i stara se o njihovom izvršenju i obavlja i druge poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti školstva, prosvete i kulture, ukoliko pojedini od tih poslova nisu u nadležnosti drugih saveznih organa uprave.²⁸ Sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Državnog arhiva FNRJ, Bibliografskog instituta FNRJ, Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture,²⁹ Savezne komisije za pregled filmova, Jugoslovenske nacionalne komisije za OUN za prosvetu, nauku i kulturu — UNESCO i Komisije za kulturne veze sa inostranstvom³⁰ (za poslednje dve komisije Sekretarijat obezbeđuje i stručnu i administrativnu službu).

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomažu dva pomoćnika i državni savetnik; organizacione jedinice su: kabinet sekretara; grupa za opšteobrazovno školstvo; grupa za stručno školstvo; grupa za univerzitete, više škole i naučne ustanove; grupa za muzeje, zaštitu spomenika kulture, biblioteke i arhive; grupa za pozorišta, kinematografiju, izdavačku delatnost, radiodifuziju i televiziju; grupa za pitanje materijalne baze; odeljenje za međunarodne veze; pravna služba; otesek za fondove za kadrove u privredi; otesek za opšte poslove; otesek računovodstva. Na čelu grupe je samostalni savetnik, na čelu odeljenja načelnik, a na čelu oteška šef. Posebna organizaciona jedinica je Sekretarijat Komisije za kulturne veze sa inostranstvom podeljen na šest referata za pojedine oblasti delatnosti iz delokruga Komisije za kulturne veze sa inostranstvom.

SEKRETARIJAT ZA NARODNO ZDRAVLJE obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti narodnog zdravlja i snabdevenosti zemlje lekovima, sanitetskim uređajima i materijalom, održava veze sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama drugih zemalja i međunarodnim organizacijama, učestvuje u pripremi međunarodnih sporazuma iz ove oblasti i stara se o njihovom izvršenju, obavlja i druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti narodnog zdravlja, ukoliko pojedini od tih poslova nisu u

nadležnosti drugih saveznih organa uprave.³¹ Sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Saveznog sanitarnog inspektora, Nacionalne komisije za UNICEF, Komisije za saradnju sa međunarodnim zdravstvenim organizacijama³² (za poslednje dve obezbeđuje stručnu i administrativnu službu), Saveznog zavoda za narodno zdravlje.³³

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar; organizacione jedinice su: odeljenje za zdravstvenu zaštitu; odeljenje za međunarodne veze; samostalni savetnik za ekonomsko-finanjsko poslovanje zdravstvenim ustanovama; samostalni savetnik za poslove školstva i kadrove u zdravstvenim ustanovama; samostalni savetnik za organizaciju uprave i kadrove u oblasti narodnog zdravlja; samostalni savetnik za pravne poslove; otesek za opšte poslove. Na čelu odeljenja je načelnik, a na čelu oteška šef. U sastavu Sekretarijata je Uprava za farmaceutsku službu i sanitetsko snabdevanje, kao organ uprave u sastavu.

SEKRETARIJAT ZA SOCIJALNU POLITIKU I KOMUNALNA PITANJA obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti zaštite dece i omladine, bivših boraca i dece bivših boraca, žrtava fašističkog terora, zaštite invalida i drugih lica kojima je potrebna pomoć zajednice, poslove starateljstva i poslove u vezi sa porodicom, poslove u vezi sa organizacionim, ekonomskim i drugim pitanjima iz stambene i komunalne oblasti i u vezi sa stanbenim zajednicama, poslove u vezi sa iseljenicima, održava veze sa odgovarajućim ustanovama i organizacijama drugih zemalja i međunarodnim organizacijama, učestvuje u pripremanju međunarodnih sporazuma u toj oblasti i stara se o njihovom izvršavanju, obavlja i druge poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti socijalne politike i komunalnih pitanja, ukoliko pojedini od tih poslova nisu u nadležnosti drugih saveznih organa uprave.³⁴ Sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Saveznog zavoda za urbanizam, komunalna i stambena pitanja.³⁵ Sekretarijat obezbeđuje stručnu i administrativnu službu za Saveznu komisiju za priznavanje prava na penziju.

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomažu dva pomoćnika; osnovne organizacione jedinice su: kabinet sekretara; odeljenje za zaštitu dece i omladine; odeljenje za socijalnu zaštitu; otesek za iseljenička pitanja; organizaciona jedinica za organizacione poslove i kadrove; organizaciona jedinica za poslove održavanja međunarodnih veza; opšti otesek; računovodstvo. Na čelu odeljenja je načelnik, a na čelu oteška šef. U sastavu Sekretarijata je Uprava za invalidska i boračka pitanja, kao organ uprave u sastavu.

SEKRETARIJAT ZA PRAVOSUDNE POSLOVE prati rad sudova, Javnog tužništva i Javnog pravobranioštva i daje Saveznom izvršnom veću predloge i mišljenja o organizaciji i poslovanju sudova, Saveznog javnog tužništva i Saveznog javnog pravobranioštva, prati rad advokature, stara se o pravilnom vršenju međunarodne pravne pomoći, vodi statističke podatke o poslovanju sudova i stara se o organizovanju statističke službe u sudovima, obavlja administrativne poslove u vezi s pomilovanjima, daje mišljenje o svim predlozima propisa kojima se predviđa nadležnost sudova i obavlja druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti pravosuđa.³⁶

Organizacija je utvrđena Pravilnikom o organizaciji i radu Sekretarijata za pravosudne poslove³⁷ na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomaže jedan pomoćnik; stručne poslove vrše: samostalni savetnik za organizaciono-pravna pitanja, samostalni savetnik za propise iz oblasti pravosuđa; referat za poslove pomilovanja; referat za poslove sudske statistike; opšti otesek.

²⁵ Član 22 Zakona o saveznim organima uprave.

²⁶ U smislu čl. 46 Zakona o državnoj upravi.

²⁷ U smislu čl. 43 Zakona o državnoj upravi i Uredba o osnivanju Komisije za pitanje ličnih dohodaka u privredi, »Službeni list FNRJ«, br. 14/58.

²⁸ Čl. 23 Zakona o saveznim organima uprave i Uredba o osnivanju i ukidanju određenih saveznih organa uprave, »Službeni list FNRJ«, br. 45/47.

²⁹ U smislu čl. 46 Zakona o državnoj upravi.

³⁰ U smislu čl. 43 Zakona o državnoj upravi.

³¹ Čl. 24 Zakona o saveznim organima uprave.

³² U smislu čl. 43 Zakona o državnoj upravi.

³³ U smislu čl. 46 Zakona o državnoj upravi.

³⁴ Čl. 25 Zakona o saveznim organima uprave, Uredba o Sekretarijatu Saveznog izvršnog veća za socijalnu politiku i komunalna pitanja, »Službeni list FNRJ«, br. 15/58.

³⁵ U smislu čl. 46 Zakona o državnoj upravi.

³⁶ Čl. 26 Zakona o saveznim organima uprave.

³⁷ »Službeni list FNRJ«, br. 48/57.

SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE stara se o redovnom obaveštavanju javnosti, štampe, radiodifuzije i drugih organa informacija o delatnosti i odlukama Saveznog izvršnog veća i drugih saveznih državnih organa, pomaže rad državnih organa, ustanova i organizacija koje se bave informativnom delatnošću za inostranstvo i saraduje s njima, prati pisanje štampe i govorne emisije radiodifuznih stanica, organizuje dokumentaciju o domaćoj štampi i vodi pregled publikacija međunarodnih i stranih ustanova u zemlji, stara se o unapređenju informativne službe i vrši upravne poslove u oblasti organizacije prometa strane štampe i drugih sredstava informacija.³⁸ Sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada upravnih ustanova u oblasti informacija.³⁹

Organizacija je utvrđena Uredbom o organizaciji i radu Sekretarijata za informacije⁴⁰ na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomaže jedan pomoćnik; organizacione jedinice su: odeljenje za štampu; odeljenje informacija za inostranstvo; odeljenje za međunarodne veze; referat za pravne poslove; opšte odeljenje. Na čelu odeljenja je načelnik.

SEKRETARIJAT ZA OPŠTU UPRAVU obavlja upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti sprovođenja saveznih propisa o organizaciji saveznih organa i ustanova koje osnivaju savezni organi, u oblasti službeničkih odnosa, stručnog obrazovanja službenika državnih organa i ustanova, sistematizacije, unapređenja državne administracije i administrativnog poslovanja, kao i druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije koji nisu u delokrugu drugih saveznih organa uprave.⁴¹ Sekretarijat vrši nadzor nad zakonitošću rada Biroa za organizaciju uprave i privrede.⁴²

Organizacija je utvrđena Pravilnikom o organizaciji i radu Sekretarijata za opštu upravu⁴³ na sledeći način: na čelu Sekretarijata je sekretar, kome pomaže jedan pomoćnik; organizacione jedinice su: odeljenje za stručno uzdizanje službenika; osek za zvanja i plate; osek za inspekciju plata; osek za inspekciju administracije; samostalni savetnik za službenički sistem; samostalni savetnik za poslove organizacije i sistematizacije; samostalni savetnik za upravni postupak; osek za opšte poslove. Na čelu odeljenja je načelnik, a na čelu oteka šef.

SAVEZNI ZAVOD ZA PRIVREDNO PLANIRANJE proučava stanje i razvitak privrede, izrađuje savezne privredne planove, prati i vrši analize izvršenja tih planova i obavlja druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti izrade privrednih planova i metoda planiranja.⁴⁴

Sadašnja organizacija postavljena je na sledeći način: na čelu Zavoda je direktor (ima položaj i ovlašćenja državnog

sekretara), kome pomažu dva zamenika; unutrašnja organizacija postavljena je na osnovi sektora i grupa kojima se obuhvata planiranje za više grana privredne delatnosti, i to: sektor nacionalnog dohotka; sektor platnog bilansa; sektor investicija, sektor regionalnog razvoja; sektor lične potrošnje i društvenog standarda; sektor industrije; sektor građevinarstva; sektor poljoprivrede; sektor šumarstva; sektor saobraćaja; grupa za ugostiteljstvo i turizam; grupa za trgovinu; organizacione jedinice su još i: kabinet direktora; odeljenje opštih poslova. Na čelu sektora odnosno grupa je državni savetnik ili savetnik sa samostalnim delokrugom rada.

SAVEZNI ZAVOD ZA STATISTIKU razrađuje metode statističkih istraživanja, organizuje i ostvaruje prikupljanje i obrađivanje statističkih podataka od interesa za Federaciju, vrši stručnu koordinaciju celokupne statističke službe, održava veze sa statističkim ustanovama i organizacijama u inostranstvu, objavljuje statističke podatke i obavlja druge upravne poslove iz nadležnosti Federacije u oblasti prikupljanja i obrađivanja statističkih podataka.⁴⁵ Zavod prema statističkoj školi vrši određena prava i dužnosti.⁴⁶

Organizacija je utvrđena Uredbom o organizaciji i radu Saveznog zavoda za statistiku⁴⁷ na sledeći način: na čelu Zavoda je direktor, kome u rukovodstvu Zavodom odnosno u radu Zavoda pomažu jedan zamenik, četiri direktora sektora i jedan pomoćnik; radom više srodnih statističko-tehničkih osnovnih organizacionih jedinica (odeljenja, samostalnih oteka) rukovode direktori sektora, radom organizacionih jedinica koje obavljaju tehničko-stručne poslove rukovodi pomoćnik direktora; direktor društvenih statistika rukovodi: odeljenjem demografskih statistika, odeljenjem statistike rada, odeljenjem kulturno-prosvetne statistike, odeljenjem političke statistike i otkom sudske statistike; direktor statistika proizvodnje rukovodi odeljenjima: industrijske statistike, poljoprivredne statistike, zanatske i komunalne statistike, građevinske statistike; direktor statistika prometa rukovodi odeljenjima: statistike saobraćaja i veza, statistike trgovine, statistike ugostiteljstva i turizma, statistike spoljne trgovine; direktor svodnih statistika rukovodi odeljenjima: statistike privrednih bilansa, finansiske statistike, statistike cena i standarda; pomoćnik direktora za tehničko-stručne poslove rukovodi: odeljenjem publikacija, odeljenjem mašinske obrade, samostalnim otkom za tehniku, planiranje i koordinaciju mašinske obrade, samostalnim otkom grafike, daktilobiroa i štamparije; osnovne organizacione jedinice su još: odeljenje matematske statistike; odeljenje međunarodne statistike; odeljenje dokumentacije; odeljenje za organizaciju i kadrove; odeljenje za opšte poslove (na čelu svih ovih odeljenja su načelnici koji odgovaraju neposredno direktoru); stručna biblioteka.

V. L.

³⁸ Čl. 27 Zakona o saveznom organima uprave.

³⁹ U smislu čl. 43 i 46 Zakona o državnoj upravi.

⁴⁰ »Službeni list FNRJ«, br. 50/57.

⁴¹ Čl. 28 Zakona o saveznom organima uprave.

⁴² U smislu čl. 46 Zakona o državnoj upravi.

⁴³ »Službeni list FNRJ«, br. 48/57.

⁴⁴ Čl. 31 Zakona o saveznom organima uprave.

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE

Svetislav Stefanović, državni sekretar
Andrija Pejović, državni potsekretar
Pavle Pekić, državni potsekretar
Đura Stanković, državni potsekretar

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE FINANSIJA

Nikola Minčev, državni sekretar
Zoran Polić, državni potsekretar
Dušan Lompar, pomoćnik državnog sekretara
Borivoje Romić, pomoćnik državnog sekretara
Uroš Vidović, pomoćnik državnog sekretara

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE ROBOG PROMETA

Dr Marijan Brečelj, državni sekretar
Ante Domandžić, pomoćnik državnog sekretara
Josip Garvan, pomoćnik državnog sekretara
Dušan Vuković, pomoćnik državnog sekretara

KOMITET ZA SPOLJNU TRGOVINU

Ljubo Babić, predsednik — državni sekretar
Dr Vladimir Velobit, državni potsekretar
Vujica Gajinović, pomoćnik predsednika
Nenad Popović, pomoćnik predsednika
Nikola Sušnjak, pomoćnik predsednika

FUNKCIONERI SAVEZNIH ORGANA UPRAVE¹

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA INOSTRANE POSLOVE

Koča Popović, državni sekretar
Srđa Prica, državni potsekretar
Dr Jože Brilej, pomoćnik državnog sekretara
Bogdan Crnobrnja, pomoćnik državnog sekretara
Dr Milan Bartoš, državni savetnik

DRŽAVNI SEKRETARIJAT ZA POSLOVE NARODNE ODBRANE

Ivan Gošnjak, državni sekretar
Otmir Kreačić, državni potsekretar
Vojo Nikolić, državni potsekretar
Ljubo Vučković, načelnik Generalštaba JNA

¹ Obuhvaćeni su i generalni sekretar Predsednika Republike, šefovi kabineta potpredsednika Saveznog izvršnog veća, funkcioneri na čelu pojedinih stručnih tela Saveznog izvršnog veća ili administracije.

SAVEZNI ZAVOD ZA PRIVREDNO PLANIRANJE

Vojin Guzina, direktor
 Borivoje Jelić, zamenik direktora — državni potsekretar
 Nikola Čobelić, zamenik direktora
 Inž. Obrad Bojović, državni savetnik
 Inž. Džemal Drače, državni savetnik
 Inž. Viktor Korošec, državni savetnik
 Leon Rip, državni savetnik
 Dr Jakov Širotković, državni savetnik
 Inž. Slavko Suvajdžić, državni savetnik

KABINET PRETSEDNIKA REPUBLIKE

Dr Leo Mates, generalni sekretar Predsednika Republike — državni sekretar

SEKRETARIJAT ZA ZAKONODAVSTVO I ORGANIZACIJU

Dr Leon Geršković, sekretar — državni potsekretar
 Dr Fedor Bazala, pomoćnik sekretara
 Milorad Vučković, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA OPŠTE PRIVREDNE POSLOVE

Kiro Gligorov, sekretar — državni potsekretar
 Dr Nikola Balog, pomoćnik sekretara
 Vladimir Cerić, pomoćnik sekretara
 Vojo Rakić, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA INDUSTRIJU

Sergej Krajger, sekretar — član Saveznog izvršnog veća
 Ivica Gretić, državni potsekretar
 Inž. Alojz Dular, pomoćnik sekretara
 Inž. Jože Valentinčić, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA POLJOPRIVREDU I ŠUMARSTVO

Slavko Komar, sekretar — član Saveznog izvršnog veća
 Inž. Milun Ivanović, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA SAOBRAĆAJ I VEZE

Peko Dapčević, sekretar — član Saveznog izvršnog veća
 Miloš Stamatović, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA RAD

Moma Marković, sekretar — član Saveznog izvršnog veća
 Jovan Popović, pomoćnik sekretara
 Stana Tomašević, pomoćnik sekretara
 Inž. Spasoje Velimirović, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA PROSVETU I KULTURU

Krste Crvenkovski, sekretar — član Saveznog izvršnog veća
 Ivo Frol, pomoćnik sekretara
 Rodoljub Jemuović, pomoćnik sekretara
 Lepa Perović, državni savetnik

SEKRETARIJAT ZA NARODNO ZDRAVLJE

Dr Herbert Kraus, sekretar — državni potsekretar

SEKRETARIJAT ZA SOCIJALNU POLITIKU I KOMUNALNA PITANJA

Lidija Šentjurs, sekretar — član Saveznog izvršnog veća
 Branka Savić, pomoćnik sekretara
 Mijuško Šibalić, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA PRAVOSUDNE POSLOVE

Nikola Srzentić, sekretar — državni potsekretar
 Radoš Raičević, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA INFORMACIJE

Bogdan Osolnik, sekretar — državni potsekretar
 Olga Krečić, pomoćnik sekretara

SEKRETARIJAT ZA OPŠTU UPRAVU

Vojo Biljanović, sekretar — državni potsekretar
 Dr Lavoslav Kadelburg, pomoćnik sekretara

KABINETI POTPRETSEDNIKA SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

Dr Anton Vratuša, šef kabineta potpredsednika — državni potsekretar
 Petar Ivičević, šef kabineta potpredsednika — državni potsekretar
 Teodosije Glišić, šef kabineta potpredsednika — državni savetnik

ADMINISTRATIVNI SEKRETARIJAT

Vuksan Ljumović, pomoćnik sekretara SIV-a — državni potsekretar
 Vlado Nikolić, pomoćnik sekretara SIV-a
 Muhamed Grebo, pomoćnik sekretara SIV-a

PRAVNI SAVET SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

Dr Jovan Đorđević, predsednik — državni potsekretar

SAVEZNI ZAVOD ZA STATISTIKU

Ante Novak, direktor

UPRAVA ZA TEHNIČKU POMOĆ

Vukalica Milutinović, direktor

UPRAVA CARINA FNRJ

Đuro Medenica, direktor

SAVEZNA GEODETSKA UPRAVA

Dimitrije Milačić, direktor

UPRAVA ZA ZAŠTITU BILJA

Inž. Srbojlob Todorović, direktor

SAVEZNA UPRAVA ZA POSLOVE VETERINARSTVA

Dr Sava Mihajlović, direktor

SAVEZNI SANITARNI INSPEKTORAT

Dr Radomir Gerić, glavni sanitarni inspektor

SAVEZNI HIDROMETEOROLOŠKI ZAVOD

Inž. Milisav Perović, direktor

SAVEZNI URED ZA CENE

Jovan Krstev, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA URBANIZAM, KOMUNALNA I STANBENA PITANJA

Inž. Marjan Tepina, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA PRODUKTIVNOST RADA

Inž. Stjepan Han, direktor

BIBLIOGRAFSKI INSTITUT

Milutin Ivanušić, direktor

DRŽAVNI ARHIV FNRJ

Franjo Biljan, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA PROUČAVANJE ŠKOLSKIH I PROSVETNIH PITANJA

Mitra Mitrović, direktor

SAVEZNI INSTITUT ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE

Vlado Madarić, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA NARODNO ZDRAVLJE

Dr Vojislav Đukanović, direktor

SAVEZNI ZAVOD ZA FIZIČKU KULTURU

Branko Polić, direktor

SAVEZNA KOMISIJA ZA NUKLEARNU ENERGIJU

Slobodan Nakićenović, sekretar

KOMISIJA ZA VERSKA PITANJA

Miloje Dilparić, sekretar

SAVEZNA KOMISIJA ZA FIZIČKU KULTURU

Vlado Ivković, sekretar

SAVEZNA KOMISIJA ZA VODOPRIVREDU

Inž. Stevan Sinanović, sekretar

SAVEZNA KOMISIJA ZA STANDARDIZACIJU

Inž. Slavko Vitorović, predsednik

KOMISIJA ZA KULTURNE VEZE SA INOSTRANSTVOM

Dušan Popović, sekretar

URED ZA ZAŠTITU JUGOSLOVENSKE IMOVINE U INOSTRANSTVU

Dr Mihajlo Smiljanić, upravnik

UPRAVA ZA MERE I DRAGOCENE METALE

Inž. Emil Lazar, direktor

UPRAVA POMORSTVA I REČNOG SAOBRAĆAJA FNRJ

Miroslav Dragustin, direktor

UPRAVA CIVILNOG VAZDUHOPLOVSTVA

Batrić Jovanović, direktor

SAVEZNA UPRAVA ZA PUTEVE

Inž. Vasilije Dragović, direktor

UPRAVA ZA RADIO SAOBRAĆAJ

Makso Dakić, načelnik

UPRAVA ZA INVALIDSKA I BORAČKA PITANJA

Boža Pavlović, načelnik

SAVEZNI FINANSISKI INSPEKTORAT

Tošo Tišma, glavni finansijski inspektor

DEVIZNI INSPEKTORAT

Nastas Krstić, glavni devizni inspektor

DIREKCIJA ZA SIROVINE

Blažo Radunović, direktor

DIREKCIJA ZA ISHRANU

Đuro Uzelać, direktor

DIREKCIJA ZA NUKLEARNE SIROVINE

Miladin Radulović, direktor

SAVEZ KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

Savez književnika Jugoslavije je dobrovoljna organizacija književnika zasnovana na načelu saveza udruženja. Kao društvena organizacija on je kolektivni član Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije.

Delatnost Saveza, čije je sedište u Beogradu, proteže se na celu Jugoslaviju.

Savez književnika Jugoslavije sačinjavaju: Udruženje književnika Srbije, Društvo književnika Hrvatske, Društvo slovenskih književnikov, Društvo na pisatelitate na Makedonija, Udruženje književnika Bosne i Hercegovine i Udruženje književnika Crne Gore.

Udruženja su samostalne organizacije književnika, koje na svojoj teritoriji razvijaju književni život i rešavaju staleška i materijalna pitanja književnika. Svako udruženje može istupiti iz Saveza kada to samo odluči.

Organi Saveza književnika Jugoslavije su: kongres, uprava, izvršni odbor i nadzorni odbor.

Kongres je najviši organ Saveza kome prisustvuju s pravom glasa svi članovi. Kongres dopunjuje i menja Statut Saveza, daje osnovne smernice za rad Saveza i udruženja, raspravlja o izveštajima uprave i nadzornog odbora i odobrava ih, bira izborne članove uprave i nadzorni odbor, raspravlja i odlučuje i o drugim pitanjima dnevnog reda.

Uprava Saveza književnika sastoji se od dvadeset i jednog člana, od kojih petnaest bira kongres, a ostale delegiraju udruženja i to svako udruženje po jednog. Delegati udruženja su predsednici udruženja. Mandat uprave traje tri godine. Za to vreme ona rukovodi svim poslovima Saveza, upravlja njegovom imovinom, izvršava odluke kongresa i bira svoj izvršni odbor. Nju predstavlja i zastupa predsednik, ali može odrediti da je zastupaju i drugi njeni članovi.

Izvršni odbor sastoji se od 7 članova i to: predsednika, potpredsednika, sekretara i četiri člana. On vrši sve poslove kao i dužnosti uprave u vreme između njenih sednica.

Nadzorni odbor sastoji se od 3 člana a konstituiše se odmah posle izbora. Njegov zadatak je da kontroliše finansisko poslovanje uprave, i dužan je da bar jedanput godišnje pregleda to poslovanje.

Organi udruženja književnika su: skupština, upravni i nadzorni odbor.

Skupština je najviši organ udruženja i u njenom radu punopravno učestvuju svi članovi udruženja. Redovna skupština održava se jedanput godišnje. Skupština udruženja sasluša izveštaje upravnog i nadzornog odbora i odlučuje o njima, vrši izmene i dopune pravila udruženja.

Članove upravnih i nadzornih odbora biraju skupštine tajnim glasanjem.

Udruženja održavaju periodično plenarne sastanke na kojima rešavaju tekuća pitanja, a povremeno su posvećeni i predavanjima sa diskusijom domaćih i inostranih književnika i drugih kulturnih i javnih radnika.

Članstvo

U udruženjima i Savezu članstvo je jedinstveno. Svaki član udruženja istovremeno je i član Saveza. Prijem u članstvo vrše udruženja. Članom udruženja može postati svaki književnik (pripovedač, pesnik, dramski pisac, kritičar) čiji se rad ne kosi sa interesima zemlje i izgradnje socijalizma, ako je objavio posebne knjige, ili ako stalno objavljuje književne radove po časopisima i dnevnim listovima, ili ako se njegovi pozorišni komadi prikazuju, a ti radovi imaju umetničku odnosno naučnu vrednost. Članom udruženja može postati i prevodilac umetničke literature ako njegovi prevodi imaju umetničku vrednost i ako se stalno bavi prevodilačkim radom.

Primanje u članstvo vrši se na molbu samog pisca, a rešenje o njegovom prijemu u članstvo udruženja, odnosno Saveza, donosi uprava udruženja dvotrećinskom većinom

glasova na osnovu pismenog referata dvojice članova udruženja. Odluke o prijemu u članstvo saopštavaju se na plenarnim sastancima ili redovnim godišnjim skupštinama udruženja.

Prava članova udruženja, odnosno Saveza, su: da učestvuju u svim oblicima rada svoga udruženja, da biraju i da budu birani u sve organe udruženja, odnosno Saveza književnika Jugoslavije, i da u svemu, a naročito u svom radu koriste pomoć udruženja odnosno Saveza.

Dužnosti članova udruženja, odnosno Saveza, su: da budu književno aktivni, da učestvuju u radu svog udruženja i da redovno plaćaju članarinu.

Članstvo u udruženju, odnosno Savezu, prestaje dobrovoljnim istupanjem i isključenjem. Član može biti isključen ako se njegova književna ili društvena delatnost kosi sa pravilima njegovog udruženja odnosno Statutom Saveza, ako duži period ne objavljuje svoje radove u posebnim knjigama ili ako ne objavljuje ništa u časopisima i listovima, ukoliko ranije nije objavio nijedno delo trajnije vrednosti; ako se bez opravdanog razloga duže vremena ne interesuje za rad svog udruženja i u njemu ne učestvuje, ili ako, i pored upozorenja, ne plati članarinu za šest meseci.

Odluku o isključenju donosi uprava udruženja čiji je on član istom većinom glasova kojom se donosi odluka o prijemu u članstvo, o čemu se obaveštava članstvo na plenarnim sastancima.

Savez književnika Jugoslavije ima ukupno 480 članova, i to:

Udruženje književnika Srbije 157, Društvo književnika Hrvatske 128, Društvo slovenskih književnikov 113, Društvo na pisatelitate na Makedonija 35, Udruženje književnika Bosne i Hercegovine 33 i Udruženje književnika Crne Gore 14 članova.

Aktivnost

Zadaci Saveza književnika Jugoslavije su da koordinira rad udruženja u jedinstvenom rešavanju staleških i materijalnih pitanja književnika, kao i da zastupa njihova autorska prava; da preko udruženja, a i neposredno, radi na razvijanju književnog života u zemlji, doprinoseći na taj način jugoslovenskoj kulturi; da na polju književnosti održava međunarodne veze i da radi na propagandi i širenju naše književnosti u inostranstvu.

Staleški zadaci Saveza su da aktivno učestvuje svojim mišljenjima, predlozima i sugestijama u donošenju zakonskih propisa koji regulišu staleška i materijalna pitanja ne samo književnika nego i ostalih kulturnih radnika.

Zajedno sa ostalim savezima umetnika, Savez književnika Jugoslavije zastupa autorska prava svojih članova preko Jugoslovenske autorske agencije, u kojoj Savez ima svoga stalnog delegata, i Zavoda za zaštitu malih prava.

Književne večeri. — Savez književnika Jugoslavije organizuje međurepubličke književne večeri, na kojima učestvuju grupe pisaca iz raznih republika. Zadatak takvih večeri je da upoznaju čitalačku publiku sa književnicima iz ostalih republika i njihovim stvaralaštvom (kod čitalačke publike postoji već ustaljena navika da dolazi u neposredan dodir sa književnicima i obratno).

Udruženja književnika organizuju književne večeri na svojim teritorijama u gradovima i selima, u školama, na univerzitetima, pred radničkim kolektivima, u domovima kulture, domovima Narodne armije i dr.

U pojedinim gradovima postoje redovne književne večeri, kao što su »Književni petak« i »Panorama« u Zagrebu, »Tribina mladih« u Novom Sadu i Zrenjaninu, »Književna sreda« u Skopju i »Književni ponedeljak« u Sarajevu. U 1957 održane su ukupno 472 književne večeri.

Predavanja. — Članovi Saveza održavaju redovno predavanja iz oblasti književnosti i kulture, učestvuju u razgovorima i diskusijama sa slušaocima srednjih ili stručnih škola, univerziteta, sa radnicima i slušaocima radničkih univerziteta.

Članovi Saveza održali su u 1957 ukupno 206 predavanja.

Svečane akademije, godišnjice i druge priredbe organizuju udruženja književnika povodom državnih praznika ili drugih važnih datuma u kulturnom životu svoje republike.

Savez književnika Jugoslavije organizuje svake godine svečanu akademiju prilikom dodeljivanja Povelje za životno delo jednom od svojih članova.

Almanah Saveza književnika Jugoslavije. — Savez književnika izdaje za svaku godinu svoj tradicionalni Almanah proze i poezije, u kome se objavljuju najbolji tekstovi štampani u prethodnoj godini u časopisima i listovima. Ovaj Almanah služi kao dopuna školskog štiva u višim razredima gimnazije, a izvan zemlje slavističkim katedrama. Svake godine Savez ustupa hiljadu primeraka svoga Almanaha učenicima u završnim razredima gimnazije, učiteljskih škola i škola za vaspitače, na ime nagrade za najbolje pismene zadatke iz oblasti književnosti.

Diskusioni plenum. — Pored radnih plenuma uprave Saveza književnika, koji se po Statutu održavaju dvaput godišnje, Savez održava i proširene diskusione plenume u cilju raspravljanja o otvorenim pitanjima naše književnosti. Inicijativa za ovakve plenume potekla je od samih književnika. Diskusioni plenum ne donosi zaključke u vidu nekih uputstava i naredaba. Svi referati i diskusije izdaju se u posebnoj knjizi.

Članovi Saveza književnika imaju mogućnost za potpunu slobodu u stvaralaštvu u pogledu sadržine i izraza jer se stvaralačke smernice, temperamenti, zamisli, način davanja izraza ličnim pobudama i motivima i same te pobude i motivi od pisca do pisca razlikuju i jedni od drugih odvajaju. To ne zadiru u onu osnovnu, sadržinsku suštinu savremene književnosti da odražava naš život, u principe po kojima se izgrađuje, u osnove na kojima se podiže i usavršava socijalizam u Jugoslaviji i naša stvarnost.

Književna aktivnost članova Saveza književnika Jugoslavije raste iz godine u godinu. Članovi Saveza svake godine objavljuju svoja dela iz raznih oblasti književnosti. Za poslednje tri godine književnici su objavili: 132 zbirke pesama, 85 zbirki pripovedaka, 80 romana, 104 esaja, kritika, monografija i putopisa, 147 dela dečje i omladinske književnosti, 29 dramskih dela, 8 satira, 22 antologije i 9 scenarija za film.

Dela članova Saveza književnika prevodena su u inostranstvu. U 1956 i 1957 prevedeno je 61 delo članova Saveza na ukupno 16 raznih jezika (bugarski, češki, engleski, francuski, hebrejski, hindi, kineski, litvanski, mađarski, nemački, poljski, rumunski, ruski, slovački, talijanski, ukrajinski).

Društvene funkcije članova Saveza. — Gotovo svi članovi Saveza aktivno učestvuju i u ostalim društvenim i političkim organizacijama i imaju po nekoliko važnih funkcija. Članovi Saveza odnosno udruženja su u izdavačkim savetima, savetima za prosvetu i kulturu, u organima društvenog upravljanja kulturnih ustanova, univerziteta, redakcija listova, pozorišta, filmskih preduzeća i dr.

PROSLAVA DANA MLADOSTI

Od 1957 se 25 maj proslavlja kao Dan mladosti. Od luku o proslavi doneo je Centralni komitet Narodne omladine Jugoslavije, a prihvatile su je, pored organizacije Narodne omladine, i druge društvene organizacije, a naročito one koje u svojim redovima okupljaju omladinu i decu.

Na osnovu te odluke formiran je 23 februara 1957 Savezni odbor za proslavu Dana mladosti na zajedničkom sastanku predstavnika Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije i sledećih organizacija: Partizana Jugoslavije — Saveza za telesno vaspitanje, Saveza sportova, Saveza za tehničko vaspitanje, Saveta društava za staranje o deci i omladini, Jugoslovenske narodne armije, Streljačkog saveza, Saveza sindikata, Ferijalnog saveza, Saveza izviđnika i planiniki, Vazduhoplovnog saveza, Auto-moto saveza, Saveza za konjički sport i Kulturno-prosvetnog veća.

Socijalno osiguranje književnika

Svaki član Saveza, odnosno udruženja, kao i članovi njihovih porodica, ukoliko nisu socijalno osigurani na drugoj strani, a književni rad im je jedino zanimanje, socijalno su osigurani samim tim što su članovi Saveza, odnosno udruženja.

Književnici ostvaruju svoja prava na socijalno osiguranje po Uredbi o socijalnom osiguranju umetnika, na osnovu koje 58 književnika uživa književnu penziju.

Književnici, kao i članovi njihovih porodica, osigurani po Uredbi o socijalnom osiguranju umetnika uživaju prava: na zdravstvenu zaštitu, na naknadu umesto dohotka od književnog rada za vreme privremene nesposobnosti za rad ako ta nesposobnost traje duže od 60 dana ili, ako je u pitanju književnica, za vreme trudnoće i porođaja i na opremu novorođenog deteta, na stalni dodatak na decu, na naknadu pogrebnih troškova i na posmrtninu i pravo na invalidsku, starosnu i porodičnu penziju.

Ukoliko je neki član Saveza osiguran po opštim propisima Zakona o socijalnom osiguranju, on može odustajati od te penzije da ostvari pravo i na penziju po propisima Uredbe o socijalnom osiguranju umetnika.

Kulturne veze i razmena sa inostranstvom

Savez književnika Jugoslavije stvara i održava redovne veze sa savezima pisaca ili sličnim organizacijama u inostranstvu. Glavni vidovi saradnje su razmena knjiga, časopisa i listova, pomoć pri prevodenju i plasiranju naših knjiga i tekstova u inostranstvu, razmena gostovanja književnika i sl.

Savez šalje književne časopise i listove savezima književnika ili sličnim organizacijama. Dosad je Savez poslao ukupno 410 domaćih književnih dela.

Preko svoje stalne Komisije za plasiranje domaćih dela i tekstova u inostranstvu, Savez daje mišljenje i sugestije o plasiranju dela jugoslovenskih autora onim ustanovama i pojedincima koji se obrate za takvu pomoć.

U cilju zbliženja i uzajamnog upoznavanja, a na osnovu ugovorene razmene između pojedinih zemalja ili sporazuma između Saveza književnika i sličnih organizacija u inostranstvu, izvršena je uzajamna razmena književnika između Jugoslavije i sledećih zemalja: Bugarske, Čehoslovačke, Danske, Finske, Kine, Norveške, Poljske, Rumunije, SSSR-a i Švedske.

IZVORI:

Statut Saveza književnika Jugoslavije; Pravila udruženja i ostala dokumentacija Saveza književnika Jugoslavije; Uredba o socijalnom osiguranju umetnika; «Službeni list FNRJ», br. 32/1955; Diskusioni Plenum Saveza književnika — izdanje Saveza književnika Jugoslavije, Beograd, 1955.

A. V.

Na istom principu, uz učešće pretstavnik gorepomenutih organizacija, osnovani su republički, pokrajinski, oblasni, sreski i mesni odbori.

U okviru proslave Dana mladosti organizovana je smotra kulturno-prosvetnih, tehničkih i fiskulturnih dostignuća mladih kao i Štáfeta mladosti, preko koje narod i omladina Jugoslavije šalju pozdrave i čestitke drugu Titu za njegov rođendan.

Proslava Dana mladosti u 1957 postala je smotra najrazličitijih aktivnosti mladih. Na kulturno-umetničkim priredbama, koncertima, svečanim akademijama, predavanjima i drugim sličnim manifestacijama učestvovalo je oko 448.480 omladinaca i omladinki (bez podataka iz Srbije i Bosne i Hercegovine); u Slavonskom Brodu održan je festival «Bratstva-jedinstva» sa 8.500 učesnika, u Pazinu festival omladine Istre sa 1.800 učesnika, u Gospiću festival omladine Like sa 4.000 učesnika, u Bihaću zajednički festival omladine Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije sa 5.500 učesnika itd.

Na proslavi Dana mladosti u 1957 učestvovalo je oko 3.350.000 omladinaca i dece, uključujući u taj broj i nosioce jedinstvene Štáfete mladosti i lokalnih štáfeta kojih je bilo oko 5.000.

Proslava u 1958 bila je još masovnija i svestranija. Priredjen je čitav niz raznih kulturno-umetničkih, fiskulturnih, tehničkih i drugih smotri, takmičenja i festivala u opštinama i selima, preduzećima, školama i jedinicama JNA. U 1958 u proslavi je učestvovalo znatno više omladinaca sa sela nego 1957.

Najmasovnija i najraznovrsnija je bila prosvetna i kulturno-umetnička aktivnost. Održano je 5.000 priredbi, koncerata, festivala, akademija, zabavnih priredaba itd. sa 316.790 učesnika. Repertoar ovih priredbi bio je kvalitetniji, a same priredbe su šire anagažovale omladinu za pojedine grane umetnosti. Održano je 1.027 smotri kulturno-umetničke aktivnosti dece sa 112.473 učesnika.

Održano je 5.658 predavanja iz raznih oblasti nauke i tehnike, spolne i unutrašnje politike, na kojima je učestvovalo 333.659 omladinaca i omladinki. Među predavačima je bio veliki broj naučnih i kulturnih radnika, političkih rukovodilaca i drugih javnih radnika.

Pojedina rukovodstva Narodne omladine i druge društvene organizacije, redakcije listova i časopisa i razne kulturne ustanove raspisale su konkurse iz oblasti književnosti i umetnosti. Na 152 konkursa učestvovalo je 17.505 omladinaca i omladinki.

Na 679 izložbi (umetničkih radova, fotografije, sportskih i dr.) prikazana su dostignuća mladih.

U okviru proslave Dana mladosti 1958 organizovana je tradicionalna Štafeta mladosti, koja je 27 aprila krenula sa Sutjeske (Tijentište) gde su se pre 15 godina odigrale istorijske bitke naše Narodnooslobodilačke vojske. Štafetu palicu pronelo je kroz sve narodne republike u dužini od 3.400 km 352.978 omladinaca, sportista, članova Partizana, pripadnika JNA, Str. Ijačkog i Vazduhoplovnog saveza i drugih organizacija. Na pravcu kretanja glavne štafete bilo je 712.156 pratilaca.

U lokalnim štafetama koje su prešle 32.170 km učestvovalo je oko 272.000 omladinaca i omladinki. Organizovano je 1.215 mitinga za doček i ispraćaj štafeta.

Fiskulturna aktivnost zauzimala značajno mesto u proslavi Dana mladosti. U maju 1958 održano je 5.650 sportskih priredbi i takmičenja sa 212.440 učesnika i 250 sletova Partizana sa 179.666 učesnika. U radničkim, seoskim i srednjoškolskim igrama nastupilo je 116.166 omladinaca i omladinki i održano su 604 streljačka takmičenja sa 20.417 učesnika.

Rezultat ovakve aktivnosti je stvaranje velikog broja novih sportskih klubova, društava Partizana i streljačkih družina.

U 5.161 smotri tehničke delatnosti dece bilo je 60.220 učesnika. Stvoren je veliki broj radionica za tehničko obrazovanje i izdati razni priručnici iz pojedinih oblasti tehnike.

Vazduhoplovni savez Jugoslavije održao je 75 vazduhoplovnih mitinga sa 34.200 učesnika.

U toku 1958 nastavljeno je sa održavanjem festivala i sletova koji su postali tradicionalni. Na sletu »Bratstva-jedinstva« u Sisku bilo je 13.000 učesnika omladinskih, kulturnih, fiskulturnih, tehničkih i drugih organizacija, a na festivalu fizičke kulture u Kopru 4.500.

U 1958 je uveden prvi put Dan masovnih kroseva koji će se organizovati svake godine na dan polaska Štafete mladosti. U Hrvatskoj i Makedoniji bilo je oko 200 kroseva sa 48.420 trkača. Krosevi su povezani sa izletima u prirodu, na kojima se organizuju i razne kulturno-umetničke priredbe, sportska takmičenja i drugi oblici zabave za omladinu i decu.

U Beogradu su održane dve centralne priredbe: na Stadionu JNA fiskulturna, a u Narodnom pozorištu kulturno-umetnička. U programu na Stadionu učestvovalo je oko 2.500 omladinaca i dece. Nastupili su: članovi društava Partizana, pripadnici Jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva i Vojne akademije, Beogradske fiskulturne škole, najpoznatiji atletičari-državni rekorderi, članovi muške i ženske reprezentacije u malom rukometu, reprezentacija u vježbanju na spravama, članovi Vazduhoplovnog saveza Jugoslavije i najbolji jedrilčari.

Na početku priredbe na Stadionu, koju je posmatralo 60.000 gledalaca, predata je drugu Titu štafeta palica s pozdravima naroda i omladine za njegov 66. rođendan.

U Narodnom pozorištu oko 600 mladića i devojaka — članova kulturno-umetničkih društava — prikazali su raznovrsnost kulturno-umetničke aktivnosti omladine.

Na raznim sastancima u aktivima Narodne omladine govorilo se o životnom putu predsednika Tita; sumirani su rezultati godišnjeg rada; nagrađivani i pohvaljivani najzaslužniji članovi. U završnoj nedelji proslave, od 17 do 25 maja, primani su novi članovi u omladinsku organizaciju, a opštinski i sreski komiteti dodeljivali su zastave najboljim aktivima. Mnogi radni kolektivi, upravni odbori i radnički saveti, na svečanim sastancima posvećenim omladini odavali su priznanje najzaslužnijim omladincima i omladinkama za njihov doprinos u povećanju proizvodnje i uspehu u radu kolektiva.

Mnoge ustanove su na razne načine uzele učešća u proslavi Dana mladosti. Mnoga pozorišta dala su specijalne pretstave za omladinu, poznati umetnici su nastupali na omladinskim priredbama u preduzećima i školama, dok su preduzeća za prikazivanje filmova davala pretstave za omladinu.

U svim manifestacijama proslave Dana mladosti učestvovalo je 3.689.560 omladinaca i dece (bez podataka iz 25 srezova i 8 opština iz Crne Gore).

Proslava Dana mladosti postala je opštenarodna manifestacija svih društvenih i političkih, kulturnih, fiskulturnih, tehničkih i drugih organizacija naše zemlje.

Vidi »Štafeta mladosti«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 257 (9).

IZVOR:

Izveštaji republičkih i Saveznog odbora za proslavu Dana mladosti
M. Š.

PROSLAVA BITKE NA SUTJESCI

Proslava Dana borca, koji obeležava 4 jul 1941, kada je Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije doneo odluku o početku oružane borbe naroda Jugoslavije protiv okupatora, bila je 1958 povezana sa svečanostima povodom petnaestogodišnjice Bitke na Sutjesci. Centralne i završne svečanosti održane su 4 jula na Tjentištu, u dolini reke Sutjeske, gde su se odigrale najteže borbe.

Bitka na Sutjesci odigrala se od 15 maja do 15 juna 1943 na području Sandžaka, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i završila uspešnim i smelim probojem Glavne operativne grupe Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije iz Sandžaka i Crne Gore preko reka Tare, Pive i Sutjeske i planina Vučeva, Maglića, Volujka i Zelengore u Bosnu i Hercegovinu. Bitka označava slom velikog okupatorskog pokušaja pod imenom Operacija »Svarc«, usmerenog na uništenje Vrhovnog štaba NOV i POJ i njegove Glavne operativne grupe. To je bila Peta neprijateljska ofanziva protiv proletherskih i udarnih brigada koje su pod neposrednim rukovodstvom vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita pretstavljale udarno jezgro NOV i POJ. U to vreme opšti odnos oslobodilačkih snaga Jugoslavije i neprijateljskih snaga bio je 1:3,3 u korist neprijatelja (300.000: 980.000) a u samoj operaciji ukupan broj Glavne operativne grupe (19.700) bio je šest puta manji od neprijateljskih snaga (117.000) zajedno sa bolnicom (oko 4.000) odnosno sedam puta manji ne računajući one u bolnici. Pored Vrhovnog komandanta sa Glavnom operativnom grupom bilo je još 9 članova Vrhovnog štaba NOV i POJ. Glavna operativna grupa imala je u sastavu 4 divizije (Prva proletherska udarna divizija, Druga proletherska udarna divizija. Treća udarna divizija i Sedma baniska divizija) i jednu grupu od 3 brigade (Drinska operativna grupa). Bilo je 16 brigada (67 bataljona sa Pratećim bataljonom Vrhovnog štaba), 2 artiljerijska diviziona (1 haubički i 1 brdski) i Centralna bolnica. Od ukupnog brojnog stanja — oko 19.700, Centralna bolnica (podeljena na bolnicu 1, 2, 3 i Dečiji dom dece palih boraca i žrtava fašističkog terora) imala je oko 4.000 ranjenih i bolesnih. Ove snage su posle višednevnih teških borbi i marševa po besputnim i krševitim terenima Sandžaka i

Crne Gore (preko kanjona Tare, Pive i Sutjeske), iako premorene, gladne i tehnički nesavršeno slabije opremljene, izvršile probaj i odnele pobjedu nad 7 neprijateljskih divizija, 2 brigade (23 pešadijska puka), 8 artiljerijskih pukova i drugim pomoćnim jedinicama od oko 117.000 vojnika i oficira. Njih su sačinjavale sledeće nemačke jedinice: 4 divizije od po 2 lovačka puka, 2 puka van divizija (ukupno 10 pešadijskih pukova, 50 bataljona i pristabske jedinice), 4 artiljerijska puka (12 artiljerijskih diviziona) i 1 divizion van puka (svega 13 artiljerijskih diviziona) čije je brojno stanje bilo oko 57.000; italijanske jedinice: 3 divizije (od po 2 pešadijska puka po 3 bataljona), 2 pešadijska puka iz Skadra, 3 artiljerijska puka, 1 mitraljeski bataljon itd. — ukupno 43.000; domobranske i ustaške jedinice: 4 domobranska pešadijska puka, 1 artiljerijski puk i 1 ustaška brigada — oko 11.000; bugarske jedinice: 1 pešadijski puk — oko 2.000; »Nacionalne« crnogorske formacije i četnici: oko 4.000; nemačka i italijanska avijacija: vazduhoplovne jedinice sa aerodroma u Sarajevu, Mostaru i Podgorici u jačini 1 mešovite vazduhoplovne divizije.

Značaj same Bitke na Sutjesci kao i proslave ocenio je predsednik Republike Josip Broz Tito na prvoj sednici Odbora za proslavu, 7 februara 1958, sledećim rečima:

»Širom Jugoslavije bilo je mnogo bojišta na kojima su se vodili krvavi okršaji, ali baš Sutjeska — koja je u našoj Narodnooslobodilačkoj borbi dvaput bila takvo poprište, a naročito prije 15 godina i najbolje odgovara da bude mjesto u koje će naši narodi uvijek s ponosom gledati i potjecati se koliko nas skupo košta ovo što je stvoreno. To mjesto treba da opominje i nas i buduće generacije da moraju biti poštovane one žrtve koje su pale tamo i širom cijele Jugoslavije. Jer naša zemlja, koja je čitava bila jedna velika Sutjeska i za koju je palo toliko žrtava naših naroda, zaista zaslužuje da je poštuju i generacije koje dolaze.«

Tjentište leži u dolini Sutjeske, čiji se sliv probija kroz padine i kanjon između Maglića, Volujka, Vučeva i ogranke Zelengore. Pojedini vrhovi ovih planina, na čijim visoravnima se nalaze velike i bogate ispaše, dostižu i preko 2.000 m nadmorske visine.

Do 1958 karavani tovarnih konja i pešaci mogli su stizati samo od Foče do Tjentišta i od Gackog do Tjentišta. Od Foče (najbližeg gradskog naselja) udaljeno je 26 km, a od Gackog 40 km. Autoputevima od Beograda do Tjentišta ima 437 km, od Sarajeva 143 km a od Dubrovnika 174 km.

Proslava na Tjentištu i u zemlji zahtevala je obimne i intenzivne pripreme, koje su počele novembra 1957 na inicijativu Centralnog odbora Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata. Njima je rukovodio, pod pretsedništvom Josipa Broza Tita, Odbor za proslavu Bitke na Sutjesci preko svog Organizacionog odbora. U pripremi i organizovanju proslave učestvovali su i predstavnici 63 društvene i stručne organizacije, od kojih su mnoge organizovano učestvovala i u centralnoj proslavi na Tjentištu. Stotine i hiljade njihovih članova stizale su na Tjentište po posebnom programu marševa pravcima kuda su se kretale jedinice NOV, polazeći od mesta gde su ispaljeni prvi ustanički hici svih naroda Jugoslavije i pristupajući smotri 4 jula. Na taj način je proslava Bitke na Sutjesci dobila karakter najveće i najšire jugoslovenske manifestacije čuvanja i razvijanja tradicija NOB. Ona je pokazala kako je živ i snažan duh Sutjeske u savremenici, učesnicima i mladim generacijama, Sutjeske na kojoj su, kako se kaže u poruci Aleksandra Rankovića, »jugoslovenski komunisti pod najvećim okolnostima opravdali odgovornost za sudbinu svoga naroda koju su preuzeli pred svojom zemljom i celim slobodoljubivim svetom u najsudbonosnijim istorijskim trenucima. Delo Komunističke partije Jugoslavije u ilegalnom periodu i Narodnooslobodilačkom ratu na Sutjesci se pretvorilo u gigantsku snagu koju nikakav neprijatelj više nije mogao uništiti.«

Pred proslavu se pristupilo radovima na trajnom obeležavanju istoriskog područja Sutjeske, u čemu je od samog početka učestvovala i Jugoslovenska narodna armija. Kao poseban doprinos za povezivanje ovog, istorijski i turistički interesantnog područja sa Dubrovnikom, Sarajevom, Beogradom i drugim mestima, JNA je izgradila automobilski put od Foče do Avtovca (kod Gackog) u dužini od 66 km, koji je 2 jula otvorio pretsednik Republike Josip Broz Tito. Po programu Odbora za obeležavanje i uređivanje istorijskih mesta podignuta je i opremljena »Spomen-bolnica Proleterskih brigada«, koju je 3 jula u Foči otvorio pretsednik Centralnog odbora Saveza boraca NOR Aleksandar Ranković.

Celo područje Sutjeske, od Popovog Mosta do Suhe u samom kanjonu Sutjeske, bilo je za vreme proslave pretvoreno u kampove gde je više dana logorovalo preko 20.000 lica. Pored 7.693 boraca-česnika Bitke na Sutjesci, tu su bili kampovi članova Saveza planinara, Saveza izvidnika i planinki, Saveza sindikata Jugoslavije, Saveza za telesno vaspitanje Partizan, Crvenog krsta, Narodne tehnike, Ferijalnog saveza, članova Saveza boraca iz Slovenije i drugih. Pored toga, na proslavi je učestvovala i narod — oko 50.000 lica iz okolnih srezova i drugih krajeva Jugoslavije.

U vreme proslave otvoren je na Tjentištu 1 jula VI slet planinara Jugoslavije; u Suhoj 2 jula III slet Ferijalnog saveza Jugoslavije na kome je pretsednik Centralnog odbora SB NOR Aleksandar Ranković predao, kao pokrovitelj, zastavu najboljoj brigadi, u logorima STV Partizan, Izvidnika i planinki i dr. održan je čitav niz takmičenja, a u Goraždu 1 jula takmičenje Streljačkog saveza.

Na završetku proslave na Tjentištu, 4 jula, izvršena je smotra učesnika Bitke na Sutjesci, koji su bili postrojeni po svojim ratnim formacijama, pročitani su Ukaz o odlikovanjima Ordenom narodnog heroja 16 brigada i Pratećeg bataljona Vrhovnog štaba i naredba kojom je ustanovljena Spomenica »Sutjeska«. Smotru je izvršio vrhovni komandant oružanih snaga FNRJ maršal Jugoslavije Josip Broz Tito, a raport predao nekadašnji komandant Prve proleterske divizije Koča Popović. Za vreme smotre u stroju iza boračkih jedinica bili su postrojeni članovi sledećih društvenih organizacija: Planinarskog saveza — 3.000, Ferijalnog saveza — 3.500, Izvidnika i planinki — 1.400, STV Partizana — 1.000, Saveza sindikata Jugoslavije — 800, Crvenog krsta (služba) — 150, nastavnika predvojničke obuke — 150 i bataljon mladih oficira koji je maršovao tragom naših jedinica u vreme Bitke na Sutjesci.

Ordenom narodnog heroja odlikovani su: Prva proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, Druga proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, Treća proleterska (krajiska) narodnooslobodilačka udarna brigada, Treća proleterska

(sandžačka) narodnooslobodilačka brigada, Druga proleterska (dalmatinska) narodnooslobodilačka udarna brigada, Sedma narodnooslobodilačka brigada, Osmo narodnooslobodilačka brigada, Šesnaesta narodnooslobodilačka udarna brigada, Peta proleterska (crnogorska) narodnooslobodilačka udarna brigada, Prva Majevička narodnooslobodilačka udarna brigada, Šesta proleterska (istočno-bosanska) narodnooslobodilačka partizanska udarna brigada, Deseta hercegovačka narodnooslobodilačka udarna brigada, Sedma krajiska narodnooslobodilačka udarna brigada, Četvrta proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada, Prva dalmatinska narodnooslobodilačka udarna brigada, Treća narodnooslobodilačka partizanska dalmatinska udarna brigada i Prateći bataljon Vrhovnog štaba.

Posle smotre odata je pošta 3.301 borcu, dosad prenesenom i sahranjenom u novopodignutoj spomen-kosturnici iznad Tjentišta, među kojima se nalaze članovi AVNOJ-a dr Sima Milošević, Nurija Pozderac, komandant Treće udarne divizije Sava Kovačević, pesnik Ivan Goran Kovačić i drugi. Venac je položio, pored pretsednika Republike Josipa Broza Tita i pretsednik Ujedinjene Arapske Republike Gamal Abdel Naser.

Vence su položile delegacije savezničkih vojnih misija Engleske, SAD i SSSR-a iz vremena Drugog svetskog rata, delegacije Svetske federacije bivših boraca (FMAC), delegacija Međunarodne konfederacije bivših ratnih zarobljenika (CIAPG), delegacija Međunarodne federacije pripadnika pokreta otpora (FIR) i delegacija Nacionalnog udruženja partizana Italije (ANPI).

Vence su položile delegacije Centralnog komiteta SKJ, Saveznog izvršnog veća, Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, Saveza sindikata Jugoslavije, Jugoslovenske narodne armije, boračkih organizacija, Saveza ženskih društava Jugoslavije, Narodne omladine Jugoslavije i narodnih republika.

Proslava je završena narodnim zborom koji je otvorio pretsednik Narodne skupštine Bosne i Hercegovine Đuro Pucar, na kome su govorili pretsednik Republike Josip Broz Tito i pretsednik UAR Gamal Abdel Naser. Narodni zbor je završen predajom Povelje naroda Jugoslavije maršalu Jugoslavije Titu od strane Aleksandra Rankovića.

Povodom proslave petnaestogodišnjice Bitke na Sutjesci objavljen je ili dat u štampu niz publikacija književnog, ilustriranog i naučnog karaktera. Naročito značajnu izdavačku delatnost razvio je Vojno-izdavački zavod »Vojno delo«, Novinsko-izdavačko preduzeće »Mladost«, »Omladina«, listovi »Crvena zvezda«, »Narodna armija« i dr.¹ Za vreme proslave na Tjentištu izašlo je 6 brojeva dnevnog lista »Sutjeska«, organa Odbora za proslavu.

IZVORI:

Dokumentacija Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata; »Sutjeska«, jubilarni list povodom proslave Bitke na Sutjesci, br. 1—6; Govor pretsednika Tita: »Svetionik mladim generacijama«; Poruka Aleksandra Rankovića povodom Dana borca.

D. Mi.

¹ Izdavačka delatnost povodom proslave petnaestogodišnjice Bitke na Sutjesci: »Dok Sutjeska voda teče«, popularni zbornik radova, izdanje »Crvene zvezde«; »Sutjeska«, popularna brošura, izdanje Glavnog odbora Saveza boraca Slovenije; »Sutjeska«, zbornik vojnih članaka, izdanje »Vojnog dela«, Dejstva brigada obrađena po bataljonima, tri knjige, izdanje »Vojnog dela«; »Sutjeska«, album fotografija, izdanje »Mladosti«; »Sutjeska«, album fotografija, izdanje Školske zadruge Učiteljske škole u Banjoj Luci; Karta područja Sutjeske, izdanje Glavnog odbora Saveza boraca NOR Slovenije; »Peta neprijateljska ofanziva«, izdanje »Narodne armije«; »Proboj iz okruženja u Petoj ofanzivi«, skica, izdanje »Narodne armije«; »Sutjeska« 1943—1958, vodič, izdanje »Narodne armije«; »Bibliografija radova o Sutjesci«, »Vojno delo«; »Sutjeska u dnevniku jednog partizana«, Milosav Bojić, izdanje »Omladine«; »Osamnaestogodišnji komandant«, Vasa Kazimirović, izdanje »Omladine«; »Priče narodnih heroja«, izdanje »Omladine«; »Buktnja snova i prkosa«, Č. Čeganov, izdanje »Omladine«; »Akordi sa Sutjeske«, zbornik, izdanje »Omladine«; »Sutjeska«, organ Organizacionog odbora, br. 1—6.

KRUPNA POLJOPRIVREDNA GAZDINSTVA¹

Kod nas postoje tri osnovna oblika krupnih poljoprivrednih gazdinstava: poljoprivredna dobra, seljačke radne zadruge i ekonomije opštih zemljoradničkih zadruga.² Na ova gazdinstva odnose se isti osnovni privredni propisi kao na ostale privredne organizacije. Izvesne razlike između ovih i drugih privrednih organizacija ipak postoje, no one nisu suštinske. I za ova gazdinstva važe propisi o sredstvima privrednih organizacija, o utvrđivanju i raspodeli ukupnog prihoda, o ličnim dohocima, o samoupravljanju neposrednih proizvođača, o radnim odnosima i o socijalnom osiguranju. Razlike u odnosu na druge privredne organizacije proističu delom iz specifičnosti u procesu proizvodnje (sezonski karakter proizvodnje, uticaj prirodnog faktora itd.), a delom iz stepena dostignutog razvika. Zbog specifičnosti u vezi s karakterom procesa proizvodnje postoji znatno veće učesće zemljarine u raspodeli ostvarenog dohotka, blaže stope doprinosa iz ličnog dohotka, veći rezervni fond, elastičnije je rešena dužina radnog vremena, godišnji obračun s društvenom zajednicom itd. Zbog relativno nižeg stepena razvika, a u cilju što bržeg unapređenja ovih gazdinstava, njima je dat niz olakšica u vezi s raspodelom dohotka (ustupanje doprinosa iz dohotka od strane Federacije i narodne republike, usmeravanje ostvarene akumulacije ovih gazdinstava u investicione fondove namenjene poljoprivredi — sopstvene i lokalne, oslobađanje kamate na fond osnovnih sredstava i blaža stopa kamate na obrtna sredstva itd.).

Između ovih gazdinstava postoje izvesne razlike kao posledica različitog načina postanka pojedinih oblika, dosadašnjeg razvoja i nivoa na kome se ona danas nalaze.

Imovinski odnosi, proistekli u zavisnosti od toga ko je bio osnivač i kakva su sredstva bila uneta prilikom osnivanja, doveli su do osnovnih razlika između ovih oblika gazdinstava.

Poljoprivredna dobra osnivala je država i dodelila im zemljišne površine iz opštedruštvenog fonda. Njima je država davala i druga potrebna sredstva kao i preduzećima u drugim delatnostima.

Osnivači seljačkih radnih zadruga bili su sami članovi. Oni su unosili svoju zemlju, ali su ovim organizacijama dodeljivane zemljišne površine i iz opštedruštvenog fonda. I ostala sredstva seljačkih radnih zadruga takođe su poticala iz oba ova izvora.

U prvo vreme posle oslobođenja ekonomije opštih zemljoradničkih zadruga u sadašnjem obliku osnivane su samo izuzetno tamo gde nije bilo uslova za poljoprivredno dobro ili seljačku radnu zadrugu.

U strukturi krupnih gazdinstava nastupila je značajna promena posle 1953 napuštanjem administrativnog rukovođenja privredom, reorganizovanjem seljačkih radnih zadruga i ograničavanjem maksimuma poseda individu-

¹ Za specifičan put u razvoju socijalističkih odnosa u poljoprivredi Jugoslavije karakteristično je upravo to da krupna gazdinstva ne predstavljaju jedini put razvijanja krupne socijalističke proizvodnje. Osim na ovim gazdinstvima, krupna socijalistička proizvodnja se organizuje i raznim oblicima kooperacije opšte zemljoradničke zadruge sa individualnim proizvođačima. Putem kooperacije treba da se bitno poveća proizvodnja i da istovremeno jačaju društveni fondovi. Stimulus za kooperaciju predstavlja materijalni interes individualnog proizvođača, ekonomski i društveni interes zajednice koja ulaže društvena sredstva u razvatak poljoprivrede.

² Kao krupna gazdinstva treba smatrati i gazdinstva poljoprivrednih ustanova i škola. Na kraju 1957 ovih gazdinstava bilo je 370, a raspolagala su ukupnom površinom od 116.098 ha, odnosno obradivom površinom od 43.258 ha. I ova gazdinstva proizvode za tržište. Međutim, to je njihov sporedan zadatak. Na ovim gazdinstvima vrše se eksperimenti za razna naučna istraživanja u oblasti poljoprivrede, a proizvodi se i kvalitetan semenski, sadni i rasplodni materijal. Ona posluju kao budžetske ustanove ili kao ustanove sa samostalnim finansiranjem.

U ovom prikazu gazdinstva poljoprivrednih ustanova i škola nisu tretirana upravo zbog razlike u zadacima i načinu poslovanja između ovih i drugih krupnih gazdinstava.

alnih proizvođača na 10 ha. Posle toga povećani su broj i zemljišne površine poljoprivrednih dobara, a naročito ekonomija opštih zemljoradničkih zadruga.

Od toga ko je bio osnivač i na koji način su postali pojedini oblici krupnih gazdinstava dobrim delom su zavisili obim i dinamika njihovog dosadašnjeg razvoja. Posledice toga su sadašnje razlike između pojedinih oblika krupnih gazdinstava u izgrađenosti, opremljenosti, arondiranosti, primeni savremenih dostignuća nauke i tehnike itd. U vezi s tim, iako se sva tri ova oblika krupnih gazdinstava obuhvataju jedinstvenim terminom »poljoprivredna organizacija«, kod pojedinih oblika postoje izvesni specifični momenti u odnosu na način upravljanja, organizacioni status, utvrđivanje i pokriće gubitaka, obezbeđenje ličnih primanja, sadržinu ličnih dohodaka, a u izvesnoj meri i u odnosu na smer i način proizvodnje.

Na poljoprivrednim dobrima postoji potpuno isti oblik radničkog samoupravljanja kao i u preduzećima ostalih privrednih oblasti. Seljačkim radnim zadrugama upravljaju zadružni saveti u koje se biraju članovi zadruge koji rade kao i lica koja su u radnom odnosu sa zadrugom. U ekonomijama opštih zemljoradničkih zadruga koje predstavljaju pogon sa samostalnim obračunom upravlja radnički savet i upravni odbor pogona uz izvesnu nadležnost zadružnog saveta čiji je pogon. Onim ekonomijama opštih zemljoradničkih zadruga koje nisu organizovane kao pogon sa samostalnim obračunom neposredno upravlja organ uprave zadruge.

U organizacionom smislu, specifičan je položaj ekonomija sa samostalnim obračunom, što dolazi do izražaja naročito u raspolaganju sredstvima i prelivanju dela dohotka za pokriće eventualnog gubitka pogona ili zadruge.

U vezi s pokrićem gubitaka odnosno s obezbeđenjem ličnih primanja postoji razlika između seljačkih radnih zadruga i ostalih krupnih gazdinstava pošto prema seljačkim radnim zadrugama narodni odbor nema obaveza.

S obzirom da nije regulisano pitanje socijalnog osiguranja članova seljačkih radnih zadruga, sadržina njihovih ličnih dohodaka razlikuje se od ličnih dohodaka ostalih lica koja rade na krupnim gazdinstvima u tome što oni ne daju doprinosa za socijalno osiguranje i stanbenu izgradnju.

Razlike u smeru i načinu proizvodnje kao i druge razlike između raznih oblika krupnih gazdinstava privremenog su karaktera i u zavisnosti od sadašnjeg stepena njihove izgrađenosti, opremljenosti i organizacione srednosti.

U Rezoluciji Savezne narodne skupštine o perspektivnom razviku poljoprivrede i zadrugarstva istaknuto je da sva tri oblika krupnih poljoprivrednih gazdinstava treba da odigraju u razvoju naše poljoprivrede veoma značajnu ulogu. Rezolucijom su ovim gazdinstvima postavljeni sledeći zadaci: da svojom proizvodnjom uzbrzaju porast ukupne poljoprivredne proizvodnje; da povećaju produktivnost rada, smanje troškove proizvodnje i postanu uticajan faktor na tržištu poljoprivrednih proizvoda; da svojim modernim načinom rada utiču na intenziviranje cele poljoprivrede i da izvrše pionirsku ulogu u modernizaciji procesa proizvodnje i u borbi za maksimalno moguće prinose; da svojim delovanjem jačaju i razvijaju socijalističke odnose na selu.

Proizvodni kapaciteti i investicije

Zemljišne površine. — Na kraju 1957 bilo je ukupno 770 poljoprivrednih dobara, 508 seljačkih radnih zadruga i 2.608 ekonomija³ opštih zemljoradničkih zadruga. Krupna gazdinstva raspolagala su na kraju 1957 sledećim površinama:

³ Broj i površine krupnih gazdinstava dati su na osnovu prethodnih podataka.

Ako se uzmu u obzir samo t. zv. samostalne ekonomije (koje su organizovane kao posebni pogoni), njihov broj je ustvari znatno manji u 1956 (svega 286), ali je u 1957 i 1958 taj broj znatno povećan.

Tabela 1
POVRŠINE KRUPNIH GAZDINSTAVA

Gazdinstvo	(U hiljadama ha)			
	Poljoprivredna površina	% od ukupne poljoprivredne površine u FNRJ	Obradiva površina	% od ukupne obradive površine u FNRJ
Poljoprivredna dobra	506,1	3,4	397,5	3,9
Seljačke radne zadruge	208,8	1,4	188,9	1,9
Ekonomije OZZ*	178,0	1,2	126,3	1,2
Svega	892,9**	6,0	712,7	7,0

* Skraćenica za opšte zemljoradničke zadruge. Za ekonomije OZZ uzeti su prethodni podaci za kraj 1957, a za strukturu po kategorijama korišćenja zemljišta kod OZZ i podaci iz 1955, koji su korigovani.

** Ukupne površine krupnih gazdinstava su veće od navedenih poljoprivrednih površina, pošto ova gazdinstva raspolažu i izvesnim šumskim i drugim površinama.

Po kategorijama korišćenja zemljišta, površine krupnih gazdinstava podeljene su na sledeći način⁴:

Tabela 2
ZEMLJIŠTE PO KATEGORIJAMA KORIŠĆENJA

	U 000 ha	% od ukupnih površina u FNRJ
Oranice i bašte	595,5	7,8
Voćnjaci	19,4	5,0
Vinogradi	18,2	6,7
Livade	79,6	4,1
Svega obradive površine	712,7	7,0
Pašnjaci	159,0	3,4
Ribnjaci	10,9	83,7
Trstici i bare	10,3	19,1
Svega poljoprivredne površine	892,9	6,0

U strukturi poljoprivrednih površina učešće oranica na krupnim gazdinstvima iznosi oko 66% prema oko 50% u ukupnoj poljoprivredi, a učešće obradivih površina oko 80% prema oko 68% u ukupnoj poljoprivredi.

Izvesne površine krupnih gazdinstava zahtevaju melioracije, posle čega će zemljišni kapaciteti ovih gazdinstava imati znatno veće mogućnosti za proizvodnju.

Pretežan deo površina krupnih gazdinstava nalazi se u žitородnim područjima, gde su zemljišta mnogo plodnija. Između ostalog, i zbog toga procentualno učešće ovih gazdinstava u ukupnim poljoprivrednim površinama ustvari ne daje pravu sliku o njihovim većim mogućnostima u proizvodnji.

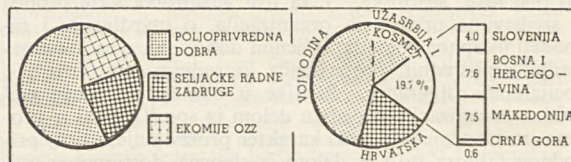
Tabela 3
RASPORED ZEMLJIŠNIH POVRŠINA KRUPNIH GAZDINSTAVA

	Poljoprivredna površina u ha	%	Obradiva površina u ha	%
Jugoslavija	892,9	100	712,7	100
Srbija	546,3	61,2	475,0	66,7
Vojvodina	415,2		357,6	
Hrvatska	170,7	19,1	129,1	18,1
Slovenija	35,3	4,0	25,6	3,6
Bosna i Hercegovina	68,2	7,6	41,5	5,8
Makedonija	66,9	7,5	38,0	5,3
Crna Gora	5,5	0,6	3,5	0,5

⁴ Svi podaci o strukturi korišćenja po kategorijama zemljišta za sva krupna gazdinstva nisu objavljeni ni kao prethodni za 1957. Otuda su se za utvrđivanje ove strukture morali koristiti, između ostalih, i neki podaci iz ranijih godina. Zbog toga ovu strukturu treba smatrati samo kao orijentacionu.

Od ukupnih površina krupnih gazdinstava na žitoredna područja dolazi više od 65%.⁵ Samo se u Vojvodini nalazi 46,5% poljoprivrednih odnosno 50,2% obradivih površina svih krupnih gazdinstava. Na krupna gazdinstva u Vojvodini dolazi 22% ukupne poljoprivredne površine odnosno 21,4% ukupne obradive površine. Ovakav raspored krupnih gazdinstava predodređuje i njihovu orijentaciju u proizvodnji odnosno njihov uticaj na tržištu pojedinih proizvoda.

POLJOPRIVREDNE POVRŠINE KRUPNIH GAZDINSTAVA PO OBLICIMA I PO REPUBLIKAMA

Pojedina krupna gazdinstva imaju vrlo različitu veličinu zemljišta.

Tabela 4
STRUKTURA POLJOPRIVREDNIH DOBARA* PREMA VELIČINI ZEMLJIŠTA

	Broj poljoprivrednih dobara	Poljoprivredna površina u ha	Površina oranica u ha
Ukupno	914**	509.946	333.233
Do 100 ha	152	7.508	4.658
Od 100 .. 300 ..	347	60.941	38.913
.. 300 .. 500 ..	140	50.938	36.338
.. 500 .. 1.000 ..	148	94.817	67.469
.. 1.000 .. 2.000 ..	77	100.662	76.863
Preko 2.000 ..	50	195.080	108.992

* O strukturi po veličini zemljišta objavljeni su podaci jedino za poljoprivredna dobra, i to za 1955.

** Ukupan broj poljoprivrednih dobara smanjen je u narednom razdoblju, uglavnom putem fuzionisanja.

Poljoprivredna dobra s površinom do 300 ha učestvuju u ukupnom broju sa blizu 55%, dok u ukupnoj poljoprivrednoj površini i površini oranica svih poljoprivrednih dobara učestvuju samo sa 13%. Poljoprivredna dobra s površinom većom od 1.000 ha učestvuju u ukupnom broju samo sa blizu 14%, dok u poljoprivrednoj površini svih poljoprivrednih dobara učestvuju sa 58%, a u oraničnoj površini sa 56%.

U seljačkim radnim zadrugama daleko više preovlađuju gazdinstva ispod 500, pa i ispod 300 ha, a kod t.zv. samostalnih ekonomija OZZ i znatno ispod toga.

Dalje povećavanje broja krupnih gazdinstava odnosno dalje proširivanje njihovih zemljišnih površina moguće je agro i hidrotehničkim melioracijama sada neobradivih površina koje spadaju u društveni fond zemlje (naprimer, na Kosmetu je u toku krčenje šikara na površini od oko 50.000 ha), obuhvatanjem onih površina društvenog fonda zemlje koje zbog rasparčanosti ili drugih razloga (naprimer, seoski pašnjaci) dosada nisu korišćene u sastavu krupnih gazdinstava (jedino su u Makedoniji na površinama gotovo neplodnih pašnjaka podignuti plantažni voćnjaci i vinogradi i formirana nova krupna gazdinstva), uzimanjem zemlje individualnih proizvođača u dugogodišnji zakup, kupovinom zemlje individualnih proizvođača od strane krupnih gazdinstava, obradom zemlje individualnih proizvođača u kooperaciji s krupnim gazdinstvima itd. Sve ove mogućnosti proširenja krupnih gazdinstava zasada su ograničene raspoloživim materijalnim sredstvima, naročito obimom investicija za poljoprivredu.

Investicije. — Od ukupnih investicija koje su posle oslobođenja uložene u poljoprivredu najviše su dobila krupna gazdinstva. U vreme od 1945 do 1956 u poljoprivredu

⁵ Ovde je data približna ocena stvorena na osnovu statističkih podataka.

odnosno u krupna gazdinstva investirana su iz društvenih fondova sledeća sredstva⁶:

Tabela 5
INVESTICIJE U POLJOPRIVREDI
(U milionima din., po cenama 1956)

Ukupne investicije u poljoprivredu	276.538
Od toga:	
u krupna gazdinstva* (bez ekonomija OZZ)	126.012
u tome:	
poljoprivredna dobra	82.796
razne ekonomije	4.098
seljačke radne zadruge	39.118

* Investicije u krupna gazdinstva bile su verovatno veće. Jugoslovenska investiciona banka ih nije mogla po sadašnjim korisnicima precizno utvrditi odnosno iskazati zbog organizacionih promena u proteklom razdoblju. Naime, deo investicija koje se iskazuju kao investicije u poljoprivredne ustanove ustvari je uložen u poljoprivredna dobra, pošto je izvestan broj tih ustanova naknadno pretvoren u poljoprivredna dobra. Isto tako izvestan deo investicija koje iskazuje Jugoslovenska investiciona banka kao investicije u privredna preduzeća, organe državne uprave itd. uložen je u krupna gazdinstva. Deo investicija koje pomenuta banka iskazuje kao investicije u zadrudni sektor uložen je ne samo u seljačke radne zadruge i u ekonomije OZZ nego i u druge namene u poljoprivrednom zadrudnom sektoru itd.

Od 50,1 milijardi din., koliko je u 1957 ukupno investirano u poljoprivredu (bez vodoprivrede), samo u poljoprivredna dobra investirane su oko 23,8 milijarde din. Iste godine u seljačke radne zadruge, u ekonomije OZZ, kao i u druge pogone zemljoradničkih zadruga (mekanizaciju, preradu i sl.), investirano je 18,7 milijardi din. Gotovo sva krupna gazdinstva imaju veće ili manje potrebe za daljim ulaganjima. Da bi se u potpunosti izgradila, opremila i meliorirala, trebalo bi da investiraju približno oko 700.000—800.000 din. po hektaru obradive površine (u cenama iz 1957), dok su dosada investirala oko 200.000 din.⁷

Dosad uložena sredstva podeljena su na veliki broj gazdinstava i imala su dosta nepovoljnu namensku strukturu. U pogledu strukture ulaganja u ranijim godinama bilo je grešaka, koje su dobrim delom predstavljale posledice centralizovanog rukovođenja, planiranja »odozgo«, načina finansiranja itd. Najviše se ulagalo u građevinske objekte, koji su građeni skupo i nesavremeno, dok se u druge namene ulagalo vrlo malo. Za to je bilo donekle objektivnih razloga (naprimer, nedovoljne količine mehanizacije na tržištu). Međutim, za veća ulaganja u neke druge namene (naprimer, stočni fond i zasade) ipak su postojali materijalni uslovi.

U strukturi vrednosti osnovnih sredstava poljoprivrednih dobara u 1953, građevinski objekti učestvovali su 74,2%, oprema 15,8%, zasadi 2,5% i stočni fond 7,5%. Slična struktura bila je i kod drugih oblika krupnih gazdinstava. Kasnije se struktura poboljšala, naročito u korist opreme. Promene u strukturi osnovnih sredstava na 70 poljoprivrednih dobara Hrvatske⁸ prikazuje sledeća tabela:

Tabela 6
KRETANJE STRUKTURE OSNOVNIH SREDSTAVA
POLJOPRIVREDNIH DOBARA U HRVATSKOJ
(U procentima)

	1954	1955	1956
Građevinski objekti	71,1	56,0	53,7
Oprema	21,1	28,2	33,6
Stoka	5,6	12,0	9,6
Ostalo	2,2	3,8	3,1

⁶ Prema podacima publikacije Jugoslovenske investicione banke »Investicije u poljoprivredi«, Beograd, decembar 1957.

⁷ Ovaj bi se iznos pokazao veći kad bi se izvršila revalorizacija osnovnih sredstava. S druge strane, pri obračunu ukupnih potrebnih ulaganja, ovaj bi iznos trebalo korigovati na niže s obzirom da su u ranijem razdoblju, zbog malog iskustva, izgrađivani mahom (prema današnjem gledanju) i nesavremeni i stoga skupi objekti.

⁸ »O ulozi krupnih gospodarstava u socijalističkom preobražaju sela«, referat na I Kongresu poljoprivrednih inženjera i tehničara Jugoslavije, 1957.

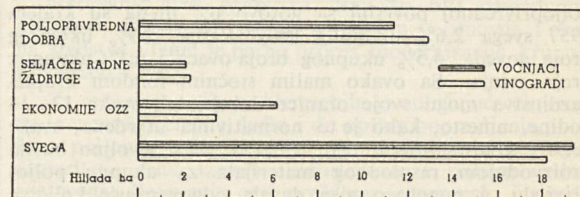
U 1956 i 1957 u namenskoj strukturi ulaganja krupnih gazdinstava došlo je do značajne preorijentacije na veća ulaganja u mehanizaciju, a kod izvesnog broja krupnih gazdinstava i u stočni fond. Ova tendencija još je više došla do izražaja u 1958, kada pored toga krupna gazdinstva sve veću pažnju posvećuju jeftinijoj izgradnji i efikasnosti ulaganja uopšte. U tom cilju, na osnovu iskustava pojedinih krupnih gazdinstava — u izgradnji i tehnološkom procesu — usavršavaju se projekti pojedinih objekata, prelazi se na montažnu izgradnju i sl. Pojedina krupna gazdinstva sagledavaju kompleksnu izgradnju i orijentišu se na puna ulaganja.

Na osnovu dosadašnjih ulaganja na krupnim gazdinstvima formirani su sledeći fondovi:

Fond zasada. — Krupna gazdinstva imala su na kraju 1957 sledeće površine pod zasadima:

Tabela 7
FOND ZASADA
(U hiljadama ha)

	Voćnjaci	Vinogradi
Poljoprivredna dobra	11,2	12,6
Seljačke radne zadruge	2,1	2,2
Ekonomije OZZ	6,1	3,4
S v e g a	19,4	18,2

Krupna gazdinstva raspolažu sa svega nešto iznad 5% ukupnih površina voćnjaka i blizu 7% ukupnih površina vinograda. Međutim, to su mahom plantažni voćnjaci i vinogradi prilagođeni mehaničkoj obradi i velikoj upotrebi reprodukcionog materijala, koji daju daleko veće prinose⁹ nego voćnjaci na posedima individualnih proizvođača. Krupna gazdinstva stalno proširuju površine pod zasadima koristeći za to i t. zv. tipična i netipična voćarska odnosno vinogradarska zemljišta. Pritom ona iz godine u godinu poboljšavaju metode podizanja i uzgoja s ciljem da uz sniženje troškova po jedinici proizvoda povećaju rentabilitet ovih grana proizvodnje.

Stočni fond. — Stanje stočnog fonda na krupnim gazdinstvima prikazuje tabela 8.

Tabela 8
KRETANJE STOČNOG FONDA
(U komadima)

	Goveda	Ovce	Svinje
1954	113.332	656.504	519.665
1955	116.535	578.643	533.344
1956	110.649	509.635	306.245
1957	140.976	478.849	258.856

⁹ Iz podataka koji se mogu naći u t. zv. programima investicione izgradnje vidi se da se u dosad podignutim voćnjacima, u punom razvoju, mogu očekivati prinosi od 2—3 vagona voća po hektaru, a kod onih koji se navodnjavaju i do 5—6 vagona po hektaru, prema maksimalnom jednom vagonu voća po hektaru na posedima individualnih proizvođača. Slično je i kod vinograda, gde se u punom razvoju mogu očekivati prinosi od 1,5—2 vagona po hektaru, a gde se navodnjava i 3—5 vagona po hektaru.

Krajem 1957 krupna gazdinstva raspolagala su sledećim fondom stoke:

Tabela 9

STOČNI FOND KRUPNIH GAZDINSTAVA U 1957

(U komadima)

	Konji	Goveda	Ovce	Svinje
Poljoprivredna dobra	17.405	91.037	262.218	154.485
Seljačke radne zadruge	11.063	34.822	119.317	83.365
Ekonomije OZZ*	4.617	15.117	97.314	21.006
S v e g a	33.085	140.976	478.849	258.856

* Prethodni podaci. Ovde je sav stočni fond OZZ uzet kao fond njihovih ekonomija.

Prema stanju svih vrsta stoke krajem 1956, izuzev goveda na krupnim gazdinstvima, zabeležen je pad stočnog fonda. Broj goveda povećan je za 27,4%. Tendencija povećanja broja goveda, posebno krava na krupnim gazdinstvima, produžena je i u toku 1958. Pritom je, pretežno iz uvoza, znatno poboljšani rasni i kvalitetni sastav krava. Broj konja smanjen je zbog sve šireg uvođenja mehanizacije. Ovi procesi nastavljeni su i u 1958. Smanjenje broja svinja nastupilo je uglavnom zbog pada cena tovljenika i porasta cena kukuruza. Broj ovaca već više godina se stalno smanjuje. Ovu proizvodnju, kao ekstenzivnu, neka krupna gazdinstva napuštaju, dok je druga merinizacijom kvalitetno podižu.

U celini uzeto, stočni fond na krupnim gazdinstvima je mali. Krupna gazdinstva koja učestvuju u ukupnoj poljoprivrednoj površini sa gotovo 6% imala su krajem 1957 svega 2,6% ukupnog broja konja, 2,9% ukupnog broja goveda, 4,5% ukupnog broja ovaca i 6,1% ukupnog broja svinja. Sa ovako malim stočnim fondom krupna gazdinstva mogu svoje oranice dubriti tek svake 12—14 godine, umesto, kako je to normativima utvrđeno, svake četvrte godine. Osim toga, ona se nisu dovoljno bavila proizvodnjom rasplodnog materijala za ukupnu poljoprivredu, a pogotovo nisu davala odgovarajuće količine tržišnih viškova mesa, mleka i drugih stočnih proizvoda.

Razlozi ovakvog stanja stočnog fonda na krupnim gazdinstvima su nedovoljna i relativno skupa sopstvena proizvodnja stočne hrane, disparitet cena industrijskih koncentrata i cena stoke, rasni sastav stoke, način držanja i ishrane, kao i nedovoljna sredstva za ulaganja u stajski prostor, pogotovo kad je on dosad nesavremeno i skupo izgrađivan. »Seljačka« agrotehnika, koja je i na krupnim gazdinstvima do pre 3—4 godine gotovo potpuno dominirala, imala je za posledicu nisku i vrlo skupu proizvodnju stočne hrane. Modernizacija proizvodnje, koja se tokom poslednje dve godine sprovodi na sve većem broju krupnih gazdinstava i, pored ostalog, omogućava visoku i jeftinu proizvodnju stočne hrane, s jedne strane, i sve veća sredstva koja se odvajaju za ulaganja u poljoprivredu, s druge strane, omogućuju brz porast fonda goveda i svinja. Sada se već pojedina poljoprivredna dobra orijentišu na to da imaju jedno goveće odnosno jednu kravu na jedan hektar poljoprivredne površine.

Mehanizacija. — Od kraja 1954 do kraja 1957 krupna gazdinstva su povećala broj traktora od oko 7.400 na približno oko 10.500 komada¹⁰ ili za oko 41%. Na kraju 1957 na krupna gazdinstva otpadalo je blizu 60% ukupnog broja traktora u zemlji. Na jedan traktor na krupnim gazdinstvima dolazilo je prosečno oko 85 ha poljoprivredne odnosno oko 68 ha obradive površine. Na pojedinim krupnim gazdinstvima na jedan traktor otpada manje od 50 ha obradive površine, ali pojedina poljoprivredna dobra već sada tako usmeravaju organizaciju proizvodnje i rada da će im

biti potreban jedan traktor na svakih 30 ha obradive površine.

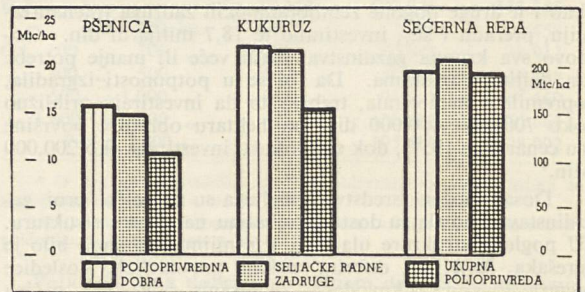
U celini uzeto, krupna gazdinstva još uvek nisu dovoljno mehanizovana. Naročito sada, usled prelaza sve većeg broja krupnih gazdinstava na specijalizaciju proizvodnje i na nove tehnološke postupke, nije im dovoljan sadašnji broj traktora, kombajna, priključnih i drugih mašina. Mehanizacija u obradi okopavina znatno je slabija od mehanizacije u obradi strnih žita.

Mehanizacija je naročito slaba u stočarstvu. Osim u mehaničkoj muži, koju su izvesna veća poljoprivredna dobra potpuno sproveda, mehanizacija se malo koristi, naročito u hranjenju i pojenju stoke, pripremi i dovozu hrane (sena i silaže), izvozu dubreta itd. I mehanizacija potrebna pri uskladištenju, kao i mehanizacija radova u ekonomskom dvorištu, većinom je nedovoljna.

Kadrovi koji rukuju mehanizacijom nemaju dovoljno stručne spremlje; to se naročito oseća sada, kada se uvode sve komplikovanije mašine i kada postoji veliki broj različitih tipova mašina. Servisna služba za održavanje i eksploataciju mašina nije takođe dovoljno organizovana.

Postojeći traktori se ne koriste dovoljno, a njima se postiže manji efekat rada i zbog nedostatka potrebnih priključnih mašina. Traktori se uglavnom koriste za oranje, žetvu i vršidbu, a manje za rasturanje veštačkih i stajskog đubriva, za setvu itd.

PROSEČNI PRINOSI NAJVAŽNIJIH USEVA 1954—1957

Radna snaga i platni sistem

Stručni kadrovi i zaposlenost. — Na kraju 1957 na poljoprivrednim dobrima bila su zaposlena svega 494 inženjera-agronoma i 1.785 drugih poljoprivrednih stručnjaka, a u seljačkim radnim zadrugama 94 inženjera-agronoma i 460 drugih poljoprivrednih stručnjaka. Na jednog inženjera-agronoma dolazila su na poljoprivrednim dobrima 1.024 ha, a u seljačkim radnim zadrugama 2.223 ha poljoprivrednih površina. Na krupnim gazdinstvima nedostaju i kadrovi iz drugih struka, prvenstveno finansijski i komercijalni stručnjaci. Njihov broj ni izdaleka nije u srazmeri s angažovanim sredstvima niti pak sa tržišnom sposobnošću ovih gazdinstava. Upravo zbog nedovoljnog broja stručnjaka, često dolazi do angažovanja poljoprivrednih stručnjaka i na poslovima za koje nisu osposobljeni i uopšte do njihove veće opterećenosti.

Koliko su krupna gazdinstva slabo obezbeđena stručnim kadrom, posebno onim sa fakultetskom spremom, vidi se iz primera poljoprivrednog kombinata Belje, koje je u 1957 na svakih oko 480 ha površine imalo jednog inženjera-agronoma.

Nepovoljan je i brojni odnos između inženjera-agronoma i stručnjaka sa srednjom i nižom poljoprivrednom spremom. Na jednog inženjera-agronoma na poljoprivrednim dobrima dolazi 3,6, a u seljačkim radnim zadrugama 4,9 drugih poljoprivrednih stručnjaka, iako praksa pokazuje da bi taj odnos trebalo da bude 1:2. Samo na pojedinim većim i organizovanim dobrima ovi odnosi su već usklađeni.

Dosad je bilo malo sistematskog podizanja kadrova za krupna gazdinstva. Sadašnji stručni kadar uglavnom se uzdizao praksom. I, pored toga, oseća se velika potreba za specijalizacijom stručnjaka zaposlenih na krupnim gazdinstvima.

¹⁰ Objavljeni su podaci samo o broju traktora na poljoprivrednim dobrima i seljačkim radnim zadrugama. Što se tiče ekonomija OZZ, one se mahom koriste traktorima samih zadruga, te se podaci o broju traktora za njih i ne objavljuju. Do ukupnog broja traktora došlo se putem obračuna na osnovu površina, računajući pritom da ekonomije zasad angažuju isti broj traktora po jedinici površine kao i druga krupna gazdinstva.

Nedostatak dovoljnog broja stručnog kadra, a ponegde i njegova nedovoljna spremnost, otežavaju dalji i brži razvoj krupnih gazdinstava. Prelaz na specijalizaciju proizvodnje, na savremene tehnološke postupke i na savremenu organizaciju rada, na šta se iz godine u godinu orijentiše sve veći broj krupnih gazdinstava, zahteva veći broj stručnjaka-specijalista i kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika. Tempo modernizacije poljoprivredne proizvodnje na krupnim gazdinstvima nije uslovljen toliko nedostatkom sredstava ili drugim razlozima koliko nedostatkom potrebnog broja odgovarajućeg stručnog kadra.

Slično je stanje i u pogledu spremljenosti poljoprivrednih radnika, koji sve do pre nekoliko godina nisu uopšte imali iskustva u primeni savremene tehnike i nauke u poljoprivredi. Danas se u tom pogledu oseća izvestan, iako još nedovoljan napredak, naročito na poljoprivrednim dobrima, gde se stimuliraju sposobniji i stručno spremniji poljoprivredni radnici. Pa i pored toga, učešće kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika u ukupnom broju veoma je malo.

Na kraju 1957 na poljoprivrednim dobrima bila su zaposlena 47.622 stalna radnika. Na ovim gazdinstvima na jednog stalno zaposlenog radnika dolazilo je 10,6 ha poljoprivredne površine, dok su u seljačkim radnim zadrugama na jednog zadrugara dolazila svega 2,8 ha poljoprivredne površine. Zbog nedovoljne mehanizacije rada, poljoprivredna dobra su uz stalne radnike imala i relativno visok broj sezonskih radnika. U toku 1957 broj ovih radnika bio je približno jednak broju stalnih radnika. Iz svega ovoga vidi se da krupna gazdinstva imaju po jedinici površine još uvek veliki broj radnika. U tom pogledu zapaža se izvestan napredak. Naime, i pored toga što poljoprivredna dobra povećavaju proizvodnju, broj zaposlenog osoblja poslednjih godina stalno se smanjuje. Počev od 1955, kada je na dobrima bio 55.401 stalno zaposlen radnik, ovaj broj se u 1956 smanjio na 49.753, a u 1957 na 47.622. To ukazuje na izvestan napredak u podizanju produktivnosti rada. Međutim, iz programa investicione izgradnje, koji su za neka poljoprivredna dobra izrađeni, vidi se da modernizacija proizvodnje i savremena organizacija rada, koje pretpostavljaju i osetno povećanje proizvodnje, stvaraju mogućnosti smanjenja radne snage za 50 pa i više procenata u odnosu na sadašnje stanje.

Platni sistem.— Sve do 1956 na svim krupnim gazdinstvima radnici su plaćani pretežno prema vremenu koje su proveli na radu, a ređe po normi ili akordu. Pri takvom platnom sistemu bili su relativno malo zainteresovani za visinu proizvodnje i finansijski rezultat gazdinstva.

U 1956 na desetak poljoprivrednih dobara uvedena je nova organizacija rada i novi sistem nagrađivanja po jedinici proizvoda.¹¹ Za to su stvoreni preduslovi odgovarajućim propisima o raspodeli ukupnog prihoda koja se obavljala na slobodniji način za poljoprivredne nego za druge privredne organizacije. Uvođenjem nove organizacije rada i novog sistema nagrađivanja postignuto je mnogo bolje korišćenje osnovnih sredstava, puna zainteresovanost svakog člana kolektiva za stalno povećanje proizvodnje, za usavršava-

nje tehnološkog procesa, za primenu dostignuća nauke, veća disciplina u kolektivu, pravilnije zaposlenje radne snage itd.

U 1957 nova organizacija rada i novi sistem nagrađivanja uvedeni su na 418 krupnih gazdinstava. Broj ovih gazdinstava je u 1958 dalje povećan.

Novi sistem nagrađivanja pokazao se vrlo efikasan: povećana je proizvodnja, smanjen je broj radne snage, produktivnost rada je porasla, a povećana je zarada zaposlenog osoblja.¹² Nova organizacija rada i novi sistem nagrađivanja imali su veliki značaj za dostignuti stepen u modernizaciji proizvodnje na krupnim gazdinstvima.

Proizvodnja

Do pre nekoliko godina krupna gazdinstva postizala su za 15—20% veće prinose od individualnih proizvođača. U tom razdoblju opremljenost krupnih gazdinstava nije bila mnogo veća od opremljenosti gazdinstava individualnih proizvođača, kada je i kod njih pravac proizvodnje bio isti kao i na gazdinstvima individualnih proizvođača i kada je iskustvo stručnog kadra krupnih gazdinstava bilo mnogo manje od sadašnjeg. I sistem raspodele dohotka i platni sistem tada nisu delovali stimulatивно.

Tada su kod krupnih gazdinstava čekala svoje rešavanje tri krupna problema:

- prelaz na specijalizovanu proizvodnju;
- primena savremenog proizvodnog procesa i
- sprovođenje savremene organizacije rada i načina nagrađivanja.

Rešavanje ovih problema, koji su bili nerazdvojno povezani, počelo je većim ulaganjem u osnovna i obrtna sredstva. Time je počeo proces modernizacije krupnih gazdinstava.

Za rešavanje ovih problema bila je odlučujuća činjenica da je u međuvremenu došlo i do opšteg popravljivanja položaja poljoprivrede, naročito sve osetnijim uklanjanjem dispariteta cena između industrijskih i poljoprivrednih proizvoda. Rešavanju ovih problema je pomoglo i uvođenje radničkog samoupravljanja, slobodnog planiranja prema zahtevima tržišta i rentabilitetu itd.

¹² Ne postoje sabrani i sistematizovani podaci na osnovu kojih bi se mogli sagledati efekti specijalizacije proizvodnje, uvođenja nove organizacije rada i novog platnog sistema na svim gazdinstvima koja su ih uvela. Stoga se ovi efekti zasad mogu dati samo za pojedina gazdinstva.

Ostvareno povećanje prinosa pšenice po hektaru prikazuje sledeći pregled:

	1955	1956	1957	1958
Zeleno polje — Belje	26	28	46	58
Brestova — Osijek	25	28	47	43
Erdut — Osijek	31	29	42	42

Smanjenje brcja radne snage prikazuje sledeći pregled:

	1955	1957	% smanjenja
Erdut — Osijek	430	136	69
Sva dobra Sreza Osijek	3.957	2.312	42
Poljoprivredni kombinat Belje	2.470	1.408	43

Anketa Centralnog odbora sindikata poljoprivrednih radnika sprovedena u 53 poljoprivredna dobra pokazala je da su se prosečne mesečne zarade povećale na sledeći način:

	1955	1957	% povećanja
Traktorista	13.750	20.550	150
Radnika u ratarstvu	8.000	12.870	161
Govedara	8.500	13.470	158
Svinjara	8.400	12.820	152

(Podaci su uzeti iz referata »Platni sistem kod poljoprivrednih organizacija«, podnesenog na godišnjoj skupštini Saveza poljoprivrednih komora u 1958.)

¹¹ Ovaj sistem je u sledećem: na gazdinstvu se formira jedna ili više grupa radnika u ratarskoj, stočarskoj ili voćarsko-vinogradarskoj proizvodnji, zatim grupa radnika u skladištima, t.zv. režijska grupa, itd. Grupe primaju zemlju, mašine, stoku i reprodukcioni materijal i obavezuju se da će postupiti po uputstvu stručnjaka, da će primeniti određenu agrotehniku, da će dobiti osnovna sredstva stručno i brižljivo koristiti i da će ih po završenoj proizvodnji vratiti, da će proizvode predati u skladišta, da će voditi evidenciju itd. Unutar grupe radnici se ne zadužuju kompleksno za sve radove nego za pojedine poslove, po fazama rada itd. Zarade pojedinog radnika formiraju se prvenstveno (do 90%) na osnovu ostvarenog prinosa ili proizvedene količine proizvoda, ali i na osnovu finansijskog rezultata grupe i finansijskog rezultata preduzeća. Obračun zarada na osnovu prinosa vrši se po završenoj proizvodnji. U međuvremenu radnici primaju mesečne akontacije, obračunate prema zaradi pretežno na osnovu učinka, koje istovremeno predstavljaju i minimalna garantovana lična primanja. Zarade progresivno rastu prema visini ostvarenog prinosa (naprimer, kod prinosa pšenice od 32 mtc/ha tarifa po mtc koja se utvrđuje na osnovu prethodno izvršenih obračuna i kalkulacija iznosi 76 din., a zarada 2.432 din./ha. Kod prinosa od 46 mtc tarifa po mtc iznosi 125 din., a zarada 5.756 din./ha.) Čitav sistem stalno se razrađuje i dalje usavršava.

Proces modernizacije još uvek nije zahvatio sva krupna poljoprivredna gazdinstva, niti je dostigao jednak stepen na svim onim gazdinstvima koja su već prešla na specijalizovanu proizvodnju. Za to je bilo objektivnih i subjektivnih razloga. Naime, nijedno krupno gazdinstvo nije u potpunosti opremljeno i izgrađeno, a najveći njihov broj nema ni svu najpotrebniju opremu. Kod nekih krupnih gazdinstava se postavlja ozbiljan problem komunikacija, kompaktnost poseda; na mnogim krupnim gazdinstvima nema dovoljno stručnog kadra koji bi vladao modernim tehnološkim procesima ili pak koji je u stanju da se jače poveže s naučno-istraživačkom službom, itd.

Prinosi¹³ nekih najvažnijih proizvoda na koje se zbog njihove veće rentabilnosti krupna gazdinstva uglavnom i orijentišu pri prelazu na specijalizaciju kretali su se na sledeći način:

Tabela 10
PRINOSI NAJVAŽNIJIH PROIZVODA

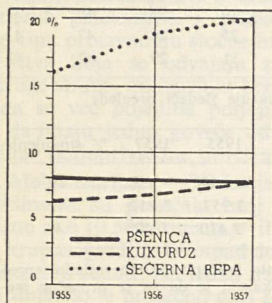
	Pšenica			Kukuruz			Šećerna repa		
	poljoprivredna dobra	SRZ	ukupna poljoprivreda	poljoprivredna dobra	SRZ	ukupna poljoprivreda	poljoprivredna dobra	SRZ	ukupna poljoprivreda
1954	9,4	9,6	7,5	18,5	17,8	12,2	149	168	159
1955	17,9	17,3	12,8	20,1	20,3	15,8	193	204	198
1956	15,4	15,4	9,9	21,5	22,7	13,1	153	196	163
1957	23,3	22,1	15,8	37,7	35,8	21,9	279	276	246

Prinosi na krupnim gazdinstvima bili su znatno veći, a oscilacije prinosa relativno manje nego u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji, naročito u odnosu na proizvodnju individualnih proizvođača.

U ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji učešće krupnih gazdinstava (bez ekonomija OZZ) bilo je veće od njihovog učešća u površinama.

Tabela 11
UČEŠĆE KRUPNIH GAZDINSTAVA U UKUPNOJ PROIZVODNJI

	% od ukupne proizvodnje		
	1955	1956	1957
Pšenica	7,96	7,9	7,8
Kukuruz	6,10	6,7	7,7
Šećerna repa	16,00	18,8	20,2

Sva proizvodnja ovih gazdinstava predstavlja tržišni višak, osim pšenice u seljačkim radnim zadrugama, pošto ona većim delom služi za ishranu samih zadrugara.

Za postizanje većih prinosa vrlo ozbiljan prilog dala je naučno-istraživačka služba u poljoprivredi. Ona se poslednjih godina veoma aktivirala i poljoprivrednim organizacijama pruža sve veću

pomoć u osvajanju novih postupaka u proizvodnji.

Za postizanje većih prinosa na krupnim gazdinstvima, naročito u poslednje dve godine, obezbeđena je i odgovarajuća materijalna osnova. Krupna gazdinstva imaju na svakih 68 ha obradive površine po jedan traktor. Upotreba veštačkih đubriva veoma je povećana.

¹³ Gazdinstva osposobljena za modernu proizvodnju više ne postavljaju zadatak da postignu prinos pšenice od oko 25–30 mtc/ha, nego prinos od 40–50 pa i 60 mtc/ha, a kod kukuruza ne prinos od 40–50 mtc/ha, nego prinos od 80–100, pa i do 120 mtc.

Tabela 12
KRETANJE UTROŠKA VEŠTAČKIH ĐUBRIVA

(1 kg po hektaru obradive površine)

	Poljoprivredna dobra	SRZ	Ukupna poljoprivreda
1954	79	51	19,2
1955	124	93	26,7
1956	238	201	43,9
1957	555	569	74,6

Hemizacija poljoprivrede razvija se na krupnim gazdinstvima ubrzanim tempom, koji iz godine u godinu dostiže povećanje i od preko 100%.

U pogledu upotrebe sortnog semena, krupna gazdinstva su takođe otišla daleko ispred ostale poljoprivrede, masovno upotrebljavajući sortno seme. Međutim, efekti upotrebe sortnog semena dolaze do punog izražaja tek sada, kad je istovremeno povećana i upotreba hemijskih sredstava i mehanizacije — dakle otkako se sortno seme upotrebljava u kompleksnoj agrotehnici.

U toku 1958 krupna gazdinstva su učinila ozbiljan korak napred upotrebom semena italijanskih sorata pšenice, dok su upotrebom hibridnog semena kukuruza to već ranije učinila. Krupna gazdinstva proizvode sortno seme i za ostalu poljoprivredu. Već u 1956 ona su proizvela oko 36.000 t semena pšenice i oko 13.500 t semena hibridnog kukuruza.

Naglo povećanje prinosa u biljnoj proizvodnji i pojevitinjenje ove proizvodnje,¹⁴ naročito na pojedinim gazdinstvima, bitno utiče na promene u stočnoj proizvodnji. Uzeto u celini, na krupnim gazdinstvima je mali i stočni fond i stočna proizvodnja, kao i proizvodnja po grlu stoke.

Tabela 13
PROIZVODNJA PO GRLU STOKE*

	Mleko po kravi muzari (litara)			Vuna po ostriženoj ovci (kg)		
	poljoprivredna dobra	SRZ	ukupna poljoprivreda	poljoprivredna dobra	SRZ	ukupna poljoprivreda
1954	1.813	1.274	1.038	1,7	2,1	1,4
1955	1.998	1.381	1.055	1,6	2,3	1,4
1956	2.137	1.422	1.062	1,9	2,0	1,32

* Muznost po kravi na nekim poljoprivrednim dobrima bila je u 1957 mnogo veća i izgledala je ovako:

	1954	1955	1956
Poljoprivredni kombinat Beograd	2.187	2.570	4.400
»Brestovac« — Belje	3.400	4.052	4.123
»Božjakovina«	2.466	2.831	3.986

(Podaci iz referata »O ulozi krupnih gospodarstava u socijalističkom preobražaju sela«, podnetog na I Kongresu poljoprivrednih inženjera i tehničara Jugoslavije, 1957).

¹⁴ U modernoj proizvodnji cena koštanja se osetno smanjuje. Neka krupna gazdinstva koja su ostvarila vrlo visoke prinose proizvela su u 1957 kukuruz po ceni koštanja od 18–20 din./kg, za razliku od drugih kod kojih je ta cena iznosila 25, pa i znatno više. Kod prinosa kukuruza od 80 mtc/ha cena koštanja na Poljoprivrednom dobru Vinkovci iznosila je samo 15 din./kg, dok je otkupna cena kukuruza bila 31 din./kg. Kod ovih gazdinstava koja proizvode kukuruz po nižoj ceni i stočna proizvodnja (naročito proizvodnja mesa) postaje vrlo rentabilna.

Neka krupna gazdinstva uspeša su u 1957 da proizvedu pšenicu po ceni koštanja nižoj od 20 din./kg, prema ceni od 25 pa i više din./kg kod većine drugih gazdinstava. Otkupna cena pšenice iznosila je 36 din./kg.

Pri muznosti krava od preko 3.000 l, a uz izmene u načinu ishrane, neka gazdinstva su u 1957 uspeša da snize cenu koštanja mleka ispod 25 din./l, dok je kod drugih gazdinstava pri nižoj muznosti ova cena znatno veća, a proizvodnja mleka nerentabilna.

Proizvodnju nekih stočnih proizvoda na krupnim gazdinstvima prikazuje tabela 14:

Tabela 14

PROIZVODNJA MLEKA I VUNE

	Kravlje mleko (u hiljadama l)	% od ukupne proizvodnje	vuna (u tonama)	% od ukupne proizvodnje
1954	67.451	4,5	957	5,7
1955	69.196	4,2	877	5,4
1956	75.852	4,2	822	5,5
1957	101.865	4,8	731	5,2

Prodaju stoke¹⁵ od strane krupnih gazdinstava prikazuje tabela 15.

Tabela 15

PRODAJA STOKE

	Goveda	Ovce	Svinje	Ukupno (U tonama žive mere)
1954	12.491	6.676	32.913	52.080
1955	14.525	7.591	32.748	54.864
1956	14.656	5.719	29.156	49.531
1957	13.575	5.426	26.529	45.530

Smanjenje prodaje goveda u 1957 dovelo je do povećanja broja goveda u istoj godini. Broj ovaca i njihova prodaja se stalno smanjuju, a prodaja svinja je u neposrednoj vezi s njihovim fondom koji je jako smanjen.

Na gazdinstvima koja su uspjela da ovladaju savremenim procesima u biljnoj proizvodnji i tako došla do jevtinije proizvodnje kukuruza u zrnu i u silaži i koja su izmijenila način ishrane i držanja stoke, spremanja stočne hrane itd. došlo je u 1957 i 1958 do naglog uspona fonda stoke, a istovremeno i do povećanja stočne proizvodnje. Ova gazdinstva smanjuju potrošnju koncentrovanih hraniva, a povećavaju ishranu voluminoznom hranom. Na taj način snižavaju i troškove proizvodnje. Uz to ona prelaze na hladni uzgoj¹⁶ goveda sa orijentacijom na visoko mlečne rase i na proizvodnju uhranjene teladi i mlade junadi (baby beef). U svinjarstvu ona se orijentišu na unošnju i kvalitetniju belu mesnatu svinju. Na ovakva ga-

¹⁵ O proizvodnji mesa na krupnim gazdinstvima ne postoje podaci. Postoje samo podaci o prodatoj stoci iz kojih se ne može tačnije zaključiti o proizvodnji, jer su krupna gazdinstva u međuvremenu i kupovala stoku u cilju zamene slabijih grla ili pak u cilju tova.

¹⁶ Preko leta uzgoj u slobodnom prostoru, a preko zime i u stajama koje su izgrađene u tipu nastrešnice.

zdinstva ugleda se sve veći broj drugih, zasad manje opremljenih i manje izgrađenih gazdinstava.

Kretanje u proizvodnji voćarstva i vinogradarstva pokazuje stalno povećanje, pošto na krupnim gazdinstvima već pristižu na rod oni voćnjaci i vinogradi koji su podignuti posle 1953.

Na krupnim gazdinstvima stanje se iz godine u godinu u svakom pogledu poboljšava. Ona sve više pružaju primer ukupnoj poljoprivredi, stavljaju joj na raspoloženje sve veće količine sortnog semena i rasplodne stoke, dobijaju sve veći značaj za snabdevanje unutrašnjeg tržišta, a kod nekih proizvoda i za izvoz. Vrlo reljefnu sliku o stalnom poboljšavanju stanja na krupnim gazdinstvima pružaju i podaci o stalnom povećavanju izdataka za investicije iz sopstvenih fondova. Ovi izdaci krupnih gazdinstava (zajedno sa zemljoradničkim zadrugama) kretali su se ovako: 1953 — 1,8, 1954 — 1,2, 1955 — 2,9, 1956 — 3,3 i 1957 — 6,2 milijardi din.

Dosad postignute rezultate krupnih gazdinstava treba posebno videti u uspesima onih pojedinih krupnih gazdinstava koja postižu svetske rezultate u proizvodnji i koja stoga pokazuju put drugim krupnim gazdinstvima, kao i opštim zemljoradničkim zadrugama, u njihovom kooperisanju sa individualnim proizvođačima.

Perspektive

Društvenim planom privrednog razvoja Jugoslavije od 1957 do 1961 predviđeno je da krupna gazdinstva do 1961 (u odnosu na 1956) povećaju proizvodnju za 122%. Njihovo učešće u ukupnoj poljoprivredi, prema predviđanjima plana, treba u 1961 da iznosi 14,8%, prema 9,7% u 1956. U isto vreme učešće vrednosti tržišnih viškova krupnih gazdinstava u tržišnim viškovima ukupne poljoprivrede treba da poraste od 16% na blizu 25%. Prema predviđanju plana, 1961 krupna gazdinstva trebalo bi, pored ostalog, kao tržišne viškove da daju: 400.000 t pšenice (ili oko 28% od ukupnih tržišnih viškova), 100.000 t mesa (ili oko 28% ukupnih tržišnih viškova), 200.000 t mleka (ili oko 19% ukupnih tržišnih viškova), 52.000 t grožđa (ili oko 19% ukupnih tržišnih viškova).

Za izvršenje ovih zadataka plan je predvideo i odgovarajuća materijalna sredstva, kao i mogućnost izvesnog proširenja zemljišnih površina krupnih gazdinstava, te bi se stoga mogli očekivati još bolji rezultati.

Ostvarljivost predviđanja plana u odnosu na krupna gazdinstva pokazuju kretanja u 1957 i 1958.

Dž. D.

INDUSTRIJA NEMETALA¹

Industrija nemetala postaje sve značajniji faktor u jugoslovenskoj privredi. Stalan porast obima investicija zahteva sve veće količine građevinskog materijala (cementa, cigle i dr.); povećani obim industrijske proizvodnje ima za posledicu sve veću potrošnju reprodukcijonog materijala (vatrostalnih materijala, elektroporcelana i dr.); porast standarda dovodi do sve veće potrošnje proizvoda nemetala (keramičkog posuda, stakla i dr.).

Ova industrija sa svoja 473 preduzeća obuhvata 18,8% celokupnog broja preduzeća industrije i rudarstva, u ukupnom broju zaposlenih učestvuje sa 10%, u ukupnoj

vrednosti godišnje bruto proizvodnje sa 4,9%, u narodnom dohotku sa 5,7%. U ukupnom izvozu učestvuje sa 3,8%.

Jugoslavija raspolaže velikim brojem manje ili više ekonomski značajnih nalazišta gotovo svih za privredu važnih nemetala.

S obzirom na takvo prirodno bogatstvo zemlje u nemetalnim sirovinama i na ostale povoljne uslove za razvoj ove industrije (bogatstvo u uglju i izvorima električne energije), industrija nemetala, iako je poslednjih godina naglo napredovala, nije dovoljno koristila mogućnosti za razvoj.

Brži razvoj industrije nemetala bio je otežan zbog nedostatka stručnog, specijalizovanog tehničkog kadra i ograničenih investicionih ulaganja u kapacitete za proizvodnju sirovina i klasičnih građevinskih materijala (izuzev u industriji cementa).

Preko 80% preduzeća industrije nemetala proizvodi materijale pretežno namenjene građevinarstvu. Proizvodnja klasičnog građevinskog materijala (cigle, crepa, kamena i sl.) veoma je usitnjena; ovom proizvodnjom bave se 364 preduzeća, koja daju manji deo od ukupnog obima proizvodnje nemetala. Čiglu, kamen i neke druge građevinske materijale proizvode, pored industrijskih, i preduzeća zanat-

¹ U ovoj informaciji je obuhvaćena celokupna industrija eksploatacije, oplemenjavanja i prerade industrijskih minerala i stena, dakle industrija koja je u posleratnim statistikama i publikacijama prikazivana pod nazivom »Proizvodnja i prerada nemetala — grana 116« i »Industrija građevinskog materijala — grana 121«. Ovakva obuhvatnost je izvršena zato da se nomenklatura saobrazi sa međunarodnom (CITT) nomenklaturom, prema kojoj se pod »nemetalima — u užem smislu« — ili, u novije vreme, »industrijskim mineralima i stenama« podrazumevaju sve korisne iskopine sem ruda (iz kojih se naknadnom preradom dobijaju metali) i gorivih iskopina (kaustobiolita). (Vidi: »Metodološki materijali -2- SZS, 1952«.)

skog i komunalnog karaktera. Proizvodnja građevinskih materijala, a posebno onih za izgradnju objekata društvenog standarda (cigle, crepa i sl.), asortimanom i količinom zaostaje za potrebama.

Proizvodnja nemetalnih sirovina takođe se obavlja u velikom broju manjih industrijskih a i komunalnih preduzeća. Metodi eksploatacije, a posebno oplemenjavanja sirovina zastareli su i ne odgovaraju specifičnostima sirovina. Zbog toga se ne postiže zadovoljavajući kvalitet i asortiman proizvoda.

Najveća i najmodernija preduzeća su fabrike cementa i neka posle rata rekonstruisana, proširena i novosagrađena preduzeća za proizvodnju keramike, vatrostalnih materijala i stakla.

Predratno stanje

Eksploatacija nemetala (kamena, gline, soli) vrlo je stara, a industrijska prerada nemetala počela se razvijati pre više od sto godina.² I pored prirodnih bogatstava korišćenje nemetalnih sirovina bilo je u prošlosti, sa neznatnim izuzecima, vrlo slabo. U većoj meri eksploatisani su samo ciglarske gline, tehnički i ukrasni kamen, cementni lapori, dok su kvarcni pesak, gips, vatrostalne gline, magnezit, kaolin i barit korišćeni u neznatnom obimu. U preradi nemetala najznačajnija je bila proizvodnja cementa, azbestno-cementnih proizvoda, cigle, crepa i stakla.

U strukturi proizvodnje nemetala u 1939 na građevinske materijale otpada oko 77% proizvodnje, na sirovine i reprodukcioni materijal oko 6% i na artikle široke potrošnje oko 17%.

Zaostala i po obimu mala predratna građevinska delatnost, kao i ravnomeran raspored sirovina po čitavoj zemlji, bitno su uticali na razvoj pojedinih grupa industrije građevinskog materijala od nemetalnih sirovina.

Industrija cementa izrasla je na velikim količinama prirodno homogenih laporaca pogodnih za proizvodnju »prirodnog« cementa. Ona je počela da se razvija s razvojem ove industrije u svetu. Današnja teritorija Jugoslavije nalazila se 1913 na trinaestom mestu među proizvođačima cementa u svetu. Do Prvog svetskog rata sagrađeno je 13 fabrika cementa, od kojih se 9, sa modernizovanim postrojenjima, još danas nalazi u radu. Proizvodnja je najvećim delom bila namenjena izvozu. Između dva rata usled niske domaće potrošnje cementa i činjenice da se u svetu sve više prelazi na proizvodnju »umetnog« cementa, proizvodnja i izvoz cementa blago opada. U to vreme sagrađene su svega dve manje fabrike, čija je proizvodnja bila namenjena lokalnim potrebama (»Livno« i »Šar« — Đeneral Janković).³

Ubrzo po završetku Prvog svetskog rata u Vranjicu kod Splita podignuta je fabrika azbestno-cementnih proizvoda sa ukupnom proizvodnjom od oko 13.000 t godišnje, od čega je oko 80% izvoženo.

U Pančevu je podignuta 1932 fabrika ravnog stakla, sa u to vreme modernim načinom proizvodnje, ali nezadovoljavajućim asortimanom u odnosu na potrebe zemlje.

Ciglu, crep, kamen i kreč, za čiju je proizvodnju postojalo znatno sirovinno bogatstvo i izobilje jevtine radne snage i opevnog drveta, proizvodili su mali, primitivni kapaciteti lokalnog značaja. Izuzetak su nekoliko većih ciglana, crepana i kamenoloma u blizini gradova odnosno u regionima gde nije bilo drugog građevinskog materijala ni jevtinog drveta (APV). Način proizvodnje bio je primitivan. Industrijski razvijeniije zemlje prešle su u to vreme na proizvodnju šupljih opeka i građevinskih elemenata od gline, dok su ovi kapaciteti proizvodili gotovo 100% punu ciglu. Pored toga, veliki deo proizvodnje bio je zanatski i usitnjen. U 1939 g. 210 ciglana i crepana dalo je 380 miliona komada cigle.

Od ostalih građevinskih materijala proizvodili su se u manjim količinama i skučenom asortimanu asfaltni proizvodi i građevinska keramika.

Proizvodnja reprodukcionog materijala, sirovina i pomoćnih materijala bila je slabo razvijena. Sem sirovina za građevinske materijale i donekle sirovina za staklo, druge sirovine slabo su korišćene. Manje količine magnezita eksploatisane su i prodavane inostranstvu u sirovom ili kaustično pečenom stanju. Proizvodnja vatrostalnih gлина jedva je zadovoljavala 50% ionako malih domaćih potreba. Eksploatacija barita, najvećim delom namenjena inostranstvu, bila je u početku. Proizvodnja prefabrikata od nemetala namenjenih reprodukciji svodila se na manje količine šamota od delimično uvezenih sirovina i na nešto brsnih proizvoda (185 t) i veštačkih bruseva (106 t).

Proizvodnja artikala široke potrošnje bila je svedena na šuplje staklo, keramiku za domaćinstvo i so. Obim proizvodnje šupljeg stakla bio je ograničen, a asortiman skučen tako da se nisu mogle zadovoljiti tadašnje potrebe zemlje. Proizvodnja keramike za domaćinstvo sa oko 700 t godišnje zadovoljavala je svega 20% ionako niskih potreba zemlje.

Izvoz nemetala u 1939 iznosio je 1,3%, a uvoz 3,8% od ukupnog izvoza odnosno uvoza Jugoslavije. Izvoženi su uglavnom cement i azbestno-cementni proizvodi, kao i manje koli-

čine sirovog i kaustično-pečenog magnezita, barita i gipsa. Najviše je uvoženo vatrostalnih materijala, šamota, sinter-magnezita, magnezitne i hrom-magnezitne opeke i silika proizvoda, zatim šupljeg stakla (laboratoriskog, rasvetnog), optičkog stakla, staklene bižuterije, termometara itd. Uvozom su podmirivane gotovo celokupne potrebe u keramici. Sirovine: azbest, grafit, vatrostalne gline, kaolini i sl. uvožene su u manjim količinama.

Po završetku Drugog svetskog rata industrija nemetala zatečena je u veoma oštećenom stanju, jer je veći deo postrojenja u toku rata bio razrušen. Da bi se postigla predratna proizvodnja, trebalo je obnoviti gotovo celokupne kapacitete za proizvodnju nemetala.

Posleratni razvoj

Istražni radovi i sirovinno bogatstvo

Brzi razvoj privrede i široke potrošnje uslovio je znatnu potrošnju nemetalnih proizvoda, što se moglo racionalno zadovoljiti prvenstveno domaćom proizvodnjom.

Posle rata preduzeta su istraživanja mnogih geoloških pojava nemetala. Utvrđene rezerve sirovina omogućile su znatno povećanje proizvodnje nemetala koji su se proizvodili i pre rata (cementa, stakla, gipsa, ciglarskih proizvoda, kamena, magnezita, soli, barita i dr.). S druge strane, utvrđene rezerve u vatrostalnim glinama, belom boksitu, dinas-kvarcitima, dijatomejskoj zemlji, magnezitima, feldšpatima i azbestima omogućuju da se podigne sopstvena industrija vatrostalnog i termoizolacionog materijala i industrija keramike, kao i da se počne sa proizvodnjom azbesta, preradevina od azbesta, proizvodnjom kvarca, bentonita, talka, krede, grafita, liskuna, preradevina od liskuna, distena itd.

Geološko-rudarska istraženost nemetala je mala, naročito na serpentinskom pojasu koji se pruža od južnih granica Hrvatske sve do grčke granice i gde je zapažen ogroman broj pojava azbesta i magnezita.

Dosadašnjim istraživanjima na granitskim masivima utvrđeno je da se može proširiti sirovinna baza u kaolinima i glinama.

Investicije

Investicije u industriju nemetala bile su prvih godina po oslobođenju gotovo u celosti usmerene na obnovu u ratu porušenih kapaciteta. Posle toga, pristupilo se znatnijem proširenju postojećih kapaciteta i izgradnji novih. Najviše je uloženo u vreme od 1950 do 1955.

Tabela 1
INVESTICIJE U NEMETALE*

(U milionima din, po cenama 1956)

Godina	Bruto investicije uložene u nemetale	% od ukupnih investicija uloženi u industriju	Struktura uloženi u građevinske radove	investicija u opremu	ostalo
1947	6.548	6,5	5.327	1.178	43
1950	12.804	7,1	7.753	3.730	321
1953	17.988	7,4	7.170	10.113	705
1955	12.537	5,7	3.623	7.980	934
1956	10.453	5,6	3.039	6.726	688

* »Vesnik« Jugoslovenske investicione banke, br. 9, 13 i 14.

Od 1947 do 1956 ukupno je uloženo 131.926 miliona din., što čini 6,9% od ukupnih investicija u industriju. Od toga su oko 63 milijarde uložene u građevinske radove, 64 milijarde u opremu i 4,6 milijarde u ostale radove. Investicionom politikom težilo se bržem razvoju ove za privredu značajne grane.

Najviše je investirano u proširenje, rekonstrukcije i izgradnju novih preduzeća za proizvodnju cementa, keramike, vatrostalnog materijala i stakla, a manje u preduzeća za proizvodnju betonskih prefabrikata i u preduzeća za proizvodnju i oplemenjivanje sirovina. Međutim, gotovo ništa nije bilo investirano u proširenje starih i izgradnju novih preduzeća za proizvodnju cigle, crepa i kamena i u industriju savremenih građevinskih materijala za polumontažnu i montažnu izgradnju objekata društvenog standarda.

² Prva još postojeća fabrika stakla »Straža« kod Rogatca osnovana je 1840, a fabrika cementa u Beočinu kod Novog Sada 1869.

³ »Industrija cementa«, »Jugoslovenski pregled« 1958, str. 299—302 (71—74).

Kadrovi

U industriji nemetala bilo je krajem 1957 zaposleno 92.300 lica od kojih 82.900 radnika i 9.400 službenika. Struktura zaposlenih radnika po kvalifikacijama bila je: 5,1% visokokvalifikovanih, 28,2% kvalifikovanih, 30,2% priučenih i 36,5% nekvalifikovanih radnika.⁴

Gledano u proseku, u industriji nemetala radi mali broj inženjera i tehničara. U nekim grupama proizvodnje stanje je relativno zadovoljavajuće, dok u drugim grupama nedostatak stručnjaka pretstavlja veliku smetnju za razvoj.⁵

Za osposobljavanje stručnih kadrova postoje sledeće škole: Staklarska škola u Rogaškoj Slatini, Optička industrijska škola u Zagrebu, Keramičko-tehnološki otek Škole za primenju umetnost u Zagrebu, Keramički otek Privredne škole u Žalcu, Industrijska škola keramičko-opekarskog smera u Bedekovčini, Majstorska škola za keramičku struku u Mladenovcu, Majstorska škola industrije cementa u Zagrebu, tri majstorske škole za radnike u ciglanama i crepanama, jedna škola za majstore u industriji kreča, dve škole za radnike u industriji kamena i jedna za radnike u industriji soli.⁶ Za obrazovanje visokokvalifikovanih stručnjaka specijalizovanih za industriju nemetala osnovan je i otek za nemetale pri Rudarsko-geološkom fakultetu u Ljubljani.

Proizvodnja i potrošnja nemetala

Industrija nemetala pokazuje posle rata stalnu tendenciju porasta proizvodnje. Izuzetak čini 1951, kada proizvodnja opada u odnosu na prethodnu godinu. To je došlo usled opadanja proizvodnje građevinskih materijala u vezi sa smanjenjem obima građevinske delatnosti u toj godini. Indeks proizvodnje nemetala*:

(1939=100)

Godina	1947	1950	1953	1955	1956	1957
Indeks	129	173	200	242	256	300

* Zajednički indeks za grane 116 i 121 izračunat je primenom ponderacionog sistema usvojenog od SZS.

Tabela 2

PROIZVODNJA GRAĐEVINSKIH MATERIJALA*

Proizvod	Jedinica mere	G o d i n a						Indeks po- rasta pro- izvodnje 1957/39
		1939			1957			
		Proizvodnja	Uvoz	Izvoz	Proizvodnja	Uvoz	Izvoz	
Cement	000 t	894	—	155	1.983	—	528	220
Ravno staklo	000 m²	1.678	302	—	5.526	(145)	922	328
Azbestno-cementni proizvodi	t	27.379	555	—	46.373	224	12.349	169
Keramika za građevinarstvo	t	2.462	4.449	4.763	22.582	1.614	36	926
Cigla	000 kom	379.684	—	—	896.481	—	20.561	236
Crep	..	169.953	—	—	191.048	—	2.373	113
Kreč	t.	143.863	1.674	—	544.816	—	3.095	378
Kamene i mermerne ploče	m²	15.450	—	—	117.475	—	(30.000)	764
Lake građevinske ploče	000 m²	12	—	—	1.011	—	—	8.450

* Svi podaci u ovoj informaciji uzeti su: o proizvodnji u 1939 i 1957 iz publikacija Saveznog zavoda za statistiku; o izvozu i uvozu za 1939 iz »Statistike spoljne trgovine Kraljevine Jugoslavije«; o izvozu i uvozu za 1957 iz »Statistika spoljne trgovine FNRJ« — 1957.

C e m e n t. — U Jugoslaviji postoji 16 fabrika cementa, a 17-ta se nalazi u završnoj fazi izgradnje. Od postojećih

⁴ »Statistički godišnjak FNRJ«, 1958.

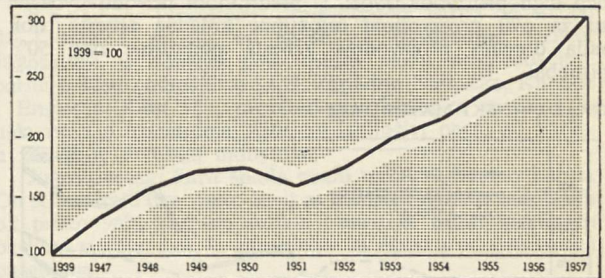
Ova kategorizacija je izvršena prema tarifnim pravilnicima, te daje samo približnu kvalifikacionu strukturu radne snage, jer ima dosta radnika bez kvalifikacija koji rade na mestima predviđenim za više kvalifikacije. Prema anketama udruženja, procent visokokvalifikovanih i kvalifikovanih radnika je mnogo niži nego što pokazuje statistika, naprimer, u industriji keramike za oko 15%, a u industriji cigle, crepa i kamena za oko 50%.

⁵ Prema anketama odgovarajućih udruženja, u 16 anketiranih fabrika cementa zaposlena su 204 inženjera i tehničara, u 12 preduzeća staklarske industrije 37 inženjera i 98 tehničara, dok u 362 anketirana preduzeća za proizvodnju cigle, crepa, kamena, kreča, betonskih prefabrikata i bitumena radi svega 24 inženjera i 38 tehničara. Slično je stanje u preduzećima za eksploataciju i oplemenjivanje nemetala. U 57 anketiranih preduzeća radi 48 inženjera i 6 geologa, ali su oni zaposleni u manjem broju većih preduzeća, dok veći broj malih preduzeća uopšte nema visokokvalifikovanih stručnjaka.

⁶ Podaci iz godišnjih izveštaja odgovarajućih udruženja.

Prema indeksu najviše je porasla proizvodnja sirovina i reprodukcionog materijala, zatim artikala široke potrošnje, a najmanje građevinskog materijala; u odnosu na predratno stanje takođe je došlo do izmena u strukturi proizvodnje. U 1957 66% proizvodnje otpada na građevinski materijal, oko 17% na sirovine i reprodukcioni materijal i oko 17% na artikle lične potrošnje.

NEMETALI

Građevinski materijali. — Promenjena struktura građevinskih radova do koje je došlo posle rata (prelaz sa izgradnje pretežno zgrada društvenog standarda nižespratnog tipa, na izgradnju brana, fabričkih objekata i sl.) imala je za posledicu unapređenje onoga dela industrije građevinskog materijala koji omogućuje takvu promenju izgradnju (industrije cementa, ravnog stakla, prefabrikovanih elemenata od betona, građevinske keramike). Za unapređenje proizvodnje građevinskog materijala pretežno namenjenog izgradnji objekata društvenog standarda bilo je posle rata vrlo malo investirano (cigla, crep, razni prefabrikati). Nedovoljna i zastarela proizvodnja građevinskih materijala namenjenih ovoj izgradnji sada pretstavlja kočnicu za prelaz građevinarstva na savremeno građenje. Za otklanjanje ove disproporcije preduzimaju se već od 1957 natočite mere.

fabrika tri su izgrađene u posleratnom periodu (»Ivan Mordin — Crni« — Solin, »Novi Popovac« — Popovac kod Paraćina i »Usje« — Skopje). U novim većim fabrikama oprema je na savremenom tehničkom nivou, a i sedam predratnih je takođe temeljno rekonstruisano.

Proizvodni kapacitet fabrika cementa iznosi danas oko 2,280.000 t. godišnje. Puštanjem u pogon fabrike »Istracement« u Umagu, koja se nalazi u završnoj fazi izgradnje, kapacitet će se povećati na oko 2,400.000 t.

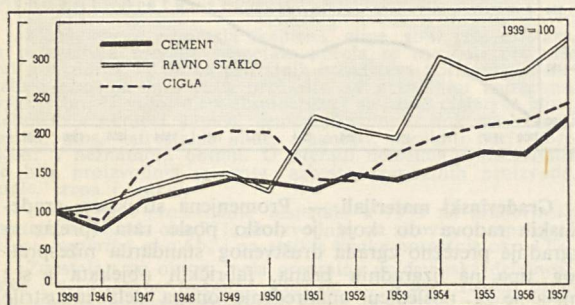
Po asortimanu proizvodi se portland cement normalni i super, metalurški cement, pucolanski i aluminatni cement. Kvalitet proizvoda propisan je jugoslovenskim standardima.⁷

⁷ Proizvodi po kvalitetu uglavnom odgovaraju italijanskim i engleskim standardima, a oko 30% proizvodnje i najstrožim američkim normama.

S obzirom na obimnu posleratnu građevinsku delatnost, potrošnja cementa je u zemlji mnogostruko povećana. U 1957 potrošnja po stanovniku iznosi 80 kg prema oko 35 kg u 1939. Najveći predratni obim izvoza cementa dostignut je u 1956, a u 1957 zabeležen je dalji porast izvoza cementa, najviše u SSSR, zemlje Srednjeg Istoka i Indiju.⁸

Ukupni kapaciteti azbestno-cementnih fabrika cene se na oko 58.000 t godišnje, što predstavlja više nego što iznose potrebe zemlje, zbog čega se jedan deo ovih proizvoda izvozi. U predratnom periodu uvožene su za ovu proizvodnju celokupne količine azbesta, dok sada domaća proizvodnja azbesta podmiruje oko 50% potreba.

GRAĐEVINSKI MATERIJALI

Ravno staklo. — Kapaciteti za proizvodnju ravnog vučenog stakla su posle rata udvostručeni. Ukupni kapaciteti za proizvodnju vučenog i livenog stakla iznose oko 6.000.000 m² godišnje. Preko 95% proizvodnje ravnog stakla otpada na vučeno prozorsko staklo raznih dimen-

zija, a ostatak na proizvodnju livenog stakla (ornament i žičano staklo). Oko 82% proizvedenog ravnog stakla prodaje se na domaćem tržištu, dok se ostalih 18% proizvodnje izvozi.

Keramika za građevinarstvo. — Posle rata izgrađene su tri veće fabrike keramike (Mladenovac, Zaprešić kod Zagreba i Titov Veles) u kojima se, pored ostalog, proizvode kanalizacione cevi, patosne i zidne pločice i sanitarna keramika. Ove fabrike, zajedno sa starim fabrikama i ciglanama koje proizvode građevinsku keramiku, zadovoljavaju potrebe domaćeg tržišta, koje su u 1957 bile preko tri puta veće nego pre rata. Oko 5–6% domaće potrošnje proizvoda građevinske keramike, i to onih proizvoda koje nije usvojila domaća industrija, još uvek se uvozi.

Cigla, crep, kamen i kreč. — Povećanje proizvodnje ovih građevinskih materijala postignuto je gotovo isključivo boljim korišćenjem nasleđenih kapaciteta. Osim u industrijskim preduzećima, ovi artikli se proizvode i u preduzećima kojima to nije osnovna delatnost. Potrošnja cigle u 1957 porasla je za oko 2,1 puta u odnosu na 1939 odnosno popela se na oko 50 komada po stanovniku. Preko 90% proizvodnje cigle otpada na pune, a svega oko 10% na šuplje cigle i šuplja tela.

Ostali građevinski materijali. — Posle rata podignuto je 13 industrijskih kapaciteta za proizvodnju betonskih prefabrikata uglavnom u blizini većih gradova sa godišnjom proizvodnjom od oko 160.000 t. Ova proizvodnja, koja najviše doprinosi modernizaciji građevinarstva, još je uvek nedovoljna.

Sirovine i reprodukcioni materijali. — Proizvodnja i promet važnijih nemetala koji su po namenskom karakteru pretežno sirovine i reprodukcioni materijali kretala se na sledeći način:

Tabela 3

PROIZVODNJA SIROVINA I REPRODUKCIONOG MATERIJALA

(U tonama)

Proizvod	G o d i n a						Indeks pove- ćanja proizvod- nje 1957/39
	1939			1957			
	Proizvodnja	Uvoz	Izvoz	Proizvodnja	Uvoz	Izvoz	
Kvarcni pesak	12.575	—	—	152.471	209	6.802	1.230
Vatrostalna glina	11.600	4.470	—	92.718	14.809	2.101	786
Feldšpat	—	—	—	9.762	—	2.643	—
Magnezit sirovi	32.887	—	875	212.266	—	—	645
Azbestno vlakno	—	710	—	5.559	3.880	4.609	(60)
Barit sirovi	5.400	—	2.952	120.780	—	89.604	2.240
Kaustični magnezit	13.658	2.859	11.361	20.883	—	18.129	154
Sintermagnezit	2.000	3.094	—	74.748	—	39.906	3.730
Šamotni materijali	19.396	11.815	5	90.263	1.653	385	455
Magnezitni i hrom-magnezitni materijali	—	2.139	—	26.584	66	7.130	—
Ostali vatrostalni materijali	2.503	8.884	—	4.437	3.407	44	177
Azbestni proizvodi	31	75	—	428	262	—	1.380
Elektroporcelan	188	...	...	3.047	933	630	16.100
Staklena vuna	—	29	—	488	—	—	—
Brusevi veštački	106	133	4	753	416	3	710

U ukupnoj proizvodnji nemetala posle rata najveći porast proizvodnje postignut je u grupi sirovina i reprodukcionog materijala. Ostvareni porast iako značajan još uvek ne odgovara mogućnostima koje pruža sirovinna baza i iziskuju potrebe tržišta.

Znatno je povećana proizvodnja sirovina koje su se i pre rata proizvodile, dok se istovremeno počelo sa eksploatacijom i niza novih sirovina, kao što su azbest, feldšpat, liskun, grafit, talk, dijatomejska zemlja, beli boksit, kvarc i kvarcit, bentonit i dr.

Kapaciteti za proizvodnju sirovina, usled ograničenih investicija i nedovoljnog broja stručnih kadrova, nisu u stanju da podmiru postojeće kapacitete za preradu. Zbog toga kapaciteti fabrika gotovih proizvoda nisu dovoljno iskorišćeni i fabrike se orijentišu na uvoz sirovina, iako te

iste sirovine postoje u zemlji. To utiče i na sporije osvajanje nekih gotovih proizvoda i na kvalitet proizvodnje.

Povećana je takođe proizvodnja i proširen asortiman svih reprodukcioni materijala koji su se ranije proizvodili. Takođe je počela proizvodnja novih artikala, kao što su magnezitni, hrom-magnezitni i silika-vatrostalni materijal, termo i elektroizlacioni materijal, azbestni proizvodi, grafitne četkice, staklena vuna i dr.

Kapaciteti za preradu nemetala u reprodukcioni materijal, uzeto u celini, u većini slučajeva premali su u odnosu na potrebe domaćeg tržišta i mogućnost plasmana u inostranstvu. Ali s obzirom na savremen tehnološki proces i moderne instalacije oni daju dobar kvalitet i asortiman proizvoda.

Vatrostalni materijali i njihove sirovine. — Najveći uspon u industriji nemetala ostvaren je posle rata u proizvodnji vatrostalnog materijala i u eksplo-

⁸. »Industrija cementa«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 299—302 (71—74).

ataciji sirovina za njihovu proizvodnju. Dok je pre rata oko 50% potreba u vatrostalnim materijalima podmirivano uvozom, u 1957, kada je potrošnja usled porasta metalurgije i ostale industrije povećana oko četiri puta prema predratnoj, vatrostalni materijali se izvoze i njihov izvoz čini 24,6 ukupnog izvoza nemetala. Uvoze se neki asortimani glina i vatrostalnih proizvoda koje još ne proizvodi domaća industrija (staklarski blokovi, retortni lonci i slično).

Nasledene fabrike šamota su znatno proširene, a izgrađena je i jedna nova, tako da sada one ukupno proizvode oko 80.000 t šamota godišnje. Sem specijalizovanih fabrika za proizvodnju šamota oko 12% proizvodnje daje niz manjih pogona u fabrikama keramike, stakla i ciglanama.

U novoizgrađenoj fabrici visokovatrostalnog materijala »Magnohrom« u Kraljevu proizvodi se godišnje preko 70.000 t sintermagnezita i 32.000 t magnezitnih, hrom-magnezitnih i hromitnih opeka.

Udvostručena je i proizvodnja kaustičnog pečenog magnezita.

Najveći deo sirovog magnezita proizvode dva veća posle rata rekonstruisana i proširena preduzeća (»Goleš« kod Lipljana i »Šumadija« kod Čačka) i posle rata pronađeni i otvoreni rudnik »Bela Stena« kod Raške, koji sam daje oko 50% jugoslovenske proizvodnje magnezita. Sem toga, magnezit proizvodi i niz manjih preduzeća.

Za proizvodnju silika vatrostalnog materijala puštena je u probni pogon fabrika »Silika« — Gostivar, kapaciteta 20.000 t godišnje.

Termoizolacioni materijal od dijatomejske zemlje proizvodi preduzeće »Izolirka« u Ljubljani i fabrika »Partizan« u Prilepu, koja je nedavno puštena u probni pogon.

Azbest i azbestne preradevine. — Za eksploataciju azbesta otvoreno je posle rata pet rudnika, a za njegovu preradu u pomoćne materijale u industriji izgrađena su četiri manja pogona. Usled nesavremenih separacija rudnici daju manji procent kvalitetnog azbestnog vlakna od onog koji bi se mogao dobiti u modernim separacijama. Prerada azbesta je uglavnom zanatska.

Industrija azbesta proizvodi azbestno vlakno svih klasa, azbestno predivo, zaptivni materijal, frikcionni materijal (obloge za kočnice i lamele), azbestnu konfekciju, azbestnu lepenku, azbestne filtracione materijale i sl. Kapaciteti za proizvodnju azbesta i preradevina zaostaju za potrebama zemlje i mogućnostima koje im pruža sirovinna baza. Uvoze se znatne količine azbestnog vlakna i preradevina.

Tabela 4

PROIZVODNJA ARTIKALA ŠIROKE POTROŠNJE

(U tonama)

Proizvod	G o d i n a						Indeks porasta proizvodnje 1957/39
	1939			1957			
	Proizvodnja	Uvoz	Izvoz	Proizvodnja	Uvoz	Izvoz	
Šuplje staklo	10.927	1.249	399	34.377	1.070	2.485	315
Keramika za domaćinstvo	742	3.914	1	3.942	641	11	534
So	98.074	58.122	—	148.042	76.562	—	150

Za posleratni razvoj proizvodnje industrije nemetala namenjene širokoj potrošnji karakteristično je da je uvoz ovih artikala (šupljeg stakla, keramike za domaćinstvo i soli) iznosio u 1957 svega oko 11% od vrednosti ukupnog uvoza nemetala, dok je u 1939 iznosio oko 40%.

Šuplje staklo i prerade od stakla. — Danas u zemlji postoji osam fabrika za proizvodnju šupljeg stakla sa godišnjim kapacitetom od oko 45.000 t i četiri fabrike za preradu stakla, koje su u 1957 proizvele robe u vrednosti oko 1,2 milijarde din.

Posle rata je znatno povećana proizvodnja kristalnog i dezeniranog stakla, ostalog stakla za domaćinstvo i ugostiteljstvo ručne i poluautomatske izrade, automatski presovanog stakla (čaja, servisa) i ambalažnog stakla svih vrsta (boca, tegli). Pored ovoga, razvila se proizvodnja cevi, cevčica, štapića od raznih vrsta stakla, neutro-stakla

Elektroporcelan. — Izgradnjom velike i moderne fabrike elektroporcelana u Arandelovcu i manje fabrike na Stupu kod Sarajeva, kao i proširenjem postojećih manjih, kapaciteti za proizvodnju elektroporcelana su naglo porasli na oko 6.000 t godišnje.

Iako je proizvodnja veća 16 puta od predratne, još uvek se oko 25% domaćih potreba podmiruje uvozom. Deficit je, uglavnom, u aparatnom porcelanu i liniskom porcelanu visokog napona, dok se izvesna količina niskonaponskog porcelana izvozi.

Barit. — Godišnjom proizvodnjom barita od 80.000 do 120.000 t, zavisno od prode na inostranom tržištu, Jugoslavija je zauzela peto mesto među proizvođačima barita u svetu, odmah iza SAD, Zapadne Nemačke, Kanade i Engleske. Oko 95% proizvedenog barita se izvozi, i to uglavnom u komadima. Gotovo isključivi potrošač barita u zemlji je hemiska industrija.

Jugoslovenski barit spada među tvrde, kristalne barite. On se sortira u dve vrste: barit za hemiske svrhe sa sadržajem od preko 96% barijum sulfata i barit sa nižim sadržajem barijum sulfata, koji je upotrebljiv za isplaku pri dubinskim bušenjima.

Umetni brusevi. — Proizvodnja umetnih bruseva je u 1957 u odnosu na 1939 povećana preko sedam puta. Međutim, s obzirom na velike potrebe oko 35% domaće potrošnje bruseva podmiruje se uvozom. Domaća proizvodnja je dobrog kvaliteta i širokog asortimana (brusevi sa keramičnim, bakelitnim, magnezitnim i šelakovim vezivom svih dimenzija, osim najvećih komada.)

Od osnovnih sirovina za proizvodnju bruseva silicijum karbid, šelak i delimično korund se uvoze, dok su ostale domaće.

Kvarcni pesak. — Proizvodnja kvarcnog peska za industriju stakla, keramiku i livarstvo naglo raste. On se proizvodi u sedam većih industrijskih preduzeća i nekoliko manjih. Eksploatacija nalazišta je uglavnom ručna, a uređaji za separiranje nesavremeni, što otežava dobijanje kvalitetnijih proizvoda za industriju. Proizvodnja kvarcnog peska količinski pokriva potrebe zemlje i oko 6.000 do 8.000 t godišnje se izvozi.

Feldšpat. — Uporedo s naglim posleratnim razvojem keramike izrasla je i proizvodnja kalijskog feldšpata, koja u potpunosti pokriva domaće potrebe, a oko 25% proizvedenih količina se izvozi. Eksploatacija feldšpata vrši se na značajnim pegmatitskim masivima u blizini Prokuplja i pegmatitskim žicama u okolini Prilepa.

Artikli široke potrošnje. — Proizvodnja i promet važnijih nemetala namenjenih širokoj potrošnji je sledeća:

za izradu fiola i ampula i samih fiola i ampula, sijaličnih balona, laboratoriskog stakla i drugog.

Optička industrija potpuno zadovoljava potrebe zemlje u staklima za naočare, a nešto i izvozi. Ona proizvodi i optičke komplete za razne instrumente. Prešlo se i na izradu staklene bižuterije.

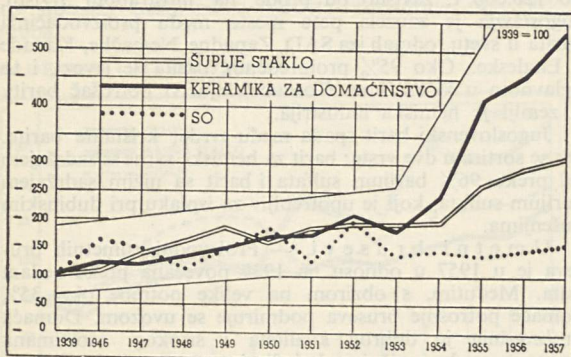
Domaća potrošnja stakla popela se u 1957 od predratnih oko 1 kg na oko 1,8 kg po stanovniku i sa 97% je pokrivena domaćom proizvodnjom. Uvoze se samo one vrste proizvoda koje još nije osvojila domaća industrija. Izvozi se oko 7% proizvedenih količina.

Keramika za domaćinstvo. — Keramika za domaćinstvo proizvodi se najviše u novim velikim fabrikama keramike izgrađenim posle rata. Ukupni kapaciteti za proizvodnju keramike za domaćinstvo cene se na oko 5.250 t godišnje.

Osvajanje proizvodnje keramike za domaćinstvo bilo je sporo i tek u 1957 napravljen je značajan korak kako u obimu proizvodnje tako i u kvalitetu proizvoda. Sirovine i pomoćni materijali za proizvodnju su domaćeg porekla, sem kaolina i sredstava za bojenje i dekorisanje, koji se uvoze.

Potrošnja keramike za domaćinstvo porasla je od predratnih oko 0,230 kg na oko 0,250 kg po stanovniku u 1957. Domaća proizvodnja pokriva oko 87% potrošnje, dok je pre rata pokrivala svega oko 20%.

ARTIKLI ŠIROKE POTROŠNJE

Kapaciteti za proizvodnju soli su u odnosu na predratne udvostručeni i danas se cene na oko 170.000 t godišnje. Takođe je povećan kapacitet eksploatacije slane vode za Fabriku sode u Lukavcu za oko četiri puta.

Iako je proizvodnja soli u proseku povećana za oko dva puta u odnosu na predratnu, uvoz soli posle rata ostao je na predratnom nivou, zbog apsolutnog porasta stanovništva i proširenja i podizanja industrije koja troši so (prehranbena, hemiska i dr.).

Izvoz i uvoz

Uprkos mnogo većoj domaćoj potrošnji nemetala u odnosu na predratnu zbog naraslih potreba razvijenije industrije i obimnijeg građevinarstva, učešće nemetala u ukupnom jugoslovenskom izvozu stalno raste, a uvoz opada:

Tabela 5

	(U % po vrednosti)					
	1939	1947	1953	1955	1956	1957
Ukupan izvoz i uvoz u FNRJ	100	100	100	100	100	100
od toga:						
Izvoz nemetala	1,3	2,6	3,2	3,3	3,6	3,8
Uvoz nemetala	3,8	2,3	2,0	1,6	1,4	1,2

U strukturi izvoza nemetala, čija je vrednost u 1957 iznosila 4,5 milijarde din., učestvuje cement sa 41,5%, proizvodi izrađeni pretežno od magnezita (sintermagnezit, kaustično pečeni magnezit, magnezitne i hrom-magnezitne opeke) sa 24,6%, staklo (ravno i šuplje) sa 8,2%, barit sa 6,3%, azbestno-cementni proizvodi sa 5,4% i ostalo (azbestno vlakno, bentonit i gline za beljenje, feldšpat, kvarcni pesak, kamen, cigla i crep i dr.) sa 14%.

Struktura izvoza nemetala je znatno izmenjena u odnosu na predratno stanje. Cementa i azbestno-cementnih proizvoda izvoženo je pre rata za 50% manje, ali su oni tada učestvovali sa oko 80% u ukupnoj vrednosti izvoza, dok danas povećani izvoz ovih artikala čini svega 47% ukupne vrednosti izvezenih nemetala. Na povećanje izvoza ostalih nemetala najviše je uticala novosagrađena fabrika »Magnehrom«, sa svojim proizvodima: sintermagnezitom i magne-

zitnim i hrom-magnezitnim opekama. Ravno staklo, koje se pre rata uvozilo, i šuplje staklo, koje se neznatno izvozilo, postali su posle rata najznačajniji izvozni artikli među nemetalima.

U strukturi uvoza nemetala, čija je vrednost iznosila u 1957 2,5 milijarde din., učestvuju azbestno vlakno i reprodukcioni materijali izrađeni od azbesta (predivo, zap-tivači, odela i sl.) sa 21,7%, keramički proizvodi keramičko posude, keramičke pločice, elektroporcelan i sl.) sa 15,8%, staklo (uglavnom sijalični i slični baloni, laboratorisko staklo, polupreradevine za laboratorisko i optičko staklo i staklena bižuterija) sa 14,3%, vatrostalni materijali sa 8,5%, umetni brusevi sa 7,3%, so sa 6,6%, grafitne elektrode sa 6,6%, gline i kaolini sa 6,1%, kriolit i fluorit sa 3,1%. Ostalih 10% uvezenih nemetala dolazi na čitav niz drugih proizvoda koji se uvoze u manjim količinama (prirodni i mleveni grafit, talk, mine za olovke i dr.).

Izmenila se takođe i struktura uvoza. Dok su keramika, staklo i vatrostalni materijali pre rata učestvovali u uvozu sa oko 65%, danas učestvuju sa oko 39%. Relativno i apsolutno je povećan uvoz sirovina, polufabrikata i nekih reprodukcioni materijala. To je posledica naglog razvoja industrije kao i zaostajanja razvoja kapaciteta za proizvodnju sirovina i za mogućnostima koje pruža sirovinna baza, naročito kod azbesta, soli i umetnih bruseva.

Perspektive

Društvenim planom privrednog razvoja Jugoslavije od 1957—1961 razvoj industrije nemetala je usmeren naročito na povećanje proizvodnje i proširenje asortimana građevinskih materijala, sirovina i reprodukcioni materijala proizvedenih od nemetala.

Predviđena proizvodnja građevinskog materijala od nemetala treba potpuno da podmiri potrebe građevinarstva s tim da poboljšanjem kvaliteta i proširenjem asortimana omogućiti prelaz na savremene metode gradjenja u cilju njegovog ubrzanja i pojeftinjenja.

Društvenim planom predviđena je u 1961 sledeća proizvodnja osnovnih građevinskih materijala:

		Indeks 1961/56
Cementa	2,400.000 t	155
Cigle	1,600.000 kom.	197
Betonskih i ostalih prefabrikata	320.000 t	200

Za postizanje predviđenog obima⁹ proizvodnje i pre-orijentacije asortimana proizvoda, naročito u građevinskim materijalima pretežno namenjenim izgradnji objekata društvenog standarda, Društvenim planom 1957—1961 predviđa se namensko investiranje u visini od oko 18 milijardi din.

⁹ Porast građevinskih radova u vremenu 1957—1961 predviđa se prosečno sa oko 11% godišnje. U odnosu na strukturu građevinskih radova u prethodnom vremenu u kojoj je učešće objekata kapitalne izgradnje iznosilo prosečno 63%, a objekata društvenog standarda 37%, predviđa se u narednim godinama u ukupnim građevinskim radovima učešće objekata društvenog standarda sa oko 46%, a objekata kapitalne izgradnje sa oko 54%.

V. B.

ISPRAVKA

U informaciji »Javni putnički saobraćaj u gradovima«, »Jugoslovenski pregled«, jul-avgust 1958, treba ispraviti: na strani 302 (74) ispred tabele 1, cifru u zagradi (1.066) na (2.166); na strani 303 (75) i 304 (76) u tabeli 2 :7 u koloni za 1957 treba da stoji

	Ukupno u 1957	
	Vozila	mesta
Rijeka		3.992
Niš		1.951
Split	9	682
Ukupno u 12 gradova	1.137	78.122

Na strani 305 (77) u prvom stupcu, drugom stavu, rečenica »U Beogradu... godišnje«, treba da glasi: »U Beogradu po jednom stanovniku 1957 dolazi prosečno 4.800 din. godišnje, u Zagrebu 3.406 din., u Ljubljani 2.072 din., u Sarajevu 2.724 din., a u ostalim gradovima od 560 do 960 din. godišnje«.

MEĐUUNIVERZITETSKA SARADNJA

Do 1954 međuuniverzitetska saradnja se odvijala preko međufakultetskih konferencija, međukatedarskih sastanaka i neposrednog ličnog kontakta nastavnika i studenata, što je sve dalo značajne rezultate u razvijanju nastave i nauke na univerzitetima.

Prva međuuniverzitetska konferencija održana je 13 i 14 februara 1954 u Beogradu. Na njoj je posebno bila istaknuta potreba saradnje naših univerziteta i kao organizacionih celina. Konferencija, kojoj su prisustvovali predstavnici svih univerziteta, velikih tehničkih škola i medicinskih škola u zemlji, jednoglasno je zaključila da se otpočne sa održavanjem međuuniverzitetskih konferencija ovlašćenih predstavnika na kojima bi se raspravljala opšta pitanja od zajedničkog interesa. Zaključci konferencija, koje bi se držale početkom svake školske godine, imali bi karakter preporuka za univerzitete i tadašnje velike škole. Zaključke konferencije tehnički bi sprovodilo pretsedništvo te konferencije do iduće redovne konferencije.

Prva međuuniverzitetska konferencija raspravljala je i izvesna konkretna pitanja povodom Zakona o univerzitetima koji su pripremali savezni državni organi: o samoupravljanju na univerzitetima, organizaciji nastave i naučno-istraživačkog rada, materijalnoj bazi univerziteta, zdravstvenoj zaštiti studenata i drugim studentskim pitanjima.

Na Drugoj međuuniverzitetskoj konferenciji, održanoj od 7 do 9 aprila 1955 u Zagrebu, na kojoj su uzeli učešća predstavnici ne samo nastavno-naučnih kolektiva, nego i organa društvenog upravljanja, udruženja univerzitetskih nastavnika i Saveza studenata Jugoslavije, izmenom iskustava i upoznavanjem specifičnih potreba i teškoća pojedinih univerziteta tražila se zajednička osnova za sprovođenje u život već donetog Opšteg zakona o univerzitetima i za izradu republičkih zakona o univerzitetima i univerzitetskih i fakultetskih statuta. Konferencija je posebno ukazala na potrebu daljeg održavanja međufakultetskih sastanaka.

Treća međuuniverzitetska konferencija, održana 28 i 29 maja 1956 na Bledu, razmatrala je pojedine aktuelne probleme, naročito pitanja univerzitetskih statuta i postdiplomske nastave. Ujedno bio je usvojen i predlog o reorganizaciji međuuniverzitetske konferencije. Jednoj izabranoj komisiji bio je dat zadatak da izradi predlog statuta i da ga dostavi univerzitetima, udruženjima univerzitetskih nastavnika i Savezu studenata Jugoslavije. Rektor Univerziteta u Skopju bio je zadužen da sazove plenum Međuuniverzitetske konferencije radi prijema statuta i konstituisanja konferencije u duhu odredaba tog statuta.

Vanredna međuuniverzitetska konferencija, održana 28 i 29 januara 1957 u Skopju, predstavljala je novi korak u međuuniverzitetskoj saradnji. Na njoj je osnovana Zajednica jugoslovenskih univerziteta, usvojen Statut, izabrani njeni organi i postavljeni izvesni neposredni zadaci.

Zajednica jugoslovenskih univerziteta

Zajednica jugoslovenskih univerziteta obrazovana je radi pretresanja pitanja od zajedničkog interesa za sve univerzitete u zemlji i radi obezbeđenja njihove stalne saradnje u cilju usklađivanja njihove delatnosti.

Osnovni zadaci Zajednice su da: raspravlja pitanja od zajedničkog interesa za univerzitete i donosi zaključke i preporuke o pojedinim od tih pitanja; sasluša izveštaje predstavnika univerziteta o sprovođenju preporuka i zaključaka; prikuplja dokumentaciju i izdaje publikacije o radu i problemima univerziteta; po potrebi preporučuje sazivanje međufakultetskih konferencija; usklađuje pretstavljane univerziteta u zemlji i inostranstvu; sarađuje sa međunarodnim organizacijama univerziteta; radi na izmeni iskustava univerziteta; daje predloge i mišljenja nadležnim savezним i republičkim organima o pitanjima od zajedničkog interesa za univerzitete.

Zajednicu sačinjavaju svi naši univerziteti. Njeno sedište je u Beogradu.

Organi Zajednice jugoslovenskih univerziteta su Plenum, Pretsedništvo i Nadzorni odbor.

Plenum, koji se, po pravilu, održava jedanput godišnje, i to naizmenično u svim našim univerzitetskim centrima (Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu i Skopju), sačinjavaju po pet predstavnika svakog univerziteta i po jedan predstavnik udruženja univerzitetskih nastavnika svakog univerziteta, Saveza studenata svakog univerziteta, Centralnog odbora Saveza udruženja univerzitetskih nastavnika Jugoslavije i Centralnog odbora Saveza studenata Jugoslavije. Predstavnici univerziteta su: predsednik univerzitetskog saveta, rektor i prorektor po položaju kao i dva predstavnika koje odredi univerzitetska uprava ili savet. Plenumu mogu prisustvovati i uzeti učešća u radu, uz saglasnost Pretsedništva, predstavnici fakulteta, kao i druga lica.

Plenum donosi statut Zajednice, bira predsednika i Nadzorni odbor, rešava o finansijskim pitanjima Zajednice (članarina i drugo), obrazuje, po potrebi, stalne ili povremene komisije za proučavanje pitanja iz svog delokruga.

Pretsedništvo sačinjavaju: predsednik, po jedan predstavnik svakog univerziteta, jedan predstavnik Centralnog odbora Saveza udruženja univerzitetskih nastavnika Jugoslavije i Centralnog odbora Saveza studenata Jugoslavije. Mandat Pretsedništva traje dve godine. Pretsedništvo izvršava zaključke Plenuma Zajednice jugoslovenskih univerziteta i obavlja njene tekuće poslove, predlaže dnevni red Plenuma i organizuje njegov saziv.

Nadzorni odbor se sastoji od tri člana. On kontroliše finansijsko poslovanje Zajednice.

Zajednicu predstavljaju i punovažno zastupaju predsednik i sekretar.

Zajednica ima i sekretarijat sastavljen od službenika radi vršenja stručnih analiza, prikupljanja dokumentacije i sprovođenja postavljenih zadataka od strane pojedinih tela Zajednice. Sekretara sekretarijata Zajednica postavlja iz reda lica s fakultetskom spremom.

Pri Pretsedništvu postoje sledeće komisije u kojima su predstavljeni svi univerziteti i Savez studenata Jugoslavije: za veze sa inostranim univerzitetima i odgovarajućim organizacijama, za udžbenike, za postdiplomsku nastavu, za izvođenje prakse studenata i za materijalna pitanja studenata.

Prvi sastanak Plenuma održan je 27 i 28 marta 1958 u Sarajevu. Najveća pažnja posvećena je problemu trajanja studija, sa osvrtnom na potrebe naše privrede i društva za visokokvalifikovanim stručnjacima u toku ostvarivanja novog perspektivnog plana. Plenum je svojom rezolucijom pozvao sve fakultete da preduzmu potrebne mere da stvarno trajanje studija svedu na rok zakonom predviđen. Univerziteti su sklopili i sporazum o godišnjoj razmeni određene broja nastavnog i pomoćno-nastavnog osoblja. Plenum je odlučio da se pokrene opštejugoslovenski časopis posvećen univerzitetskim pitanjima, sa sedištem redakcije u Zagrebu.

Na sednici Pretsedništva održanoj 18 maja 1957 raspravljalo se o zakonskim nacrtima o javnim službenicima i o organizaciji naučnog rada kao i nekim organizacionim pitanjima — konstituisanju tela Zajednice, sekretarijata i slično. Na sednici od 19 decembra 1957 Pretsedništvo je razmatralo pitanje uključenja univerziteta u korišćenje raznih pomoći iz inostranstva (Tehničke pomoći, UNESCO-a), o koordinaciji pri pozivu inostranih naučnih radnika u našu zemlju itd. Na ovoj sednici raspravljalo se o udžbenicima (o unifikaciji internih propisa u tom pogledu) i istakla potreba koordinacije prilikom pisanja udžbenika čija izrada zahteva kolektivni rad. Na sednici Pretsedništva od 18 aprila 1958 raspravljalo se o programu kulturne saradnje sa pojedinim zemljama, učešću u organizovanju međunarodnog univerzitetskog seminara »Univerzitet danas« u Dubrovniku, kao i o Nacrtu zakona o školstvu.

Na sednici 7 i 8 septembra 1958, koja je bila posvećena pitanju sprovođenja Preporuke Savezne narodne skupštine o stvaranju daljih uslova za redovno obrazovanje visokokvalifikovanih stručnjaka na fakultetima, razmatralo se pitanje dužine trajanja studija na istorodnim fakultetima. Predsedništvo je odlučilo da se svi fakulteti pomenuti u Preporuci u potpunosti pridržavaju predloga da nastava traje četiri godine (sem medicinskih, na kojima nastava traje pet godina) i da veterinarski i stomatološki fakulteti usklade svoje programe sa osnovnim postavkama Preporuke. Predsedništvo je takođe odlučilo da se ispita mogućnost približavanja koncepcija pri postavljanju nastavnih planova na istim fakultetima (ujednačavanje nastavnih planova na istim fakultetima ili istorodnim osecima različitih fakulteta). Predsedništvo je posebno istaklo potrebu uvođenja savremenijih načina u sprovođenje nastave (korišćenje tehničkih sredstava, celishodniji režim studija, veće zalaganje nastavnika i studenata). Na poslednjoj sednici Predsedništvo je razmatralo i planove izgradnje novih fakulteta i opreme starih i istaklo potrebu da se veća pažnja posveti opremi fakulteta koji pripremaju kadrove za privredu. Na ovoj sednici razmatrala se i organizacija postdiplomske nastave.

Sekretarijat Zajednice pripremio je pet brojeva »Biltena« sa napisima o stanju i problematici univerziteta i visokih škola u raznim zemljama; data je bibliografija članaka o

univerzitetkim problemima objavljenih od 1950 u jugoslovenskoj periodici itd. Sekretarijat je prikupio podatke i objavio statistički pregled o završavanju studija. Sem toga, Sekretarijat je obradio i anketu o boravku našeg univerzitetskog osoblja u inostranstvu i posetama inostranih profesora našim univerzitetima u 1957. U toku su obrade i drugih univerzitetskih problema.

Zajednica jugoslovenskih univerziteta počela je da uspostavlja veze sa inostranim univerzitetima i organizacijama. Oktobra 1957 delegacija rektora jugoslovenskih univerziteta i univerzitetskih profesora posetila je Sovjetski Savez. Decembra 1957 delegacija rektora poljskih univerziteta i visokih škola bila je gost Zajednice jugoslovenskih univerziteta. Maja 1958 delegacija jugoslovenskih univerziteta vratila je posetu NR Poljskoj.

Zajednica jugoslovenskih univerziteta i Savez studenata Jugoslavije zajednički organizuju međunarodni seminar u Dubrovniku pod nazivom »Univerzitet danas«. Na seminaru održanom jula 1958 uzeo je učešća veći broj profesora i studenata iz dvadesetak zemalja.

IZVORI:

Rezolucije Prve, Druge i Treće i Vanredne međuuniverzitetske konferencije; Statut Zajednice jugoslovenskih univerziteta; Zapisnici sa sednica Predsedništva i sa Prvog plenuma Zajednice jugoslovenskih univerziteta; »Bilten Zajednice jugoslovenskih univerziteta« (od broja I do V).

Z. P.

KULTURNO-PROSVETNI I DRUŠTVENO-ZABAVNI RAD U JNA

Kulturno-prosvetna i društveno-zabavna aktivnost sa vojnicima i starešinama sastavni je deo širokog sistema vaspitanja, koje se sprovodi u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.

Kulturno-zabavni rad i prosvetivanje vojnika

Kulturno-zabavni rad i prosvetivanje vojnika se sprovodi putem raznovrsnih oblika. Najvećim delom odvija se u prostorijama klubova za vojnike. Radom kluba rukovodi načelnik vojničkog kluba — oficir kome znatnu pomoć pružaju kulturno-prosvetni odbori jedinica (sastavljeni od vojnika i starešina).

Vojnički klubovi u JNA imaju zadatak da doprinose moralno-političkom vaspitanju, sticanju opšteg obrazovanja i razvoju kulturne, zabavne i fiskulturne aktivnosti vojnika i potiču ih na zalaganje u vojno-stručnoj obuci.

Kulturno-umetničke priredbe. — Za vojnike se najčešće organizuju kulturno-umetničke priredbe, zabavne večeri, vojnička veselja, logorske vatre, pozorišne i filmske predstave, posete izložbama, muzejima, istoriskim mestima i spomenicima i razna sportska i fiskulturna takmičenja. Za prosvetivanje i uzdizanje opštekulturnog nivoa vojnika organizuju se popularna predavanja iz različitih naučnih oblasti.

U toku 1956 i 1957 vojnici su u svojim kasarnama priredili preko 27.000 kulturno-zabavnih večeri, a preko 3.400 kulturno-umetničkih priredbi pripremili su za građanstvo.

U istom vremenu vojnici Jugoslovenske narodne armije gledali su oko 3.500 pozorišnih i preko 20.000 bioskopskih predstava. Pored toga, pokretni bioskop Doma JNA u Beogradu posetio je u 1957 oko 150 mesta u unutrašnjosti u kojima je dao preko 300 predstava za oko 200.000 vojnika i građana, naročito omladine. (Ustaljena je praksa da vojnik mesečno vidi dve bioskopske predstave, a u toku šest meseci jednu ili dve pozorišne predstave u gradu. To su predstave koje komande otkupljuju iz svojih novčanih

sredstava.) Sem toga, gotovo svake nedelje prikazuje se po jedna bioskopska predstava sa umetničkim, dokumentarnim, naučno-popularnim i drugim filmovima iz vojnih kinoteka, koje već sada imaju znatan fond filmova.

U toku 1957 jedinice JNA organizovale su oko 1.150 raznih izložbi koje je, pored vojnika, posetilo oko 669.000 građana. U istoj godini za vojnike je bilo organizovano oko 2.400 poseta muzejima, izložbama, kulturnim i istoriskim mestima i spomenicima, fabrikama i raznim privrednim objektima. Izdato je preko 11.000 ilustriranih, zidnih i džepnih novina koje pripremaju sami vojnici.

U vojničkim klubovima rade brojne sekcije, kao što su: horske, muzičke, dramske, likovne, literarne, streljačke i druge koje okupljaju veliki broj vojnika.

Poslednjih godina posebno su značajne garnizonske smotre kulturno-zabavnog rada vojnika koje predstavljaju reviju najboljih kolektiva, grupa (dramskih i folklornih grupa, horova i sl.) i pojedinaca (solista-pevača, recitatora i dr.). U svim većim garnizonima ovakve smotre se organizuju 2—3 puta godišnje (obično za Dan mladosti, Dan Republike i Dan JNA).

Fiskulturne i sportske igre su omiljeni oblici zabave i aktivnog odmora vojnika. Pored fizičke obuke koja se izvodi u okviru redovne nastave, fiskulturna aktivnost je vrlo razvijena među vojnicima. Fiskulturne i sportske sekcije neguju gotovo sve sportske discipline (atletiku, vojnički višeboj, plivanje, košarku, odbojku, rukomet, fudbal, streljaštvo, padobranstvo i sl.). U 1957 održano je oko 38.000 raznih sportskih i fiskulturnih takmičenja, u kojima je sudelovalo oko 410.000 učesnika. Masovno bavljenje fiskulturnom i sportom i razna vrhunska takmičenja otkrila su talentovane sportiste od kojih su neki kasnije postali i državni rekorderi u pojedinim disciplinama.

Prosvetivanje vojnika sprovodi se kroz predavanja utvrđena redovnim Programom tema za političko vaspitanje i prosvetivanje vojnika. Ova aktivnost dopunjuje se održavanjem niza neobaveznih tema koje povremeno planiraju komande, a održavaju ih u klubovima za vojnike, na vojničkim univerzitetima, kursevima, seminarima i sl.

Na vojničkim univerzitetima, koje organizuju sami vojnici, a potiču ih usmeravaju komande i organizacije SKJ u JNA, godišnje se održa na desetine hiljada predavanja iz raznih naučnih oblasti, pretežno iz oblasti najnovijih

tehničkih dostignuća. Predavači su starešine, prosvetni i kulturni radnici s terena, a najčešće sami vojnici sa završenom višom školom ili fakultetom.

Pri klubovima se organizuju kursevi i seminari za vojnike (kursevi za poljoprivredne proizvođače, radioamatere, telegrafiste, modelare i sl.). Za ove kurseve postoji veliko interesovanje.

Opismenjavanje u JNA vrši se sistematski prema utvrđenom programu koji u skraćenom obimu obuhvata gradivo programa za četiri razreda osnovne škole. Za sve nepismene vojnike organizuje se u jedinicama tečaj za opismenjavanje, koji traje šest meseci. U okviru tečaja formiraju se grupe za ćirilicu i latinicu, zavisno od opredeljenja vojnika.

Pored tečajeve za opismenjavanje, posebno se organizuje rad i za one vojnike čija je pismenost nepotpuna. Za njih se obrazuju kursevi za upotpunjavanje pismenosti, koji traju do tri meseca.

Posle predenog programa tečaja za opismenjavanje organizuju se ispiti. Svakom vojniku koji sa uspehom završi tečaj izdaje se svedočanstvo, a za vojnike koji na ovom ispitu ne pokažu zadovoljavajuće znanje organizuju se produžni tečajevi za opismenjavanje, koji rade još tri meseca.

Opismenjavanje nepismenih vojnika sprovodi se s potpunim uspehom.

Društveno-zabavni život starešina

Društveno-zabavni život starešina najvećim delom se odvija u domovima JNA.

Domovi JNA imaju zadatak da pomažu jedinice i ustanove JNA u radu na ideološko-političkom vaspitanju, vojno-stručnom i opštem obrazovanju, kao i da razvijaju kulturnu, društveno-zabavnu i sportsku aktivnost podoficira, oficira i vojnih službenika. Domovi JNA organizuju kurseve, predavanja, konsultacije i diskusije, organizuju pozorišne i koncertne priredbe, filmske pretstave, drugarske večeri i sl. Domovi JNA potstiču samodelatnost svojih članova u odgovarajućim sekcijama (likovnim, literarnim i dr.)

Domovi su postali ne samo značajne društvene i kulturne ustanove za starešine JNA već, u mnogim mestima, i gradski kulturni centri.

Pored domova JNA, po garnizonima, u sastavu vojnih akademija i škola postoje i klubovi za pitomce i slušaoc akademije-škole. Zadatak ovih klubova je da organizuju kulturni i zabavni život budućih mladih starešina u njihovom slobodnom vremenu u toku školovanja. Za razliku od domova, ovi klubovi su zatvorenog tipa.

Radom domova i klubova rukovode načelnici domova. Kao savetodavno telo načelnika doma postoje i saveti domova, koji raspravljaju i daju predloge o svim važnijim pitanjima aktivnosti doma.

Predavanja, kulturno-umetničke priredbe i izložbe. — U domovima JNA, pored vojno-stručnih, organizuju se predavanja iz oblasti društveno-političkih nauka, društveno-ekonomske problematike, savremenih tehničkih dostignuća i iz oblasti kulture i umetnosti. U 1957 bilo je oko 6.600 takvih predavanja, kojima je prisustvovalo preko 1.500.000 posetilaca.

U domovima se održavaju kulturno-umetničke i koncertne priredbe, drugarske večeri, pozorišne i filmske pretstave. U toku 1956, 1957 i 1958 organizovano je oko 7.000 kulturno-umetničkih priredbi za starešine JNA. U toku 1957 u domovima je dato oko 3.600 bioskopskih pretstava, kojima je prisustvovalo preko 440.000 gledalaca.

Veći domovi organizuju i specijalne koncerte i umetničke priredbe za oficire i pitomce, zatim matinee, zabavna predpneva s kraćim prigodnim programima.

Domovi povremeno priređuju stalne i pokretne izložbe od kojih su neke obišle niz mesta po unutrašnjosti. U prostorijama Doma JNA u Beogradu samo u 1957 bilo je priređeno 10 izložbi.

Svojim članovima domovi stvaraju i potrebne uslove za raznovrsnu umetničku samodelatnost koja se odvija u sledećim sekcijama — vajarskoj, slikarskoj, literarnoj, muzičkoj i drugima koje okupljaju znatan broj pripadnika JNA. Ove sekcije povremeno organizuju i samostalne izložbe.

Domovi organizuju i kurseve stranih jezika. U svim većim centrima pri domovima rade po 4 kursa: za engleski, ruski, francuski i nemački jezik. U Domu JNA u Beogradu tokom 1957 kurseve stranih jezika završilo je oko 300 slušalaca. Ostale kurseve je pohađalo oko 170 lica.

Pored toga, organizuju se kursevi za daktilografije, fotoamatere, radio i elektroamatere, tečajevi modernih igara itd.

Na Stadionu JNA, kao jednoj od ustanova Jugoslovenske narodne armije, pored raznovrsnih sportskih i fiskulturnih takmičenja, održavaju se i kulturno-umetničke priredbe. Samo u toku 1957 na Stadionu JNA održano je oko 200 priredbi, bioskopskih i pozorišnih pretstava, predavanja, izložbi i sl., na kojima je prisustvovalo preko 470.000 pripadnika JNA.

Na raznim objektima Stadiona JNA (za košarku, odbojku, rukomet, fudbal, tenis, kuglanje, sport na vodi i dr.) u preko 130 susreta takmičilo se 16 sportskih društava Beogradskog garnizona, koja imaju oko 130 raznovrsnih sekcija sa preko 2.250 pripadnika JNA. Stadion je, u okviru redovnih časova fiskulture, koristilo oko 20.000 starešina.

Tokom 1957 u Domu JNA u Beogradu održano je oko 120 šahovskih mečeva i simultanki, u kojima je sudeležovalo oko 2.300 takmičara. Prostorije za šah koristilo je oko 26.000 lica. Streljanu je posetilo oko 18.000, bilijarske sale 6.500, kuglanu 35.000 lica itd.

Umetnički ansambl JNA (hor i orkestar) u Beogradu znatno je doprineo razvijanju društveno-zabavnog života i muzičke kulture.

Tokom dvanaestogodišnje delatnosti hor je imao niz značajnih nastupa i turneja u zemlji, a poslednjih godina i u inostranstvu. Nastupajući pred pripadnicima Armije i po najzabačenijim garnizonima, pred omladinom, radnicima, po selima, na improvizovanim binama, po fabrikama, radilištima, bolnicama itd., Hor umetničkog ansambla JNA znatno je doprineo širenju horske kulture. Hor je izvodio brojna vokalna i instrumentalna dela, oratorijume i kantate (Baha, Mocarta, Betovena, Hendla, Šuberta, Mendelsona, Lista, Verdija, Stravinskog i drugih svetskih klasika, kao i domaćih autora: Vučkovića, Rupnika, Bandura, Hercigonje, Vukdragovića, Papandopula, Baranovića i dr.). Ovaj hor sa uspehom učestvuje na Dubrovačkim letnjim igrama. Sem toga, hor je snimio i nekoliko horskih kompozicija na gramofonske ploče za poznatu firmu »Deka« iz Londona, a sa orkestrom i solistima Beogradske opere i opere »Ivan Susanjin« od Glinke i »Pikova dama« od Čajkovskog.

Od osnivanja do danas Simfoniski orkestar je izveo: 24 simfonije, 12 koncerata za klavir i orkestar sa solistima, 10 koncerata za violinu i orkestar, 3 koncerta za violončelo i orkestar, koncert za fagot i orkestar, koncert za flautu i harfu i orkestar, 6 simfoniskih poema, 32 uvertire, 6 svita, 6 simfoniskih kola. Pored toga, uz saradnju mešovitog hora JNA, orkestar je izveo: 4 oratorija, 6 kantata, niz fragmenata iz raznih opera, veliki broj masovnih pesama itd. Orkestar je dao i 26 koncerata u okviru ciklusa koncerata u pretplati u Domu JNA u Beogradu i u Vojnoj akademiji, kojima je prisustvovalo preko 10.000 posetilaca.

Samo u 1957 Umetnički ansambl Doma JNA imao je 161 koncert (orkestar 78 i hor 83) kojima je prisustvovalo oko 130.000 posetilaca. Na ovim koncertima održanim u Beogradu, gradovima Vojvodine, Dalmacije, Slavonije, Kosmeta i Makedonije — Umetnički ansambl Doma JNA izveo je oko 65 raznih muzičkih dela.

Pri Domu JNA u Beogradu tokom 1957/58 bila je formirana t.zv. »Zimska scena« uz učesće dramskih umetnika i pevača, koji su dali niz uspeših priredbi u Domu JNA i po garnizonima i gradovima unutrašnjosti.

Biblioteke u JNA

U JNA postoji široka mreža biblioteke. Po nameni i sadržaju knjižnih fondova, postoje t.zv. stručne (pri komandama i ustanovama) i opšte vojne biblioteke (pri domovima, društvenim prostorijama, klubovima vojnih akademija i škola i klubovima za vojnike).

Opšte i stručne vojne biblioteke su namenjene pripadnicima JNA, i, pored vojno-stručne, marksističke i druge naučne literature, imaju znatan broj dela lepe književnosti, umetnosti, istorije, geografije, prirodnih, primenjenih i drugih nauka.

U jedinicama i ustanovama JNA ima oko 2.000 stručnih i opštih vojnih biblioteka sa preko 2.200.000 knjiga i časopisa. Samo u 1957 pročitane su 728.054 knjige, od kojih samo iz vojničkih biblioteka 325.706.

Da bi kod pripadnika JNA, poglavito vojnika, razvile što veće interesovanje i navike da čitaju, organizuju se izložbe knjiga, prospekata i kataloga izdavačkih preduzeća, priređuju se literarne večeri, diskusije o pojedinim književnim delima i sl. Pri domovima i klubovima rade literarni kružoci i literarne sekcije, a povremeno se održavaju i razgovori s književnicima i prosvetnim radnicima.

MATICA SRPSKA

Razvoj

Matica srpska, najstarija kulturna institucija Srba, osnovana je 1826 u Pešti sa ciljem da bude izdavač i mecena tada jedinom srpskom časopisu, »Srpskom letopisu« (pokrenutom 1825).

Prvi period života Matice srpske obeležen je izdavanjem »Letopisa« i poneke knjige (jedan od prvih pisaca koga je Matica prihvatila bio je Jovan Sterija Popović). On je značajan po tome što su Srbi tada prvi put dobili ustanovu čiji je glavni zadatak i cilj bilo pomaganje razvoja srpske književnosti. Oko nje su počeli da se obrazuju fondovi za pomaganje književnosti i raznih kulturnih poduhvata, tako da je Matica već na samom početku postala značajna institucija. Njen ugled je, međutim, naročito porastao kada je Sava Tekelija osnovao zadužbinu za školovanje studenata — Tekelijanum (1838) — i tu zadužbinu predao Matici srpskoj. Sa ovom i drugim zadužbinama koje su oko nje nastajale ona je postala moćan kulturni činilac u životu Srba u Austro-Ugarskoj.

Jedan od ciljeva tadašnje Matice bio je da potisne crkvu iz oblasti prosvete i zauzme njeno mesto. Međutim, dok je, s jedne strane, igrala progresivnu ulogu odvajanja nacionalne kulture od crkve, Matica je, s druge strane, upravo u isto vreme, pod uticajem svojih moćnih zaštitnika, naročito Save Tekelije, pružila otpor novoj, radikalnoj struji u pitanjima jezika i pravopisa. Pod vođstvom jednog od svojih osnivača, Miloša Hadžića-Svetića, ona je dve decenije bila prepreka na putu Vukovih jezičkih reformi.

Sredinom XIX veka Novi Sad postaje politički i kulturni centar. Kada je, posle velikih napora, Matica srpska dobila odobrenje da se preseli u Novi Sad (1864), to je proslavljeno kao nacionalni praznik.

U Novom Sadu Matica postaje kulturni organ političkog pokreta Svetozara Miletića, koji je okupio sve kulturne snage srpskog naroda i delovao na produbljivanju ranije uspostavljene kulturne saradnje sa ostalim slovenskim narodima. Matica je u to vreme okupila i socijalističku omladinu, na čelu sa Svetozarom Markovićem. Pred Prvi svetski rat izdanja Matice srpske doprinela su podizanju nacionalne svesti srpskog naroda.

U predratnoj Jugoslaviji Matica je izdavala »Letopis«, danas najstariji časopis na Balkanu i jedan od najstarijih u svetu; izdala je biblioteku sa oko 700 raznih izdanja knjiga, pre svega popularno-naučnih, zatim znatan broj knjiga iz srpske i jugoslovenske literature; nagrađivanjem pojedinih dela Ma-

Centralna biblioteka JNA u Beogradu raspolaže raznovrsnom vojno-naučnom literaturom (domaćom i stranom), izdanim delima iz raznih naučnih oblasti, marksističkom i drugom literaturom iz oblasti društveno-političkih nauka i vojne istorije, zatim ratnim memoarima, albumima, geografskim i istorijskim atlasima i istorijskim kartama — enciklopedijama opšteg i stručnog karaktera i raznim rečnicima i književnim delima iz ratne prošlosti; kompletima vojno-stručnih i drugih časopisa i listova (domaćih i stranih). Ova biblioteka ima preko 100.000 knjiga i oko 40.000 časopisa. Samo u toku 1957 Centralna biblioteka je nabavila preko 21.000 štampanih primeraka (knjiga, časopisa, listova) od kojih na stranim jezicima preko 4.000. U 1957 iz biblioteke je izdato na čitanje oko 15.000 štampanih primeraka, a u istom vremenu čitaonicu je posetilo oko 8.000 vojnih lica. Biblioteka povremeno izdaje kataloge kojima obaveštava čitaoce o novim knjigama. Dvomesечно Centralna biblioteka štampa bibliografski časopis »Pregled naših i stranih knjiga i časopisa«. Pored aktivnog starešinskog kadra, komandi i ustanova JNA, knjižni fond Centralne biblioteke koriste i rezervni oficiri, državni i društveni organi i ustanove, kao i građanska lica.

S. G.

tica je pomagala književno stvaralaštvo i stvorila biblioteku koja je po broju i vrsti knjiga jedna od najvećih u zemlji; Matica je, sem toga, prikupljala sve ono što čini obeležje naše nacionalne kulture, slike, istoriska dokumenta, narodne nošnje, numizmatičke i arheološke zbirke, stvarajući tako osnove za osnivanje Muzeja Matice srpske.

Rad Matice srpske u predratnom razdoblju bio je omogućen zahvaljujući prihodima raznih zadužbina i fondova (u novcu, mnogobrojnim zgradama i velikim kompleksima zemljišta).

Posle oslobođenja Matica srpska se relativno brzo i uspešno uklopila u opštesavremena kulturna stremljenja.

Organizacija i aktivnost

Matica srpska je kulturno-naučna organizacija sa širokim okvirima delovanja i ustaljenim organizacionim oblicima. Izvršni odbor (9 članova) i upravni odbor Matice (20 članova) u svom radu oslanjaju se na članove-saradnike, kojih ukupno ima 75 (u Književnom i Naučnom odeljenju). Članove-saradnike bira upravni odbor na predlog odgovarajućeg odeljenja. Njihovo članstvo je trajno, sve dok aktivno sarađuju u Matici srpskoj. Osim ovih članova, Matica ima i 2.000 redovnih članova.

Sredstva za održavanje Matice srpska dobija od Izvršnog veća AP Vojvodine. Budžet Matice iznosi oko 57 miliona din., od kojih 53 miliona dodeljuje Izvršno veće.

Pod upravom Matice srpske nalaze se i mnogobrojni fondovi nasledeni iz prošlosti, koji su tokom vremena izgubili od svoje vrednosti. Danas Matica srpska pod svojom upravom ima 66 zadužbina, čija ukupna imovina iznosi oko 25 miliona din. Ukupni godišnji prihodi svih zadužbina iznose 1,860 miliona din.

Matica srpska ima dva odeljenja — Književno i Naučno — Biblioteku, Galeriju i Izdavačko preduzeće.

Književno odeljenje (osnovano 1951), preko koga se odvija sva književna delatnost Matice srpske, ima 24 člana. Od pre nekoliko godina pri ovom odeljenju je osnovana Sekcija za jezik. U okviru Književnog odeljenja Matica srpska izdaje tri periodične publikacije: »Letopis Matice srpske«, koji izlazi mesečno (do danas obuhvata preko 80.000 strana) i dva zbornika: »Zbornik za književnost i jezik« i »Zbornik za filologiju i lingvistiku«, koji izlaze povremeno. Odeljenje učestvuje, zajedno sa Izdavačkim preduzećem Matice srpske i Srpskom književnom zadrugom, u izdavanju velike edicije »Srpska književnost u sto knjiga« i izdaje malu biblioteku »Prva zbirka« u kojoj se

štampanju pesme mladih pesnika koji još nemaju nijednu štampanu knjigu stihova. Odeljenje priprema, u zajednici sa Maticom hrvatskom, Antologiju srpskohrvatske poezije i vodi brigu o radu na Rečniku savremenog srpskohrvatskog književnog jezika, koji takođe zajednički pripremaju Matica srpska i Matica hrvatska. Sekcija za jezik je organizovala rad na proučavanju vojvodanskih dijalekata i leksike vojvodanskih govora, a takođe je pristupila pripremanju Rečnika slavyanoserbskog jezika. Rezultate književno-istraživačkog rada Odeljenje štampa ili u svojim periodičnim publikacijama ili u posebnim knjigama.

Osim ove delatnosti, Književno odeljenje Matice srpske dodeljuje od 1953 i nagradu za najbolje štampano delo u godini (Zmajeva nagrada) i raspisuje konkurs za studente i učenike srednjih škola sa određenim temama (Brankova nagrada). Zmajeva nagrada iznosi 300.000 din. i daje se za knjigu koju žiri Matica srpske odabere kao najbolju u protekloj godini. U obzir dolaze sva književna dela iz srpskohrvatske književnosti. Nagrada se dodeljuje svake godine na dan osnivanja Matice srpske (27 januara). Od 1958 Zmajeva nagrada će se davati samo za poeziju. Brankova nagrada dodeljuje se na dan pesnikovog rođenja (15 marta) za najbolje obrađenu temu koju odredi žiri. Svake godine određuju se dve teme, jedna za studente i jedna za učenike srednjih škola. Dodeljuju se po tri nagrade za svaku temu (prva nagrada za rad studenata iznosi 30.000 din., a za rad srednjoškolaca 20.000 din.).

Književno odeljenje, sem toga, organizuje književne priredbe, proslave i sl.

Naučno odeljenje (osnovano 1948) ima 51 člana i radi u četiri sekcije: za istoriju, za etnologiju, za prirodne nauke i bibliografiju. Naučno odeljenje takođe ima svoje povremene publikacije — »Zbornik za društvene nauke« i »Zbornik za prirodne nauke« — u kojima se prvenstveno štampaju radovi koji su nastali kao rezultat izučavanja prilika i pojava u AP Vojvodini u prošlosti i danas. I ovo odeljenje izdaje i knjige ako su rezultat rada njegovih članova i obrađuju pitanja predviđena programom Odeljenja. Osim toga, Naučno odeljenje prikuplja autobiografije ljudi koji su radili ili rade na teritoriji AP Vojvodine, otkupljuje za Maticinu arhivu radove koji mogu poslužiti kao građa za naučnu obradu određenih problema i pomaže svoje članove prilikom njihovog odlaska na naučna istraživanja. Ali najveći poduhvat Naučnog odeljenja je organizovana akcija na proučavanje naseljavanja (kolonizacije) Vojvodine od najstarijih vremena do danas. U 1957 bilo je ispitivano 71 naselje.

Biblioteka Matice srpske je stara ustanova (osnovana 1847), ali je tek posle oslobođenja počela da se razvija na osnovama naučnog bibliotekarstva. Ona danas ima oko 30.000 svezaka koje su smeštene u moderno izgrađenim magacinima, a njene dve velike čitaonice mogu primiti nekoliko stotina čitalaca. Dok se pre poslednjeg rata Biblioteka popunjavala gotovo isključivo razmenom sa publikacijama Matice i poklonima građana, danas ona dobija obavezni primerak svake knjige sa teritorije NR Srbije, a popunjava se i kupovinom, razmenom i poklonima. U 1957 primila je 3.029 obaveznih primeraka knjiga, kupila 4.600, razmenom dobila 676, a na poklon 580 knjiga. Na isti način Biblioteka nabavlja i časopise. Biblioteka Matice srpske ima vrlo razgranatu mrežu razmene u zemlji i inostranstvu, tako da u zemlji razmenjuje publikacije sa 68 ustanova, a u inostranstvu sa 120 ustanova u 30 raznih zemalja. Biblioteka naročito pažnju poklanja popunjavanju fonda starije srpske knjige, tako da je u tom pogledu ova biblioteka danas jedna od najbolje snabdevenih u zemlji. U okviru Matičine Biblioteke nalazi se i knjigovoznica koja uvezuje i leči retke knjige, periodične listove i časopise i nove knjige. U njenom okviru je i Pozajmno odeljenje, koje izdaje knjige na čitanje van zgrade, tako da ono vrši ulogu gradske odnosno rejske biblioteke. Biblioteka Matice srpske ima status samostalne ustanove sa savetom kao organom upravljanja.

Galerija se do 1947 razvijala u okviru Muzeja Matice srpske (osnovan 1847 a otvoren 1933), a tada su svi muzejski predmeti izdvojeni iz Matice i poklonjeni novo-

osnovanoj ustanovi — Vojvodanskom muzeju. Matica je zadržala samo predmete koji čine sastavni deo Galerije. Galerija se otada razvijala po utvrđenom planu tako da je na kraju 1957 imala 1.074 slike, 112 skulptura i 468 grafika i crteža. Galerija je popunjavana novim umetničkim delima koja su kupovana, pozajmljivana ili dobijena na poklon. Pri kupovini slika i skulptura i drugih umetničkih dela nastojalo se da se popune zbirke XVIII i XIX veka. 1958 Galerija je dobila posebnu zgradu koja je specijalno adaptirana. Galerija Matice srpske je takođe samostalna ustanova kojom upravlja savet kao organ upravljanja.

Izdavačko preduzeće dopunjuje aktivnost Matice srpske na kulturnom planu. Do 1952 preduzeće je bilo u okviru Matice srpske kao Izdavačko odeljenje. Iako je formalno potpuno samostalno privredno preduzeće, ono i dalje održava tesne veze sa Maticom srpskom. Izdavačko preduzeće ima nekoliko ustaljenih serija knjiga kao: »Savremenici«, »Svetska književnost«, »Popularni romani« »Mozaik« i sl. Izdavačko preduzeće izdaje edicije Književnog i Naučnog odeljenja Matice. Izdavačkim preduzećem upravlja izdavački savet preduzeća, u koji ulaze i imenovani članovi Književnog odeljenja. Na taj način Književno odeljenje obezbeđuje svoj uticaj na izdavačku politiku preduzeća. Preduzeće godišnje izdaje 20—30 knjiga, a od 1957 izdaje veliku biblioteku »Srpska književnost u 100 knjiga«, koja treba da bude završena do 1967. Od oslobođenja u okviru Izdavačkog odeljenja, kasnije preduzeća, štampano je 740 raznih izdanja, od toga je 250 knjiga u tiražu od oko 2 i po miliona primeraka (ostalo su periodične publikacije).

U okviru preduzeća nalazi se jedna papirnica i tri knjižare.

Matica srpska je aktivno učestvovala u velikim kulturnim manifestacijama, kao što je bila proslava stogodišnjice pobede narodnog jezika u književnosti 1947, i bila inicijator drugih sličnih manifestacija — proslave 50-godišnjice smrti Jovana Jovanovića-Zmaja i 150-godišnjice rođenja i 100-godišnjice smrti Jovana Stije-Popovića. Prilikom ove proslave ustanovljena je institucija »Sterijino pozorje«,¹ koja svake godine okuplja u Novom Sadu najbolja pozorišta Jugoslavije. Prilikom Zmajeve proslave obnovljen je i potpuno uređen Zmajev muzej u Kamenici. Sem toga, Matica srpska je, sama ili u zajednici sa drugima, izdala fototipijom nekoliko starih i retkih publikacija (neke pesme Zaharija Orfelina, »Salo debeloga jera« Save Mrkalja, crnogorski kalendar »Grlicu« i »Srpski bukar«, »Fizičeskoe sčinenije« E. Jankovića, Sterijine kalendare, Serbische Lesekörner od Šafarika itd.).

Matica je uspostavila veze s mnogim institucijama u zemlji i inostranstvu, a saradivala je i saraduje na raznim poslovima s Naučnim društvom Crne Gore, Gradskim muzejom u Vršku, Maticom hrvatskom, Srpskom književnom zadrugom i dr.

»Letopis Matice srpske« bio je među prvim književnim časopisima u zemlji, koji je počeo okupljati oko sebe sve jugoslovenske pisce, upoznavajući na taj način svoju čitalačku publiku s jugoslovenskom kulturom u celini. U razdoblju kada su književni časopisi bili ograničeni samo na područja svojih republika to je bio nov i pionirski poduhvat. Ujesen 1953 »Letopis« je raspisao anketu o nekim problemima srpskohrvatskog književnog jezika i pravopisa. Godinu dana posle organizovanja ankete održan je u Novom Sadu (8, 9 i 10 decembra 1954) sastanak najistaknutijih književnika i jezičkih stručnjaka, na kome je doneseno nekoliko veoma važnih zaključaka (o izradi zajedničkog rečnika srpskohrvatskog književnog jezika, donošenju zajedničkog pravopisa, potrebi rada na zajedničkoj terminologiji itd.), čijem se realizovanju odmah i pristupilo: zajednički pravopis je već gotov, a na izradi rečnika se radi već nekoliko godina.

Podaci Matice srpske.

Ž. M.

¹Vidi: »Druge jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorje« »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 254 (38) i »Treće jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorje« »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 234 (24).

DEVETE DUBROVAČKE LETNJE IGRE

Devete Dubrovačke letnje igre održane su od 1. jula do 31. avgusta 1958. U tom vremenu izvedene su 62 pretstave (32 dramske, 24 muzičke i 6 folklornih). Program se odvijao na 11 prirodnih pozornica i u njemu je učestvovalo 1.235 izvođača.

Igre su započele svečanim otvaranjem, kome je prisustvovao pokrovitelj, predsednik Republike Josip Broz Tito.

Devete Dubrovačke letnje igre održavale su se u znaku proslave 450-godišnjice rođenja Marina Držića. Dramski deo programa obuhvatio je pet pozorišnih dela Marina Držića koja su prikazana u 15 pretstava, i to:

»Tirena« u izvođenju festivalskog ansambla u parku Muzičke škole; režija dr Branka Gavele. »Skup« u izvođenju Narodnog kazališta Dubrovnik u parku Muzičke škole; režija Koste Spajića. »Dundo Maroje« u izvođenju Jugoslovenskog dramskog pozorišta na Gundulićevoj poljani; režija Bojana Stupice. »Dundo Maroje« u izvođenju Narodnog divadla iz Praga na Letnjoj pozornici; režija Bojana Stupice. »Tripče de Utolček« i »Novela od Stanca« u izvođenju Teatro Universitario Ca Foscari iz Venecije na Letnjoj pozornici; režija Giovanni Poli.

Jedno veče pod nazivom »Svjedočanstva o Marinu Držiću« u atriju Kneževa dvora bilo je posvećeno uspomeni našeg velikog komediografa.

Sem toga, prikazana su sledeća dramska dela:

»Heraklo« od Marijana Matkovića u izvođenju Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba na tvrđavi Revelin; režija Vlada Habuneka. »Hamlet« od Viljema Šekspira u izvođenju festivalskog ansambla na tvrđavi Lovrijenac; režija dr Marka Foteza. (Ova pretstava se dosada prikazivala na letnjim igrama 74 puta.) »Ifigenija na Tavridi« od Johana Volfganga Getea u izvođenju festivalskog ansambla u parku Gradac; režija dr Branka Gavele. (Ova pretstava se dosada prikazivala na letnjim igrama 29 puta.)

U izvođenju dramskog programa učestvovali su najpoznatiji jugoslovenski glumci, kao Marija Crnobori, Mira Stupica, Božena Kraljeva, Ervina Dragman, Irena Kolesar, Neva Rošić, Ljubiša Jovanović, Stane Sever, Jovan Miličević, Jozo Laurenčić, Mato Grković, Karlo Bulić, Viktor Starčić, Tonko Lonza, Milorad Samardžić i drugi.

Muzički program obuhvatio je: operu, balet, koncerte (simfoniske, kamerne, vokalne i solističke).

U operskom programu izvedeni su:

»Gorski vijenac« od Nikole Hercigonje u izvođenju Beogradske opere na Letnjoj pozornici; dirigent Oskar Danon,

režija Radomira Plaovića. »Hovanščina« od M. Musorgskog u izvođenju Beogradske opere na Boškovićevoj poljani; dirigent Krešimir Baranović. (Delo je izvedeno u koncertnom obliku.)

Balet Beogradske opere izveo je:

»Đavo u selu« od Frana Lotke na Letnjoj pozornici; koreografija Pia i Pino Mlakar; dirigent Bogdan Babić. »Romeo i Julija« od Sergeja Prokofjeva na Letnjoj pozornici; koreografija Dimitrije Parlić; dirigent Oskar Danon. »Ljubav čarobnica« od Manuela de Fallje. »Polovječki logor« od Aleksandra Borodina. »Kraljica ostrva« od Morisa Tirjea na Letnjoj pozornici; koreografija Dimitrije Parlić; dirigent Oskar Danon.

Američko baletsko pozorište — USA (American Ballet Theatre) izvelo je: Chopin-Fokin: »Silfide«; Banfield-Dollar: »Borba«; Čajkovski-Ivanov: »Pas de deux iz Ščelkunčika«; Copland-de Mille: »Rodeo« na Letnjoj pozornici; dirigent Kenneth Schermerhorn; Čajkovski-Balanchine: »Teme i varijacije«; Copland-Loring: »Dječak Billy«; Čajkovski-Ivanov: »Black Swan pas de deux«; Gould-Robbins: »Meduigra« na Letnjoj pozornici; dirigent Samuel Krachmalnick.

U koncertnom programu Zagrebačka filharmonija pod upravom Milana Horvata izvela je dva koncerta na Boškovićevoj poljani; solisti Jurica Murai, klavir i Josip Klima, violina — Zagreb. Kamerni hor i orkestar Radio Beograda pod upravom Borivoja Simića dva koncerta pred katedralom; Gradski orkestar i zbor Radio Dubrovnika »Koncert stare i moderne dubrovačke muzike« pod upravom Jovana Šajnovića — Zagreb, u atriju Kneževa dvora, solist Tomislav Šestak, violina — Zagreb; Ženski zbor »Smith College Chamber Singers« USA jedan koncert pod upravom Ive Dee Hiatt u atriju Kneževa dvora. Zagrebački kvartet, Praški kvartet i Slovenski vokalni oktet iz Ljubljane priredili su po jedan koncert u atriju Kneževa dvora.

Sem toga, priređeno je sedam solističkih koncerata na kojima su nastupili: Vladimir Ružđak, bariton — Zagreb, Miroslav Čangalović, bas — Beograd, Darko Lukić, klavir — Zagreb, Igor Ozim, violina — Ljubljana, David Ojstrah, violina — SSSR, Branka Musulin, klavir — Stuttgart, Jose Kahan, klavir — Mexico.

U folklornom programu učestvovali su:

Ansambl narodnih igara i pesama »Kolo«, Beograd i »Lado«, Zagreb.

Na Devetim Dubrovačkim letnjim igrama bila su 58.452 posetioca, od kojih 26.000 stranih.

Podaci Dubrovačkih letnjih igara.

J. D.

Vidi: »Dubrovačke letnje igre«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 448 (68).

STAV JUGOSLAVIJE O KOLONIJALNOM PITANJU

Jugoslavija kao socijalistička država ravnopravnih naroda podržava borbu kolonijalnih i polukolonijalnih naroda za nacionalno oslobođenje i nezavisnost. U uklaňanju kolonijalnog sistema i odnosa neravnopravnosti i nejednakosti uopšte ona vidi jedan od preduslova za učvršćenje mira i međunarodne saradnje i zato pozdravlja oslobođenje kolonijalnih naroda i stvaranje novih nezavisnih država kao pojave koje pozitivno utiču na razvitak međunarodnih odnosa uopšte.

Uloga novih država u međunarodnom životu

Gledanje Jugoslavije na pojavu i ulogu novih nezavisnih država u Aziji i Africi u međunarodnom životu uopšte sadržano je u govoru predsjednika Republike Josipa Broza Tita na večeri predsjednika Republike Indije Radžendra Prasada u Nju Delhiju, 18. decembra 1954. Tom prilikom predsjednik Tito je, između ostalog, rekao: »Aktivno istupanje Indije i drugih novonastalih nezavisnih aziskih zemalja u međunarodnom životu predstavljaju je jedan od najznačajnijih posljednjih događaja i omogućilo je velikom aziskom kontinentu da igra sasvim novu ulogu. Možda bi na prvi pogled ta pojava novih nezavisnih država i njihovo samostalno ulaženje u međunarodni život mogli izgledati kao da čine još složenijim odnose u međunarodnoj zajednici. Međutim, mi baš u tome vidimo mogućnost smirenja i stabilizacije u ovom dijelu svijeta. Narodi koji su imali gorka iskušenja u prošlosti i koji su teškim žrtvama i naporima ostvarili svoju nezavisnost mogu se danas najbolje međusobno razumjeti, bez obzira na kontinente na kojima žive, bez obzira na rase kojima pripadaju i bez obzira na broj ljudi i veličinu njihovih zemalja.«

U govoru na Univerzitetu u Rangunu, 16. januara 1955. predsjednik Tito je detaljno izložio jugoslovensko gledanje na ulogu novonastalih država: »Pojava novih nezavisnih država, koje su mahom nerazvijene, kao i sve veće uloge manjih država uopće u međunarodnom životu ima značajan uticaj na razvoj i karakter međunarodnih odnosa. One, prije svega, neosporno djeluju u pravcu učvršćenja mira u svijetu. To je sasvim prirodno, jer su te zemlje sve podjednako zainteresovane za ekonomski razvitak i duboko svjesne da mogu svoje napore na savladivanju svoje ekonomske zaostalosti i svoje napore u pravcu svestranog razvika s uspjehom privesti samo u uslovima mira. One vrlo dobro znaju da bi nov rat značio uništenje onoga što su one tolikim naporima uspjele stvoriti. Zato su one duboko zainteresovane za održavanje mira i u tom pravcu igraju pozitivnu i sve efikasniju ulogu, što se već jasno pokazalo, naročito u Ujedinjenim nacijama. Te države, u isto vrijeme, po svom položaju u međunarodnim zbivanjima djeluju nasuprot onim tendencijama koje vode zaostavljanju međunarodnih odnosa i sadrže u sebi klice novih ratnih sukoba. One se moraju nužno opirati polarizaciji u međunarodnim odnosima između dvije velike sile, pošto je očigledno da bi im takva polarizacija oduzela svaku mogućnost samostalne uloge u međunarodnom životu. Kao nerazvijene zemlje, koje su tek nedavno došle do svoje nezavisnosti, one su u položaju da se njihovim interesima ne mogu poklopiti s usko shvaćenim interesima velikih i razvijenih država i zato su malo sklone da se uključe u blokove okupljene oko tih velikih država i da prihvate politiku blokova. Uopće uzet, uloga tih zemalja u međunarodnom životu djeluje u pravcu ublažavanja suprotnosti i služi kao korisna protivteža krajnostima s jedne ili druge strane... U isto vrijeme te nove države neosporno unose svojim sve aktivnijim učešćem u međunarodnom životu i neke nove i veoma značajne elemente. Jedan od tih novih elemenata je svakako i veći stepen demokracije u međunarodnim odnosima. To se pokazuje na nekoliko načina. Prije svega, sama činjenica da su donedavno kolonijalni i zavisni narodi stekli svoju nezavisnost predstavlja ubjedljivu potvrdu prava samoopredjeljenja naroda, tog osnovnog kolektivnog ljudskog prava, bez kojeg se ni individualna ljudska prava ne mogu ostvarivati. Zatim, borba koju su te države primorane da na svim područjima vode protiv onih raznih vidova nejednakosti, koja je sastavni dio njihovog nasleđa, navodi ih da se zalažu i za ravnopravnost u međunarodnim odnosima uopće. One se, iz istog osnovnog razloga, nalaze i u prvim redovima boraca protiv svih oblika miješanja u unutrašnje stvari drugih država. Ta borba nerazvijenih i malih zemalja za demokraciju u međunarodnim odnosima, a naročito onih zemalja koje su tek stekle nezavisnost, predstavlja ujedno i njihov doprinos općoj borbi za mir, pošto su mir i međunarodna demokratija, po mom mišljenju, dva nerazdvojna pojma.«

Na ulogu novih nezavisnih aziskih zemalja u međunarodnim zbivanjima osvrnuo se i potpredsjednik Saveznog izvršnog veća Aleksandar Ranković u govoru na V Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, 18. aprila 1957. i, između ostalog, rekao: »Međunarodni razvitak sve više pokazuje kako je veliki značaj aziskih zemalja i kako je od velike važnosti za mir u svetu činjenica što su aziski narodi zauzeli ono mesto među drugim narodima

sveta koje im zaista pripada. Vidna afirmacija aziskih zemalja u posljednjim godinama veoma je pozitivno uticala na opšte stanje međunarodnih prilika, pošto su upravo te zemlje životno zainteresovane za mir u svetu i unapređenje međunarodnih odnosa. Na širokim područjima Azije prevladaju spoljno-političke koncepcije koje su po nizu pitanja veoma bliske našima. Zbog toga su i naši napore da u skladu sa našim mogućnostima doprinesemo obezbeđenju mira, likvidaciji hladnog rata, otklanjanju blokovskih podeljenosti nailazili u mnogim aziskim zemljama na razumevanje, dok su sa svoje strane slični napore aziskih zemalja uvek bili podržavani od strane naših naroda. Mnogi aziski narodi su znatno doprineli učvršćenju mira, gradeći svoju politiku na principima aktivne koegzistencije i odupirući se tome da postanu predmet politike blokova.«

Politički i ekonomski razvitak novih nezavisnih zemalja Azije i Afrike

U govoru na Univerzitetu u Rangunu, potpredsjednik Tito je govorio, između ostalog, o političkom i ekonomskom razvitku novih nezavisnih zemalja i o pozitivnom dejstvu nezavisnosti na taj razvitak: »Sticanjem nezavisnosti stvoreni su u tim novim nezavisnim državama uslovi za pun ekonomski i politički razvitak. Time se jasno pokazalo... da nezavisnost u međunarodnim odnosima predstavlja bitni uslov za stvarni i brzi razvitak jedne zemlje.

Na ekonomskom području oslobađaju se sticanjem nezavisnosti latentne snage koje postoje u tim zemljama i počinju ogromni napore da se savlada zaostalost, ta teška zaostavština kolonijalne prošlosti. Počinju napore da se ublaže razlike koje neizbežno dijele te zemlje od onih koje uživaju položaj privilegovanih članova međunarodne zajednice blagodareći velikim dijelom baš materijalnom bogatstvu, znoju i krvi onih naroda koje je razvoj drugih bio osudio na zaostalost. Ekonomski razvitak novonezavisnih zemalja, kome je politička samostalnost stvorila potrebne objektivne i subjektivne uslove, stvara materijalnu bazu za njihov napredak i na drugim poljima, a naročito na političkom i kulturnom. To se u prvom redu opaža u snažnom demokratskom usponu tih zemalja, naime u sve većem i sve aktivnijem učešću pojedinaca u javnom životu, u odgovarajućem obezbeđenju njihovih prava, u prosvjetnom uzdizanju, u suzbijanju nepismenosti, u stvaranju domaćih kadrova bez kojih se ekonomski razvitak ne bi mogao ni zamisliti, u poboljšanju općih zdravstvenih uslova stanovništva itd.

To pokazuje, s jedne strane, da nezavisnost bitno doprinosi razvoju unutrašnje demokratije, a, s druge strane, da se demokratija može razvijati samo uporedo s ekonomskim razvitkom jedne zemlje i u zavisnosti od njega.«

Smisao borbe za nacionalnu nezavisnost analiziran je u Programu SKJ.¹ U njemu se, između ostalog, kaže: »Borba za učvršćenje nacionalne ravnopravnosti predstavlja u današnje vreme značajan faktor borbe za mir i društveni progres. Takva borba ne samo što nije u suprotnosti s razvojem najšire međunarodne saradnje, već je polazna tačka za sve veće zbližavanje među narodima, za dalji demokratski razvitak, za proces progresivnog povezivanja svih zemalja sveta u ekonomskom, političkom i kulturnom pogledu. Uspješna saradnja i najviši stepen razumevanja mogu se ostvariti samo među nezavisnim i ravnopravnim narodima.«

U referatu na VII Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, 10. januara 1958. potpredsjednik Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije Svetozar Vukmanović ukazao je na neke teškoće na koje nailaze zemlje Azije i Afrike u svom ekonomskom i političkom razvitku. Tom prilikom on je rekao: »Ostvarujući politiku aktivne koegzistencije u praksi, naša zemlja je u pređenom periodu uspostavila prijateljske odnose sa zemljama Azije i Afrike, koje su postigle nacionalnu nezavisnost u borbi protiv kolonijalne vladavine i koje danas vode borbu za oslobođenje svoje privrede od kolonijalne zavisnosti i zaostalosti... Razume se, naša zemlja u svojim ekonomskim odnosima sa zemljama ovog područja ne može da vodi drugačiju politiku nego što je sama vodila u prošlosti. Naime, naša zemlja nije htela prihvatiti da ostane samo sirovinaka baza za snabdevanje razvijenih zemalja sirovinama, nego je razvila svoju nacionalnu industriju i sada prerađuje svoje sirovine u zemlji i izvozi ne samo viškove svojih sirovina nego i industrijske preradevine. A ovo što je napravila naša zemlja u pogledu razvoja svoje industrije, prirodno je očekivati da će napraviti i zemlje u Aziji i Africi sa svojom nasleđenom kolonijalnom privredom, čim su postigle nacionalnu nezavisnost. Naša zemlja će potpomoći takav razvitak, prema svojim mogućnostima, na bazi davanja povoljnih kredita i pružanja tehničke pomoći u obučavanju nacionalnih kadrova, kako za osvajanje procesom proizvodnje tako i za rukovođenje preduzećima. Na taj način, naša zemlja će svojim skromnim mogućnostima doprineti osposobljavanju nacionalnih privreda bivših kolonijalnih zemalja.«

Imperijalističke snage i savremeni razvitak kolonijalnog pitanja

Stav imperijalističkih sila prema promenama odnosa političkih i društvenih snaga u svetu, koje su nastale tokom i posle Drugog svetskog rata, proizlazi iz prirode imperijalističkog

¹ Program SKJ, str. 259.

sistema i unutrašnje logike njegovog razvitka. »Iz državno-kapitalističkog monopola«, — kaže se u Programu SKJ,² — »raste ne samo težnja za održavanjem postojećih odnosa nacionalnog ugnjetavanja i kolonijalne eksploatacije, već i tendencija ka hegemoniji nad drugim narodima i ka svetskoj hegemoniji. Savremeni hegemonizam ne izražava samo nastojanja da se održe ostaci klasičnog kolonijalizma, koji je borbom naroda za nezavisnost postao neodrživ i sve više se raspada, već predstavlja preobraženi oblik kolonijalizma u sadašnjim uslovima. Imperijalistički hegemonizam se prilagođava formalnoj nezavisnosti odnosno formalnoj ravnopravnosti naroda, kako bi ove učinio ekonomski i politički zavisnim od sila koje raspolažu velikom koncentracijom ekonomske i političke snage. U borbi za taj cilj politički predstavnici buržoazije u današnjim uslovima često se služe i ideološko-političkim instrumentima poput lažne brige o demokratiji, slobodi itd. Ukidajući ili bitno ograničavajući na taj način stvarnu nezavisnost i ravnopravnost naroda, nosioci imperijalističkog hegemonizma teže za tim da ih pretvore u svoja ekonomska, politička i vojna uporišta u borbi za proširivanje sfere svoje hegemonije i ovog ili onog vida ekonomske eksploatacije.«

»Na ruševinama starog »klasičnog« kolonijalizma, — kaže se dalje u Programu SKJ,³ — »niču nove forme »neokolonijalizma«. Koriste se ekonomska zaostaloost, siromaštvo i teškoće pojedinih zemalja — a pogotovo onih koje su tek zbacile kolonijalni jaram, pa se zato bore s najvećim unutrašnjim teškoćama — da bi im se ekonomska i politička zavisnost nametnula u novom obliku. Stvaraju se novi oblici vezivanja zemalja koje primaju pomoć za zemlje koje daju pomoć. Na toj podlozi se u novim oblicima održava hegemonija velikih kapitalističkih zemalja u svetu. Borba za tu prevlast prilagođava se savremenim međunarodnim uslovima i često se prikriva parolama o humanizmu, o brizi za nerazvijena područja, o nesebičnoj pomoći itd. Borba protiv novih oblika kolonijalizma, dominacije i hegemonizma isto je tako neminovna kao i ona protiv starog »klasičnog« kolonijalizma.«

Težeći da po svaku cenu zadrže postojeće i vrate izgubljene pozicije u kolonijama i bivšim kolonijama, kolonijalne sile su preduzele niz akcija, uključujući i upotrebu oružane sile. Ukazujući na bezizlaznost i štetnost takvih akcija po mir u svetu, potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj je, u govoru 23 februara 1953, rekao da »borba tih zemalja da namerno sačuvaju kolonijalne privilegije sve više iscrpljuje njihove materijalne snage i sve više im otežava održavanje nezavisnog spolinopolitičkog stava. Izgleda kao da je istorija u jednom novom obliku postavila pred te narode staru dilemu o kojoj je već Marks govorio: ili će oni priznati narodima koji su u njihovoj zavisnosti pravo na nezavisnost i time obezbediti svoju sopstvenu nezavisnost, ili će po svaku cenu braniti svoje kolonijalne privilegije i time sami sve više dolaziti u zavisn položaj.«

U referatu na V Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, 18 aprila 1957, potpredsednik Ranković je govorio o problemima Srednjeg Istoka i izložio stav Jugoslavije prema nastojanjima kolonijalnih sila da povrate izgubljene pozicije: »Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije vidi u savremenom razvitku Srednjeg Istoka izraz težnji naroda te oblasti za oslobođenjem od ostataka strane dominacije. Međutim, vidljivo je i nastojanje nekih sila da po svaku cenu ignorišu zakoniti istorijski proces, da očuvaju u svojim odnosima sa narodima te oblasti stare, već davno prevaziđene forme i metode osiguranja svojih ekonomskih, političkih i strategijskih interesa na štetu nezavisnosti tih naroda. To je dovelo do takvih suprotnosti koje su od tog područja stvorile jedno žarište stalne uznemirenosti i nestabilnosti. U takvim uslovima ostali su nerešeni mnogi problemi koji su uglavnom naslede dotrajale strane dominacije.

Kako je rasla i razvijala se borba naroda ovog područja za izvršenje izvojevanе nezavisnosti, tako je raslo i razvijalo se njihovo interesovanje i razumevanje za Jugoslaviju i njenu nezavisnu politiku. Sličnost pogleda i načela politike Jugoslavije i većine zemalja Srednjeg Istoka predstavlja solidnu osnovu na kojoj se sve uspešnije razvijaju dobri i prijateljski odnosi među nama. Rukovođena težnjom za očuvanje mira, kao i načelima poštovanja slobode i nezavisnosti drugih zemalja, Jugoslavija sa interesovanjem prati razvoj događaja na Srednjem Istoku i zalaže se za slobodan i nesmetan razvitak naroda tog područja, što jedino može dovesti do stabilizacije u tom delu sveta... Bilo bi vrlo opasno i za narode Srednjeg Istoka i za mir u svetu ako bi Srednji Istok ponovo postao poprište borbe velikih sila. Zato mi sa zabrinutošću gledamo na nove manifestacije takve politike velikih sila prema Srednjem Istoku, koja ne polazi od priznanja činjenice da Srednji Istok pripada nezavisnim narodima tog dela sveta nego smatra da je ukidanjem izvesnih kolonijalnih ostataka nastala praznina koju treba popuniti novim uticajem velikih sila. Svako prilaženje problemima Srednjeg Istoka blokovskim merilima može samo zaostrići te probleme i pretvoriti taj prostor u »bure barutak«. Ako se hoće tu postići mir, onda treba pomoći tim narodima da učvrste svoju političku i ekonomsku nezavisnost, a ne gurati ih u blokovske kombinacije.«

Na VII Kongresu SKJ, 22 aprila 1958, potpredsednik Tito je o novim tendencijama u razvitku kolonijalnog problema i akcijama kolonijalnih sila rekao, između ostalog, sledeće: »Kakvu situaciju imamo danas u Africi i Aziji, a posebno na Bliskom i Srednjem Istoku? Razumije se da je proces daljeg

rušenja kolonijalnih posjeda, uslijed uporne borbe kolonijalnih naroda, zadao veliku brigu kolonijalnim silama... Zemlje koje su se već izborile za svoju nezavisnost djeluju veoma ohrabrujuće i služe kao primjer narodima koji su još u kolonijalnom položaju. Ti narodi jasno vide da se, ekonomski, kulturno i politički, mogu razvijati samo ako postanu nezavisni, ako budu sami sobom upravljali i ako svoja nacionalna bogatstva budu iskorištavali za svoj razvitak.

Takav razvoj događaja nagoni kolonijalne sile da svim sredstvima sprečavaju emancipaciju tih naroda i da, čak i primenom grube sile, nastoje zadržati svoje još preostale kolonijalne posjede. Otuda, na jednoj strani, najsveprije gušenje oslobodilačkih pokreta, kao što je, naprimjer, slučaj u Alžiru i Keniji, a na drugoj pritisak u raznim vidovima na one zemlje koje su nedavno izvojevale svoju nezavisnost i slobodu, kao što su Tunis, Maroko, Indonezija i druge. Nedavno smo bili očevici krvave agresije protiv jedne nezavisne zemlje, protiv Egipta, koji je s punim pravom uklonio posljednje ostatke iz kolonijalnog perioda, jer su krnili njegovu nezavisnost i integritet. Ovaj nerazumljivi akt vojne agresije na Egipat mogao je imati nedogledne posljedice da Ujedinjene nacije nisu tako oštro i brzo reagovale i da protiv te agresije nisu ustali Sovjetski Savez i Amerika, koji su bili svjesni teških posljedica ove avanture.

Ali, stvar se time nije završila. Ponovo se nagomilavaju tamni oblaci nad Srednjim Istokom. Kolonijalne sile hoće da povrate svoje izgubljene pozicije u tom dijelu svijeta. One hoće ne samo da spriječe dalji gubitak svojih kolonijalnih posjeda, već i da povrate ono što je izgubljeno. Egipat je najveća smetnja ostvarenju tih ciljeva. I pošto oružana agresija nije uspjela, traže se novi putevi da bi se srušio Egipat, kao bastion oslobodilačkih pokreta u Africi i na Srednjem Istoku. Po mišljenju kolonijalnih sila, Egipat predstavlja najjače uporište i za one zemlje koje se odupiru stranim intervencijama i brane svoju nezavisnost i za one narode Afrike koji se bore za svoju nezavisnost.«

U vezi sa stavom kolonijalnih sila prema borbi kolonijalnih naroda za oslobođenje i u vezi sa dejstvom takvog stava na ove narode, potpredsednik Tito je u referatu na VII Kongresu SKJ, 22 aprila 1958, izneo sledeće: »Svako nasilno zadržavanje procesa oslobođenja naroda u kolonijama, u današnjim uslovima, zaostavlja borbu i primorava čitave narode da se late krajnjeg sredstva — oružane borbe, da bi postigli svoje oslobođenje. Prošla su vremena kada su narodi kolonija trpjeli i iščekivali, slušali i stvarali bogatstva metropolama, a sami padali u sve veću bijedu. Oni koji to ne mogu da shvate, doživjeće još veća razočaranja.«

U novogodišnjoj poruci 1958, potpredsednik Tito se osvrće na pokušaje da se onemogući proces osamostaljenja kolonijalnih i polukolonijalnih naroda: »Neke kolonijalne sile ne mogu da se pomire s tim da je vrijeme kolonijalizma prošlo, da narodi iz nekadašnjih i sadašnjih kolonijalnih posjeda traže svoja prava, da traže ono što im je nekad oduzeto, svoju punu nezavisnost i integritet, jer se osjećaju sposobnim da sami sobom upravljaju. Oni traže da ih svjetska zajednica tretira kao ravnopravne članove.«

Klasični kolonijalni sistem

Oslobođenje velikog broja kolonijalnih naroda u toku i posle Drugog svetskog rata snažno je uzdrmajlo klasični kolonijalni sistem i znatno produbilo krizu u kojoj se ovaj sistem već nalazi. Međutim, ovaj sistem nije prestao da postoji. Pod vlašću kolonijalnih sila nalazi se još uvijek oko 100 manjih ili većih kolonijalnih posjeda sa približno 180 miliona stanovnika. Narodi ovih teritorija vode danas tešku borbu za svoje oslobođenje i nezavisnost. Jugoslavija stoji na stanovištu striktnog poštovanja prava svakog naroda na samoopredeljenje i aktivno se zalaže za ubrzanje procesa osamostaljenja ovih naroda i njihovog konačnog oslobođenja od strane dominacije.

U odgovoru na pitanja dopisnika pri OUN o stavu Jugoslavije prema kolonijalnom pitanju, 7 decembra 1951, potpredsednik Kardelj je rekao: »Nova Jugoslavija je uvek bila branilac prava svakog naroda na samoopredeljenje. Zato mi sa simpatijama gledamo na napore svih naroda da budu slobodni u svom unutrašnjem napretku i nezavisni i ravnopravni u međunarodnim odnosima. Međutim, na konkretniji problem te vrste mi gledamo i kroz prizmu opštih interesa mira i demokratskih odnosa među narodima.«

Stav Jugoslavije prema kolonijalizmu izložen je i u referatu potpredsednika Tita na VI Kongresu KPJ, 3 novembra 1952, gde se, između ostalog, kaže: »Mi uvijek otvoreno govorimo da su naše simpatije na strani naroda koji žele i koji imaju pravo da sami sobom upravljaju. Mi ćemo kroz Ujedinjene nacije davati i ubuduće svoju političku i moralnu podršku svim nacionalno-oslobodilačkim, demokratskim i progresivnim pokretima naroda u svijetu. Naš je princip pravo naroda na samoopredeljenje i taj ćemo princip uvijek braniti.«

Okavav stav Jugoslavije sadržan je i u govoru jugoslovenskog delegata u debati o Maroku na VIII Zasedanju Generalne skupštine OUN, 13 oktobra 1953: »Mi se čvrsto držimo principa prava svakog naroda na samoopredeljenje i na samostalnost i nezavisan život, principa koji je ušao i u osnove Povelje OUN, Jugoslavija, koja po cenu velikih žrtava već niz

² Program SKJ, str. 209.

³ Program SKJ, str. 257.

godina brani svoje teško stečeno pravo na nezavisnost i samostalnost život, ne bi bila ono što jeste kada bi negirala to pravo i drugim narodima i kad im ne bi davala odgovarajuću podršku. Mi tu polazimo od jedne vrlo proste istine, a to je da danas nijedan narod neće da živi u položaju zavisnosti i neravnopravnosti. Ako to ne shvatimo i ako ne delujemo na toj liniji, imaćemo u svetu sve više i više teških i oštrijih problema nego što je i sam marokanski problem.»

»Što se tiče prostranih područja Afrike i nekih delova Azije«, — rekao je šef jugoslovenske delegacije Koča Popović u generalnoj debati na VIII Zasedanju Generalne skupštine UN, 26 septembra 1953. — »treba konstatovati da uslovi koji tamo vladaju nisu zadovoljavajući. Narodi ovih teritorija postaju sve više svesni svoje političke i nacionalne individualnosti i zahtevaju nezavisnost kao i pravo na samoupravu. Bilo bi nerazumno i nepravedno ne izaći u susret njihovim zahtevima i oglušiti se o njihov glas.«

U Rezoluciji VII Kongresa SKJ, koji je posvetio znatnu pažnju problemima kolonijalizma i borbi kolonijalnih naroda za oslobođenje, pored ostalog, kaže se: »Sedmi kongres Saveza komunista Jugoslavije odlučno stoji na stanovištu podržavanja borbe naroda kolonijalnih i polukolonijalnih zemalja, smatrajući da je svako nasilno zadržavanje tih naroda u potčinjenom položaju, kao i svako ugrožavanje nezavisnosti drugih zemalja nedopustivo i štetno za interese mira.«

Mesto kolonijalnog sistema u svetskim zbivanjima i stav Jugoslavije prema kolonijalnom pitanju kao elementu zaostravanja u međunarodnim odnosima izloženi su u govoru predsednika Tita u indiskom Parlamentu, 21 decembra 1954. Predsednik Republike je tom prilikom rekao da se Jugoslavija bori za ravnopravnost u odnosima među narodima i državama, a protiv mešanja bilo s koje strane u unutrašnja pitanja drugih naroda i država i naveo razloge za takav jugoslovenski stav, a zatim dodao: »Iz takvog našeg gledanja i proizlazi naš dosledan i principijelan stav protiv kolonijalizma... Prema tome, ja smatram da danas postoje četiri osnovna negativna elementa koji su uzrocnici svih onih zala zbog kojih danas čovečanstvo strahuje i brine, a koji danas izlaze svim naprednim ljudima ne samo nepotrebnim već i apsurdni. To su: prvo, nejednakost među državama i narodima; drugo, mešanje u unutrašnji život drugih, pri čemu su oni koji se mešaju najčešće ili skoro uvijek baš velike i najrazvijenije države; treće, podjela svijeta na interesne sfere i blokove; i četvrto, kolonijalizam. Dok ta četiri elementa ne budu eliminisana iz prakse u međunarodnim odnosima, dotle čovečanstvo neće biti oslobođeno od straha za svoju sudbinu.«

Kolonijalno pitanje u Organizaciji ujedinjenih nacija

Usvajanjem Povelje Ujedinjenih nacija borba kolonijalnih naroda protiv strane dominacije postala je predmet velike pažnje međunarodne organizacije. Pristupanjem Povelji kolonijalne sile su se obavezale da će obezbediti politički, ekonomski, socijalni i prosvetni razvitak kolonijalnih naroda i da će sa ovim narodima pravično postupiti; da će razvijati sposobnost kolonijalnih naroda za samoupravu; da će voditi računa o njihovim političkim težnjama; da će pomagati napore ovih naroda da razvijaju svoje slobodne političke institucije i da će Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija dostavljati podatke o njihovom ekonomskom, socijalnom i prosvetnom razviku. Ove obaveze sadržane su u glavi XI Povelje, koja se odnosi na kolonije u klasičnom smislu reči.

Glave XII i XIII Povelje odnose se na teritorije pod starateljstvom, tj. teritorije koje se ne nalaze pod suverenitetom kolonijalnih sila. Uprava kolonijalnih sila nad ovim teritorijama vrši se u ime UN i na osnovu ugovora između UN i kolonijalnih sila. Obaveze koje su kolonijalne sile preuzele Poveljom i ugovorima o starateljstvu slične su obavezama iz glave XI Povelje, ali mnogo preciznije. Kolonijalne sile su se u ovom slučaju obavezale da će razvijati sposobnost naroda pod starateljstvom za samoupravu ili nezavisnost i da će Organizaciji ujedinjenih nacija dostavljati izveštaje i o političkom, a ne samo ekonomskom, socijalnom i prosvetnom razviku, kao što je to predviđeno za kolonije. Pored toga, prava UN su u ovom slučaju znatno šira. Dok u slučaju kolonija UN kontrolišu uprave kolonijalnih sila indirektno, tj. samo preko izveštaja koje joj ove sile dostavljaju, kod teritorija pod starateljstvom, kojih ima 10 sa oko 20 miliona stanovnika, UN ima i pravo da prima i razmatra žalbe i molbe stanovnika i da šalje razne misije u cilju sprovođenja anketa i kontrole na licu mesta.

Jugoslavija se od usvajanja Povelje Ujedinjenih nacija zalagala za dosledno sprovođenje odredbi o kolonijalnim narodima i narodima pod starateljstvom i ukazivala je punu podršku akcijama i inicijativama koje su bile usmerene u tom pravcu. U zajednici sa ostalim državama koje su zastupale ista ili slična gledišta Jugoslavija je učestvovala u izradi konstruktivnih predloga čiji je cilj bio ubrzanje likvidacije kolonijalnog sistema i uklanjanje odnosa neravnopravnosti između kolonijalnih naroda i kolonijalnih sila.

U generalnoj debati o izveštaju Komiteta za nesamoupravne teritorije⁴ na VII Zasedanju Generalne skupštine, 29 oktobra

⁴ Komitet za nesamoupravne teritorije je organ Generalne skupštine, stvoren 1947, koji proučava podatke kolonijalnih sila o teritorijama pod svojom upravom. Komitet svake godine podnosi izveštaj Generalnoj skupštini.

1952, jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu⁵ izložio je zašto Jugoslavija s naročitim interesovanjem prati situaciju u kolonijama: »Razlozi zbog kojih jugoslovenska delegacija pridaje naročitu pažnju ovim pitanjima višestruki su. Ovdje se, pre svega, radi o velikom broju teritorija i milionima ljudskih bića koja još ne uživaju punu samoupravu i nezavisnost. Već sama ta činjenica opravdava specijalnu pažnju koja se ovim problemima posvećuje. Pored toga, problemi koji se odnose na nesamoupravne teritorije zaslužuju takvu pažnju i zato što postojanje ovih teritorija i odnosi koji u njima vladaju predstavljaju ostatke prošlosti, tj. ostatke zastarelog sistema koji se danas ne može saglasiti sa demokratskim duhom i odnosima koji treba da vladaju među narodima sveta. Još manje bi se to stanje moglo saglasiti sa opšte priznatim pravom svakog naroda da samostalno upravlja svojom sudbinom i poseduje svoju sopstvenu državu, stvorenu na osnovu prava na samoopredeljenje koje priznaje Povelja. I, na kraju, a ovo nam u datom momentu izgleda najvažnije, postojanje takvih odnosa sve više pretstavlja pogodan teren za nastajanje raznih nesuglasica i trzavica koje mogu dovesti i, što nam događaji u raznim delovima sveta danas potvrđuju, dovode do ozbiljnih ugrožavanja mira u svetu, za čije održavanje i učvršćenje su životno zainteresovani svi slobodoljubivi narodi pojednako.«

Uloga koju Ujedinjene nacije treba da imaju u rešavanju pitanja koja se tiču kolonijalnih naroda izložena je i u razgovoru predsednika Tita s urednikom indiskog lista »Hindustan standard«, 16 avgusta 1953: »Ako u tim zaostalim zemljama treba dizati kulturu, ja ne bih ni u kom slučaju pristao da zato što je jedna zemlja zaostala, druga uzme pravo da je kulturno uzdiže i da je ujedno i ugnjetava. Ukoliko se radi o kulturnom uzdizanju takvih zemalja, to bi trebalo da ide kroz Ujedinjene nacije. Smatram da Ujedinjene nacije mogu imati baš u tom pogledu ogromnu ulogu. Briga o zaostalim narodima treba da bude briga svih progresivnih ljudi u svetu, svih država, a ne pojedine koja bi to iskorisćavala. Treba stvoriti takve uslove da se ti narodi mogu potpuno opredeliti i odlučiti hoće li se priključiti ovoj ili onoj zemlji, ili hoće da budu sami.«

Govoreći u generalnoj debati o zahtevima naroda Afrike i Azije da im se prizna pravo na nezavisnost i samoupravu, šef jugoslovenske delegacije na VIII Zasedanju Generalne skupštine Koča Popović rekao je, 26 septembra 1953, da bi bilo nerazumno i nepravedno ne izaći u susret tim zahtevima, a zatim je nastavio: »Takode je potrebno, i po našem mišljenju neophodno u sadašnjim uslovima, da naša Organizacija preduzme potrebne mere kako bi zavisne i poluzavisne narode, a naročito kolonijalne, uputila ka slobodi i nezavisnosti. Takav napor proširenja i pojačavanja autoriteta OUN doprineo bi, nizom akcija i konstruktivnih odluka, likvidaciji uslova u kojima se sporovi pretvaraju u oružane sukobe i u kojima neprijatelj svetskog mira i slobode naroda mogu da nađu ohrabrenje za svoje poduhvate.«

Stav Jugoslavije prema kolonijalnim pitanjima iznosili su jugoslovenski delegati na zasedanjima Generalne skupštine UN u vezi s raznim konkretnim problemima koji su razmatrani. U generalnoj debati o izveštaju Komiteta za nesamoupravne teritorije u Četvrtom komitetu Generalne skupštine jugoslovenski delegat je, 29 oktobra 1952, između ostalog, rekao: »Danas je većina kolonijalnih naroda postigla takav stepen napretka i razvoja nacionalne svesti da sa puno pažnje i razumljivog interesovanja prate diskusije ovog tela i ostalih organa OUN o njihovim problemima i njihovoj sudbini i sa puno prava očekuju da ovi organi posvete svu potrebnu pažnju odgovarajućem rešavanju ovih problema i zadovoljenju nacionalnih aspiracija ovih naroda. O tome bi, po mišljenju jugoslovenske delegacije, trebalo poveliti računa i to ne samo iz sentimentalno-humanitarnih i načelnih, nego mnogo više i prvenstveno iz praktično-političkih razloga.«

Istoriski tok razvika ljudskog društva se ne može zaustaviti prinudnim, privremenim ili veštačkim merama, te zato međunarodna zajednica treba da bude svesna činjenice da preduzimanje odgovarajućih mera u cilju dovođenja ovih teritorija do pune samouprave i nezavisnosti pretstavlja istorisku neminovnost i političku nužnost. Ukoliko to bude pre izvršeno utoliko će korist kako za te narode tako i za čovečanstvo u celini biti veća, jer će to predstavljati značajan doprinos naporima čovečanstva i naše Organizacije na putu obezbeđenja mira i napretka u svetu.«

Na VIII Zasedanju Generalne skupštine jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu istakao je, 16 oktobra 1953, pozitivnu ulogu UN u unapređenju i ubrzanju razvika ovih teritorija: »Ima, doduše, otpora na tom putu i nisu uvek beznačajne prepreke na koje organizacije i narodi iz dotičnih teritorija nailaze idući njime. Bilo u formi odbijanja saradnje u Komitetu za nesamoupravne teritorije, bilo u drugim oblicima, pojedine kolonijalne sile ili sve one zajedno, ne pokazuju neku naročitu širinu u gledanju na ove probleme. Ovo zato što im prilaze sa jednog previše uskog gledišta... a ne sa pozicija Povelje. Otuda imamo sporove o nadležnosti i sitnim proceduralno-formalističkim detaljima na jednoj strani... Na drugoj strani, istovremeno imamo i onu sliku kakva je danas u mnogim nesamoupravnim teritorijama: oružani ustanci, pobune, nemiri i, uopšte govoreći, stalna i rastuća neizvesnost

⁵ Četvrti komitet je jedan od sedam glavnih komiteta Generalne skupštine. U njemu se diskutuje o izveštajima Komiteta za nesamoupravne teritorije i Starateljskog saveta i pripremaju razne rezolucije i preporuke, koje razmatra Generalna skupština na svom plenarnom zasedanju.

kad će i na kojoj tački da plane neki novi požar, ugrožavajući direktno ili indirektno bezbednost u svetu i izazivajući zabrinutost svih onih koji požarima i eksplozijama nemaju razloga da se raduju nikad, a najmanje u vreme kao što je sadašnje. Upravo zato što osećaju da je bilo, da jeste i da bi bilo moguće učiniti te pojave izlivenim i nepotrebnim kad bi se drugačije gledalo i drugačije delovalo na tim područjima, mnoge države članice OUN sa razumljivom zabrinutošću gledaju na razne akcije u nesamoupravnim teritorijama, a naročito na one koje se sprovedu mimo i uprkos jasno izraženog otpora njihovih stanovnika.«

Otpor kolonijalnih sila u UN

Kolonijalne sile nastoje da izbegnu primenu obaveza koje su preuzele Poveljom. One su na svim dosadašnjim zasjedanjima Generalne skupštine tvrdile da glava XI Povelje, koja se odnosi na kolonije, predstavlja samo jednostranu deklaraciju koju su kolonijalne sile dobrovoljno dale i koju u svako doba mogu povući ako žele. Takođe su tvrdile da, kad bi i prihvatile da im odredbe Povelje o kolonijama nameću pravne obaveze, to ne bi značilo da su dužne da kolonijalnim narodima daju nezavisnost. Kolonijalne sile su, dalje, nastojale da ospore nadležnost UN da razmatraju kolonijalne probleme i da daju svoje preporuke o ubrzanju razvika kolonijalnih naroda.

U vezi s gornjim pitanjima jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu rekao je na VIII Zasedanju Generalne skupštine, 1 oktobra 1953, sledeće: »Cilj uključivanja glave XI u Povelju jeste međunarodna zaštita nesamoupravnih naroda i njihovog slobodnog i nesmetanog razvika u pravcu pune političke i ekonomske emancipacije. Raniji sistem isključivih prava i nadležnosti administrativnih sila da kolonijama, odnosno sada nesamoupravnim teritorijama, upravljaju kako nadu za shodno, pokazao se nesaglasnim sa demokratskim duhom i odnosima nastalim u toku Drugog svetskog rata i posle njega. Sudbina nesamoupravnih naroda isuviše tesno je vezana za opšte napore međunarodne zajednice da očuva svetski mir, da bi se mogla prepustiti isključivoj nadležnosti pojedinih država. Ona je, znači, morala postati i postala je pitanje od međunarodnog značaja, za čije pravilno rešenje su zainteresovane sve države članice OUN.«

Odgovarajući na tvrdjenja da glava XI Povelje predstavlja dobrovoljne izjave kolonijalnih sila koja ne obavezuje i koja se može povući i kritikujući pokušaje ovih sila da pomoću formalnog proglašenja raznih teritorija za samoupravne izbegnu dostavljanje izveštaja i kontrolu od strane Generalne skupštine, jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu rekao je, 4 novembra 1953: »Glava XI Povelje nije rezultat samo blagonaklonosti i dobre volje administrativnih sila, kako se to ovde često pokušava predstaviti. Pravo nesamoupravnih naroda i međunarodne zajednice da od administrativnih sila traže uspostavu i vođenje politike saglasne interesima i nacionalnim aspiracijama kolonijalnih naroda, rezultat je duge borbe ovih naroda za slobodu i nezavisnost i npora svih progresivnih snaga u svetu. Iznalaženje raznih metoda za izvlačenje odnosa između nesamoupravnih teritorija i metropola ispod međunarodne kontrole, neće imati za rezultat iščezavanje sadašnjih i naročito budućih teškoća u tim odnosima, niti će dovesti do eliminacije ciljeva i aspiracija nesamoupravnih naroda. To će im samo dati drugi tok, često puta još opasniji, i međunarodna organizacija će tim odnosima na kraju ponovo morati da se pozabavi, ali tada na bazi drugih odredbi Povelje, drugim sredstvima, a svakako u nekom drugom telu naše Organizacije, koje se bavi pitanjima koja ugrožavaju međunarodni mir i bezbednost.«

»Glava XI Povelje,« — rekao je u vezi sa istim pitanjem jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu na XII Zasedanju Generalne skupštine, 4 novembra 1957, — »predstavlja, po mišljenju jugoslovenske delegacije, jedno od većih dostignuća međunarodne zajednice. Usvajanjem ove glave problem odnosa između kolonijalnih sila i naroda pod njihovom dominacijom, dobio je međunarodni karakter. Prvi put u istoriji, sudbina kolonijalnih naroda prestala je da bude predmet isključivih nadležnosti kolonijalnih sila.«

Generalna skupština UN se ne ograničava samo na opštu diskusiju o principima Povelje. Ona se upušta u detaljno razmatranje političke, ekonomske, socijalne i prosvetne situacije u kolonijama i stanja u njima uopšte. Jugoslovenska delegacija aktivno učestvuje u diskusijama o tim pitanjima i predlaže razne preporuke. Jugoslavija je, između ostalog, bila jedan od predlagača rezolucije kojom su se kolonijalne sile pozivale da omoguće učešće predstavnika kolonijalnih naroda u radu raznih organa UN, koji se bave pitanjima kolonija i teritorija pod starateljstvom. U vezi s tim, jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu na VII Zasedanju Generalne skupštine ukazao je, 10 oktobra 1952, na korist takvog učešća kako za UN tako i za kolonijalne narode i rekao: »Otvoriti vrata OUN i njenih organa narodima kolonija ne samo da nije u suprotnosti sa odredbama Povelje i njenim duhom, nego je, naprotiv, jedna od dužnosti koje Povelja nameće Organizaciji ujedinjenih nacija... Učešće predstavnika kolonijalnih naroda u radu organa OUN doprinelo bi povećanju iskustva i sposobnosti ovih naroda da u uslovima pune samouprave i nezavisnosti preuzmu odgovornosti koje iz toga proizlaze.«

Jugoslavija zastupa gledište da je potrebno ubrzati osposobljavanje domaćih kadrova u kolonijama i njihovo što šire uključivanje u upravu teritorijom. Polazeći od tog stanovišta, jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu rekao je, 24 novembra 1952: »Jugoslovenska delegacija smatra da se OUN

ne može zadovoljiti dosada postignutim rezultatima i da je nužno sa terena ograničenih pokušaja preći na teren sistematskog stvaranja i izgrađivanja domorodačkog službeničkog kadra, preko kojeg će stanovništvo postepeno preuzimati sve veće odgovornosti i osposobljavati se za samoupravu i nezavisnost.« Istom prilikom jugoslovenski delegat je obavestio članove Četvrtog komiteta da je Jugoslavija odlučila da preko UN ponudi 10 stipendija za studente iz kolonija.

Ukazujući na nedovoljnost, a u nekim kolonijama i odsustvo mera za ubrzanje političkog razvika kolonijalnih naroda, što su kolonijalne sile pravdale nesposobnošću ovih naroda za brzi razvitak, jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu na XII Zasedanju Generalne skupštine, 23 oktobra 1957, rekao je: »Promene do kojih je u Africi došlo i do kojih svakodnevno dolazi jasno pokazuju da je nemoguće i da je opasno smatrati ovaj kontinent za kontinent koji je — kao što se to uobičajalo govoriti — »bog ostavio u rezervi« za potrebe drugih naroda. Afrički narodi postaju sve viši faktor o kome treba voditi računa. U interesu je međunarodne zajednice, a naročito administrativnih sila, da se ovi narodi počnu tretirati kao jednaki partneri, koji imaju isto pravo kao i svi drugi narodi da uživaju osnovna prava i slobode čoveka.«

Ekonomski razvitak kolonija privlači znatnu pažnju UN i njihovih članova. U debati o ekonomskoj situaciji u kolonijama, jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu na VII Zasedanju Generalne skupštine rekao je, 24 novembra 1952, između ostalog: »Na ekonomskom polju stanovništvo ili ne učestvuje ili pak učestvuje u veoma ograničenom obimu u privrednom životu teritorije. U ovom zadnjem slučaju, njegova se uloga najčešće svodi na proizvodnju sirovina za industriju, koja se redovno nalazi u rukama nedomorodaca, kao i na obezbeđenje radne snage. Takvo stanje na ekonomskom polju ne sadrži u sebi elemente povoljne za ubrzanje razvika ovih teritorija ka skoroj i punoj nezavisnosti. Naprotiv, time se stvaraju uslovi koji mogu dovesti do toga da nakon ostvarenja formalne nezavisnosti narodi ovih teritorija i dalje ostanu stvarno zavisni od spoljnog sveta i nesposobni za samostalan napredak.«

Na XII Zasedanju Generalne skupštine, 23 oktobra 1957, jugoslovenski delegat u Četvrtom komitetu ponovo je ukazao na nezadovoljavajuće stanje na ekonomskom polju uopšte, zadržavajući se naročito na pitanju uloge državnih organa i privatnog kapitala u ekonomskom razviku kolonija. U vezi s tim, on je rekao: »Izgleda nam, ipak, da bi politika kompletnog prepuštanja inicijative privatnom kapitalu u domenu industrijalizacije i u privredi uopšte, mogla na dužoj stazi biti štetna za interese nesamoupravnih naroda. Mogućnost zaštite od zloupotreba i mogućnost uticanja na plasman privatnog kapitala u određene grane nacionalne privrede, koja danas u izvesnoj meri postoji u slučaju nezavisnih zemalja, ne postoji ili skoro ne postoji u slučaju nesamoupravnih teritorija. To je razlog više za aktivnije učešće javnih organa u ovoj oblasti... S druge strane, stvarni progres u ovom domenu ne može biti ostvaren samo eliminacijom barijera koje se nalaze na putu industrijalizacije ili stvaranjem uslova za t.zv. »prirodni razvitak«. Ono što je danas potrebno jeste svesne akcije za ubrzanje razvika privrede ovih teritorija, putem direktne intervencije javnih organa, a u saglasnosti sa političkim aspiracijama stanovnika ovih teritorija.«

Jugoslavija se u UN izjašnjavala za određivanje rokova u kojima bi kolonije i teritorije pod starateljstvom trebalo da postanu nezavisne. Na XII Zasedanju Generalne skupštine, jugoslovenski delegat je rekao: »Određivanje međuetapa i krajnjeg roka za sticanje samouprave ili nezavisnosti može, po mišljenju jugoslovenske delegacije, imati samo pozitivne rezultate, kako za administrativne sile tako i za međunarodnu zajednicu. Iskustvo koje su neke administrativne sile doživele ili koje doživljavaju zbog zakašnjenja u planiranju normalnog i vremenu saglasnog razvika teritorija pod njihovom upravom, može poslužiti kao primer i može uštedeti mnoge ljudske i materijalne žrtve. Trebalo bi, prema tome, da Starateljski savet ovom pitanju pride sa mnogo više odgovornosti i sa mnogo više smisla za realizam.«

Akutni kolonijalni problemi

Akutni kolonijalni problemi Alžira, Kipra i Zapadnog Irirana (a ranije Tunisa i Maroka), razmatraju se u Prvom komitetu Generalne skupštine, koji ima za zadatak da se bavi političkim pitanjima od potencijalne ili neposredne opasnosti za mir. Jugoslavija je u Ujedinjenim nacijama aktivno učestvovala u diskusiji o akutnim kolonijalnim problemima i pružala podršku opravdanim zahtevima kolonijalnih naroda.

U generalnoj debati o pitanju Tunisa, na VII Zasedanju Generalne skupštine, 9 decembra 1952, jugoslovenski delegat u Prvom komitetu rekao je, između ostalog, sledeće: »Uprkos prigovora o nenadležnosti OUN u razmatranju ovog konkretnog pitanja, smatram da možemo istaći taj korak predstavnika tuniskog naroda (iznošenje spora pred OUN) kao srećnu okolnost, kao jednu pozitivnu pojavu. To, pored ostalog, govori i o autoritetu koji uživa naša Organizacija kod kolonijalnih naroda. Mi to poverenje moramo opravdati. Zato bi, smatram, svaka tendencija uskraćivanja prava kolonijalnim narodima da postavljaju svoje pitanje pred OUN bila ne samo apsurdna sa gledišta ciljeva UN, sa gledišta duha Povelje, nego bi mogla da ima vrlo teške posledice po svetski mir i bezbednost.«

* Primedba redakcije.

Jugoslovenski delegat je, dalje, izjavio da »tunisko pitanje... pretpostavlja sastavni deo šireg kretanja zavisnih naroda protiv ostataka zaostalih formi i metoda na afričkom kontinentu, gde sve više sazrevaju uslovi za nove oblike unutrašnjeg života i za savremeni međunarodni status afričkih zemalja« i dodao da tuniskom narodu treba omogućiti da iskoristi svoje pravo na samoopredeljenje.

U diskusiji o pitanju Maroka na istom zasjedanju Generalne skupštine, 16 decembra 1952, jugoslovenski delegat je rekao: »Narod Maroka nije odgovoran za današnju situaciju, jer su njegovi predstavnici voljni da se nađe rešenje problema... Oni zahtevaju ona osnovna politička, ekonomska i druga prava koja su garantovana i drugim narodima kao rezultat uspostavljanja sopstvenih država... Uzrok sadašnje situacije treba tražiti... u politici Francuske koja dosad ne samo što pokazuje tendenciju da održi na snazi ugovore bazirane na starom sistemu kolonijalnih odnosa, zaključene pod pritiskom i protivno interesima marokanskog naroda, već i tendencije za promenu onih mesta u ugovoru koja ne odgovaraju interesima Francuske.«

Šef jugoslovenske delegacije na VIII Zasedanju Generalne skupštine, Koča Popović rekao je u generalnoj debati, 26 septembra 1953, između ostalog: »Događaji koji su se odigrali u Tunisu i Maroku takve su prirode da se ovi problemi ponovo nalaze na dnevnom redu sadašnjeg zasjedanja. Moja delegacija mora da izrazi svoju zabrinutost zbog činjenice što se, uprkos naporima koje je naša Organizacija dosada učinila, nij: mogao pronaći put koji bi doveo do pravičnog rešenja odnosa između ovih zemalja i Francuske, koji bi, zadovoljavajući osnovne težnje naroda Tunisa i Maroka, učinio kraj sadašnjoj zategnutosti i nesporazumima.«

Na istom zasjedanju, 13 oktobra 1953, jugoslovenski delegat rekao je u vezi s pitanjem Maroka: »Marokansko i slična pitanja za nas su povezana sa pitanjem borbe za mir u svetu i sa razvijanjem demokratskih odnosa među narodima... Mi smatramo da je današnji svet toliko jedinstven, tako usko povezan, da spor između dve zemlje, a osobito u takvom obimu kakav je francusko-marokanski spor, ne može a da ne nosi u sebi sve opasnosti po mir i bezbednost... Postavlja se pitanje da li se reforme koje sprovodi Francuska, naročito u poslednje vreme, poklapaju sa težnjama i konačnim ciljevima marokanskog naroda da stekne svoju punu nezavisnost. Po svemu sudeći, izgleda da to nije slučaj i to je, po našem mišljenju, jedan od osnovnih uzroka današnjih zategnutih odnosa. Znači, zadatak Francuske je, pre svega, da uskladi svoje akcije sa opštim težnjama marokanskog naroda.«

Pitanja Alžira i Kipra privlače već nekoliko godina veliku pažnju međunarodne organizacije, Jugoslovenski stavovi o ovim pitanjima koji su izneti u generalnoj debati i u Političkom komitetu XI i XII Zasedanja Generalne skupštine UN isticali su potrebu dosledne primene načela samoopredeljenja.⁷

Jugoslavija je u UN podržavala zahtev Indonezije da se njen spor sa Holandijom oko Zapadnog Irijana reši mirnim putem i posredstvom pregovora. Na XII Zasedanju Generalne skupštine UN jugoslovenski delegat u Političkom komitetu rekao je o pitanju Zapadnog Irijana, 21 novembra 1957: »Potrebno je naročito istaći pozitivan način na koji delegacija Indonezije prilazi ovom pitanju... Zalažući se za nastavljaj pregovora i za veće angažovanje UN u traženju rešenja za ovaj problem, delegacija Indonezije nastoji da izbegne opasne tendencije ka zapoštravanju.« Jugoslavija se založila za usvajanje Rezolucije kojom su obe strane pozvane da nastave s miroljubivim naporima da se nađe odgovarajuće rešenje za pitanje Zapadnog Irijana.

U novogodišnjoj poruci 1958 pretsednik Tito je rekao sledeće: »Nažalost, danas moramo da strepimo da Indonezija ne postane novo opasno žarište za sukob međunarodnog karaktera, jer se raznim spletkama izvana nastoji da izazove unutrašnji razdor, da bi se spriječilo indonežanski narod da gradi svoj život onako kako to njemu najbolje odgovara, i da, pored toga, bude onemogućen da postigne punu integraciju svojih teritorija, naprimjer, Zapadnog Irijana.«

Svojom principijelnom politikom o kolonijalnim pitanjima i svojom podrškom borbi kolonijalnih naroda koja je došla do izražaja i u zajedničkim deklaracijama pretsednika Tita i šefova drugih zemalja⁸ Jugoslavija je stekla

⁷ Vidi »Stavovi jugoslovenskih predstavnika po važnijim pitanjima na XI Zasedanju Generalne skupštine UN«, »Jugoslovenski pregled«, maj 1957, str. 259—261 (33—35); »Stavovi FNRI po važnijim pitanjima na XII Zasedanju Generalne skupštine UN«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1958, str. 141—142 (17—18).

⁸ Zajednička izjava Pretsednika FNRI i Pretsednika vlade Indiske Republike, 22 decembra 1954, »Borba«, 23 decembar 1954; Zajednička izjava Pretsednika FNRI i Pretsednika vlade Burmanske Unije, Rangun 17 januara 1955, »Borba«, 18 januar 1955; Zajednička izjava vlade FNRI i vlade SSSR, 2 juna 1955, »Borba«, 30 jun 1955; Zajednička izjava Pretsednika FNRI i Pretsednika vlade Indije, 6 jula 1955, »Borba«, 7 jul 1955; Zajednička izjava Pretsednika FNRI i Pretsednika Republike Egipta, 5 januara 1956, »Borba«, 6 januar 1956; Zajednička izjava Pretsednika FNRI, Pretsednika Egipta i Pretsednika vlade Indije, 19 jula 1956, »Borba«, 20 jul 1956; Saopštenje povodom posete Pretsednika Republike Indonezije 17 septembra 1956, »Borba«, 18 septembar 1956; Saopštenje o poseti pretsednika Sukarna Jugoslaviji 19 januara 1958, »Borba«, 20 januar 1958.

veliki ugled u Ujedinjenim nacijama i izvan njih, naročito u kolonijama i zemljama koje su u nedavnoj prošlosti stekle nezavisnost. Naša zemlja je pozivana da učestvuje i učestvovala je na raznim konferencijama zemalja Afrike i Azije (Aziska socijalistička konferencija 1952, 1953 i 1956; Konferencija azisko-afričke solidarnosti 1957), a njeni predstavnici u Četvrtom komitetu bili su u toku poslednjih godina u dva maha birani na razne funkcije u predsedništvu Komiteta. Jugoslavija je 1956 bila izabrana u Komisiju UN za Togoland, čiji je zadatak bio da prouči stanje na ovoj teritoriji i podnese konkretne predloge o daljem razvitku Togolanda. Jugoslavija je učestvovala u izradi izveštaja Komisije. Na osnovu ovog izveštaja Generalna skupština je odlučila da se u Togolandu sprovedu izbori pod kontrolom UN. Izbori su održani 1958. Pobilele su napredne snage Togolanda, koje se bore za nezavisnost svoje zemlje i za ravnopravnost s drugim narodima.

O ugledu Jugoslavije u zemljama Afrike i Azije govorio je pretsednik Tito na povratku s puta u Indiju i Burmu. U govoru koji je tom prilikom održao u Zagrebu, 12 februara 1955, pretsednik Tito je rekao:

»Prvi put u novijoj historiji, dogodilo se da su te zemlje pozvale u goste rukovodeće ljude jedne evropske države. Zašto je to tako? Zašto je došlo do toga poziva? Zato što oni znaju kako mi gledamo na kolonijalne probleme uopće, zato što znaju koliko se mi radujemo njihovom oslobođenju, zato što vrlo dobro znaju da mi dolazimo tamo kao iskreni ljudi, prijatelji, a ne kao ljudi koji bi nastojali da, ako se može, iskoriste nešto u Aziji. Nije slučaj... da svaka zemlja, u Evropi pa i u svijetu, tako gleda na ta pitanja kao što gleda naša zemlja. Oni znaju sve to i zato su nas pozvali, pa je to, razumije se, bio razlog što su nas tamo tako toplo i srdačno primili.«

Pretsednik Tito se na ovo pitanje osvrnuo i u ekspezu održanom u Saveznoj narodnoj skupštini, 7 marta 1955, i tom prilikom je, između ostalog, rekao: »Rukovodioci tih zemalja (Indije, Burme i Egipta) znali su i prije da se mi u izvjesnom smislu pojavljujemo kao predstavnici jedne nove politike prema aziskim zemljama, politike koja se počinje formirati u Evropi, koja osuđuje i iskoriscavanje i neravnopravnost i koja je slo. bodna od svakog kolonijalnog opterećenja.«

IZVORI:

J. B. Tito — Ekspezu na zasjedanju Narodne skupštine II saziva, 27 aprila 1950, »Izgradnja nove Jugoslavije«, knj. IV, str. 418; »Borba«, 28 april 1950; Izjava Udruženja dopisnika pri OUN o problemu međunarodne kontrole atomske energije, 25 maja 1950; »Izgradnja nove Jugoslavije«, knj. IV, str. 456, »Kultura«, 1952; »Borba«, 27 maj 1950; Referat na VI Kongresu KPI, 3 novembra 1952, »Borba za socijalističku demokratiju«, knj. VI, str. 256, »Kultura«, 1955; »Borba« 4 novembar 1952; Razgovor sa urednikom »Hindustan standarda«, 16 avgusta 1953, »Borba za mir i međunarodnu saradnju«, knj. VII, str. 193, »Kultura«, 1956; Odgovor na zdravicu pretsednika Republike Indije Prasada, 18 decembra 1954; »Borba za mir i međunarodnu saradnju«, knj. IX, str. 12—13, »Kultura«, 1957; »Borba«, 19 decembar 1954; Govor u indiskom Parlamentu, 21 decembra 1954; »Borba za mir i međunarodnu saradnju«, knj. IX, str. 28—29; »Borba«, 22 decembar 1954; Govor na Univerzitetu u Rangun, 16 januara 1955; »Borba za mir i međunarodnu saradnju«, knj. IX, str. 65—67; »Borba«, 17 januar 1955; Govor u Zagrebu na povratku iz Indije i Burme, »Borba za mir i međunarodnu saradnju«, knj. IX, str. 92—93; »Borba«, 13 februar 1955; Referat na VII Kongresu SKJ.

E. Kardelj — Uloga i zadaci SSRNJ u borbi za socijalizam, »Problemi naše socijalističke izgradnje«, knj. II, str. 262, »Kultura« 1954; »Borba«, 24 februar 1953; O nekim međunarodnim problemima — odgovori na pitanja dopisnika pri OUN, 7 decembra 1951, »Problemi naše socijalističke izgradnje«, knj. III, str. 226, »Kultura« 1954; »Borba«, 12 decembar 1954.

A. Ranković — Govor na V Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, 18 aprila 1957, »Borba«, 19 april 1957.

S. Vukmanović — Referat na VII Plenumu Saveznog odbora SSRNJ, 10 januara 1957, »Politika«, 11 januar 1957.

K. Popović — Govor u generalnoj debati na VIII i XII Zasedanju Generalne skupštine OUN, »Borba«, 26 septembar 1953 i 25 septembar 1957.

VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije, »Kultura« 1958, Beograd,

Govori jugoslovenskih delegata na VII, VIII, IX i XII Zasedanju Generalne skupštine OUN, izdanje Državnog sekretarijata za inostrane poslove FNRI.

A. B.

JUGOSLAVIJA I KRIZA NA SREDNJEM ISTOKU

Iskrčavanje američkih trupa u Libanu 15. jula 1958, dan posle obaranja dotadašnjeg režima u Iraku i proglašenja republike, kao i iskrčavanje britanskih trupa u Jordanu 17. jula 1958, značilo je krajnje zabrinjavajuće pogoršanje situacije na Srednjem Istoku.

Istog dana kada su se američke trupe iskrcale u Libanu, jugoslovenska vlada je objavila sledeće saopštenje: »Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije ocenjuje kao krajnje zabrinjavajuću situaciju koja je nastala na Srednjem Istoku iskrčavanjem američkih trupa u Libanu. Ovaj samovoljni akt, koji je preduzet i izvršen mimo Ujedinjenih nacija, dovodi do teške napetosti situacije u ovom delu sveta i preti izbijanjem opšteg međunarodnog konflikta. Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije smatra da su Ujedinjene nacije pozvane da odluče o sporu kakav je nastao u Libanu, a otvoreno mešanje vojnom silom je utoliko opasnije i više nerazumno što su se Ujedinjene nacije već angažovale tako akcijom generalnog sekretara Hamarselda i prisustvom pomatračkih grupa.«

Istovremeno je objavljeno da je predsednik Republike Josip Broz Tito uputio telegramom poruku predsedniku indiske vlade Džavaharlalu Nehruu.

Jugoslovenska vlada je takođe odlučila da prizna novu Republiku Irak. U telegramu koji je predsednik Tito uputio predsedniku vlade Republike Iraka Abdel Karim al Kasemu 16. jula 1958 kaže se, između ostalog, sledeće: »Polazeći od načela da svaki narod ima pravo da sam sebi određuje oblik društvenog života i od ubeđenja da uspostavljanje Iračke Republike odgovara volji iračkog naroda da učvrsti svoju nezavisnost, vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije sa zadovoljstvom je riješila da prizna Iračku Republiku i da joj predloži uspostavu normalnih diplomatskih odnosa. Vlada FNRJ to čini sa toliko većim zadovoljstvom što u prošlosti nije bilo moguće uspostaviti diplomatske odnose između naše dvije zemlje.« U poruci predsednika Tita se takođe izražava želja za svestranim napredak Republike Iraka i uverenje da će »ovaj korak predstavljati srećan početak za plodan razvoj naših međusobnih odnosa u interesu naših naroda i mira u svijetu.«

Neposredno posle iskrčavanja britanskih trupa u Jordanu, vlada FNRJ je objavila dva saopštenja 18. jula 1958.

Prvo saopštenje jugoslovenske vlade glasi: »Iskrčavanje britanskih trupa u Jordanu, koje je, kao i prethodno iskrčavanje američkih trupa u Libanu, izvršeno mimo Organizacije ujedinjenih nacija, vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije ocenjuje kao dalje zaoštravanje već eksplozivne situacije. Naročito opasnim jugoslovensku vladu smatra nagnevnu nameru jordanskog suverena da se proglasi poglavom raskinute Arapske federacije, čime se želi unapred legalizovati eventualna agresija protiv zakonite i nezavisne vlade Iračke Republike.

Jugoslovenska vlada smatra neophodnim da se odgovarajućom akcijom Ujedinjenih nacija što pre onemogući da se oružano mešanje u unutrašnje poslove ovih dveju zemalja proširi u agresiju protiv Iraka. Ovakvom hitnom akcijom Ujedinjenih nacija svet bi se oslobodio i od strepnje pred katastrofalnim posledicama ovakve agresije.«

Drugo saopštenje glasi: »Vlada Federativne Narodne Republike Jugoslavije smatra da je, s obzirom na vrlo ozbiljnu opasnost po mir koju sadrži u sebi situacija nastala na Srednjem Istoku, postalo neophodno hitno sazvati vanredno zasjedanje Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih nacija.«

U skladu sa ovim saopštenjima, jugoslovenska vlada je preduzela akciju kod vlada zemalja u kojima održava redovne diplomatske odnose u cilju sprečavanja daljeg pogoršavanja situacije i postizanja sporazumnog rešenja nastale krize u saglasnosti s poštovanjem načela nezavisnosti i nemešanja u unutrašnje poslove. 21 i 22. jula jugoslovenski diplomatski predstavnici posetili su ministarstva inostranih poslova zemalja u kojima su akreditovani i, prenoseći saopštenja svoje vlade, izložili im i gledišta vlade FNRJ o krizi na Srednjem Istoku. Stalni jugoslovenski predstavnik u UN Dobrivoje Vidić posetio je 21. jula generalnog sekretara Hamarselda i, izražavajući zabrinutost jugoslovenske vlade zbog događaja na Srednjem Istoku koji dovode u opasnost mir u svetu, ukazao na potrebu preduzimanja svih potrebnih koraka kako bi se sprečilo dalje pogoršavanje situacije i hitno pronašli putevi za uspostavljanje mira i stabilizaciju odnosa na Srednjem Istoku. Jugoslovenski predstavnik je posebno naglasio značaj koji jugoslovenska vlada u datoj situaciji pridaje miroljubivoj aktivnosti i ulozi Ujedinjenih nacija.

Jugoslovenska vlada je posebnu pažnju posvetila međusobnim konsultovanjima s vladama prijateljskih zemalja. Pored poruke koju je uputio indiskom premijeru Nehruu 15. jula, predsednik Tito je, u vezi s nastalom situacijom na Srednjem Istoku, uputio i lične poruke predsedniku burmanske vlade U Nu, predsedniku grčke vlade Konstantinu Karamanlisu, predsedniku Republike Indonezije Sukarnu, caru Etiopije Haile Selasiju i predsedniku švedske vlade Tage Erlanderu. U okviru ovih konsultovanja predsednik Tito je primio 22. jula 1958, u prisustvu državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića, u odvojene posete ambasadore Ujedi-

njene Arapske Republike, Indonezije i Indije. Tom prilikom ambasadori su predali predsedniku Titu lične poruke predsednika Naser i predsednika Sukarna. U međuvremenu predsednik Tito je primio odgovore na svoje ranije poruke i od predsednika grčke vlade Karamanlisa, cara Etiopije Haile Selasija i predsednika švedske vlade Erlander. 24. jula 1958. predsednik Tito je primio u posetu ambasadora Burmanske Unije, koji mu je uručio poruku predsednika burmanske vlade U Nu.

Ova intenzivna diplomatska aktivnost Jugoslavije naišla je na pozitivan odjek u svetskoj javnosti, a posebno u štampi Ujedinjene Arapske Republike, Indije i drugih zemalja Azije i Afrike, koje su dale veliki publicitet predlogu Jugoslavije o sazivanju vanrednog zasjedanja Generalne skupštine UN radi sprečavanja oružane intervencije na Srednjem Istoku. Radio Bagdad je takođe objavio 21. jula 1958. saopštenje iračkog Ministarstva informacija u kome se kaže da Iračka Republika, s obzirom na srdačna osećanja izražena od strane FNRJ prema novoj iračkoj vladi, pozdravlja uspostavljanje diplomatskih odnosa između dve zemlje.

U okviru daljih konsultovanja sa šefovima pojedinih država i vlada o aktuelnoj međunarodnoj situaciji u vezi s događajima na Srednjem Istoku, predsednik Tito je 27. 28. i 29. jula 1958. uputio nove poruke predsedniku burmanske vlade U Nu, caru Etiopije Haile Selasiju, predsedniku grčke vlade Konstantinu Karamanlisu, predsedniku indiske vlade Džavaharlalu Nehruu, predsedniku Republike Indonezije Sukarnu i predsedniku švedske vlade Tage Erlanderu. Predsednik Tito je primio 2. avgusta 1958. indiskog ambasadora koji mu je predao poruku predsednika vlade Nehrua, dok je 3. avgusta jugoslovenski ambasador u Indiji posetio premijera Nehrua u vezi sa korespondencijom između dvojice šefova. 11. avgusta 1958. predsednik Tito primio je i poruku etiopskog cara Haile Selasija. Naknadno je saopšteno da su predsednik Tito i predsednik sudanske vlade Abdulah Kalil takođe izmenili poruke u vezi sa situacijom na Srednjem Istoku u prvoj polovini avgusta 1958.

Jugoslovensko gledište o krizi na Srednjem Istoku sadržano je i u odgovoru koji je predsednik Tito uputio 5. avgusta 1958. predsedniku Centralnog izvršnog odbora Socijal-demokratske partije Japana Mosaburo Suzukiju na njegovo pismo od 28. jula 1958. U odgovoru predsednika Tita istaknuto je da narodi i vlada FNRJ sa zabrinutošću gledaju na događaje na Srednjem Istoku i ukazuje na saopštenja koja je jugoslovenska vlada objavila na dan iskrčavanja američkih trupa u Libanu i povodom ulaska britanskih trupa u Jordan. »Otađ jugoslovenska vlada«, kaže se u odgovoru predsednika Tita, »čini sve što je u njenoj moći da se isprave posledice pogrešnih koraka dok još nije kasno i da se nastali sporovi riješe u okviru Ujedinjenih nacija u skladu sa obavezama koje proističu iz Povelje. Ona se zalaže za što skorije povlačenje stranih trupa sa teritorije tih zemalja i za nemešanje u njihove unutrašnje stvari.« Na kraju odgovora predsednik Tito je rekao da će jugoslovenska vlada i dalje aktivno i istrajno delovati u tom pravcu i da će se zalagati za takvo rešenje koje će narodima Srednjeg Istoka obezbediti ostvarenje njihovih težnji za punom nacionalnom nezavisnošću, integritetom i ravnopravnim položajem u međunarodnom životu.

Početkom avgusta veći broj jugoslovenskih diplomatskih predstavnika posetio je članove vlada ili ministarstva inostranih poslova zemalja u kojima su akreditovani u cilju upoznavanja zainteresovane vlade s jugoslovenskim pogledima na situaciju na Srednjem Istoku.

U vezi sa krizom na Srednjem Istoku državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović uputio je pismo ministru inostranih poslova SAD Džonu Fosteru Dalsu.

Pošto prepiska vođena između šefova velikih sila o krizi na Srednjem Istoku nije dovela do održavanja konferencije na najvišem nivou u okviru ili van UN, Sovjetski Savez je predložio 5. avgusta sazivanje vanrednog zasjedanja Generalne skupštine UN, što je bilo prihvaćeno u Savetu bezbednosti. Na prvom sastanku vanrednog zasjedanja Generalne skupštine 8. avgusta utvrđen je dnevni red, koji se odnosio na krizu na Srednjem Istoku, dok je početak debate utvrđen za 13. avgust 1958.

Delegaciju FNRJ na vanrednom zasjedanju Generalne skupštine UN predvodio je državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović. Za zamenika šefa delegacije određen je stalni jugoslovenski predstavnik u UN Dobrivoje Vidić, a za članove delegacije savetnici u jugoslovenskoj Stalnoj misiji pri UN u Njujorku dr Đuro Ninčić i Dimče Belovski. Jugoslovenska delegacija se od samog početka rada vanrednog zasjedanja Generalne skupštine UN aktivno angažovala u pripremama za postizanje miroljubivog i konstruktivnog rešenja krize na Srednjem Istoku. U tom cilju šef jugoslovenske delegacije Koča Popović stupio je u kontakte i izvršio razmenu mišljenja s nizom šefova drugih delegacija, a posebno sa šefovima delegacija Ujedinjene Arapske Republike, Indije, Indonezije, Iraka, Kanade, Japana, Švedske, Velike Britanije kao i sa generalnim sekretarom UN Dag Hamarseldom.

Stavove Jugoslavije prema krizi na Srednjem Istoku i puteve za njeno rešenje izneo je državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović na vanrednom zasjedanju Generalne skupštine UN 19. avgusta 1958. Tom prilikom on je ukazao na ozbiljnost situacije i na potrebu da se pronađe odgovarajuće rešenje koje bi omogućiilo da se postepeno otklone dublji uzroci krize i u budućnosti spreči njeno ponovno izbijanje. Koča Popović je zatim naglasio da je jugoslovenska vlada odmah po izbijanju krize u skladu sa osnovnim principima svoje politike ocenila iskrčavanje američkih trupa u Libanu i britanskih u Jordanu »kao nedozvoljenu oružanu intervenciju u unutrašnje stvari ovih dveju država«.

Govoreći o procesu koji se odvija na Srednjem Istoku, Koča Popović je rekao: »To je jedan veliki, istorijski neizbežan, dakle zakonit i nezadrživ pokret i proces. On se vrši u novim uslovima, po istim opštim linijama na kojima se u prošlosti odvijao društveni i politički razvitak drugih, razvijenijih zemalja. S gledišta unutrašnjeg napretka u tim zemljama, a isto tako i s gledišta međunarodnih odnosa, to je očevidno progresivan pokret, jer je usmeren na sticanje, odnosno učvršćivanje nezavisnosti i ravnopravnosti zemalja ovog područja.« Koča Popović je u daljem izlaganju ukazao da uzroke krize međunarodnih odnosa treba tražiti »u otporima i suprotstavljanju iznutra i, naročito, sa strane, s pozicija koje je istorija konačno osudila, u neizbežnom istoriskom razviku i u raznim nerazumevanjima toga razvika. Već samim tim što je reč o jednom dalekosežnom društvenom i političkom pokretu neizbežni su i manje ili više dramatični potresi. Radi se o tome da se oni ne otežavaju, ne komplikuju i ne zaoštravaju mešanjem spolja, što se činilo tako često i tako uporno. Za nas je oružana intervencija intervencija spolja i ovoga puta pre svega nesrećan nastavak i rezultat određene prethodne politike onih istih sila koje su izvršile intervenciju. Vojna intervencija postala je »neophodna« zato što je ta politika bila pogrešna i baš zbog toga morala je biti bespulsna. Oružana intervencija, po našem mišljenju, na neki način je najoštrija kritika i osuda te politike.«

Govoreći o potrebi stabilizacije na Srednjem Istoku, Koča Popović je rekao da je stabilizacija moguća »samo prilagođavanjem politike novim procesima. A mi smo ubeđeni da je to ujedno i najbolji put za zaštitu i samih zapadnih materijalnih interesa. Oni i ne mogu više naći zadovoljenja na drugi način, osim na bazi ravnopravnosti. Dosad je zapadna politika, po pravilu, išla suprotnim putem. Tragični rezultati nalaze se pred nama... Krize koje su na Srednjem Istoku stalno ugrožavale mir dolazile su pre svega otuda što se nije poštovala volja naroda da u međunarodnim odnosima idu vlastitim putem, da ne budu uvučeni u borbu u kojoj očevidno nemaju ništa da dobiju, a mogu sve da izgube. Ovaj pozitivni neutralizam, kako se na Srednjem Istoku najčešće naziva, predstavlja prirodni vid oslobodilačkog procesa na tom području, čiji je cilj nezavisnost i likvidacija kolonijalnih ostataka. Samim tim reč je o moćnom faktoru mira koji treba kao takav prihvatiti. Ravnopravnost i nemešanje predstavljaju preduslov za normalan i miran razvitak celog tog područja.«

Odgovarajući onima koji su branili tezu da je do iskrcavanja američkih trupa u Libanu i engleskih u Jordanu došlo na poziv legalnih vlada tih zemalja, Koča Popović je rekao da priznati princip da vlade imaju pravo da daju vojnu pomoć drugoj vladi ako ona to traži, znači stvarati višestruko opasan presek koji bi... omogućavao inostranu intervenciju u unutrašnje probleme neke zemlje na poziv jedne vlade koja ne uživa podršku sopstvenog naroda, a na osnovu njenog proizvoljnog tvrdjenja da je nezavisnost zemlje u pitanju.

U vezi pominjanja s nekih strana mogućnosti vojne akcije Izraela u slučaju promene režima u Jordanu, Koča Popović je rekao da »oni koji tako govore čine, po našem mišljenju, vrlo rđavu uslugu i miru i arapsko-izraelskim odnosima, jer takvu eventualnost ne treba unapred predviđati, to jest unapred sankcionisati. Treba je, naprotiv, unapred isključiti i onemogućiti, kao uostalom i svaku drugu agresiju. Za to su Ujedinjene nacije sigurno sposobne.«

U pogledu toga šta bi trebalo učiniti za rešenje krize na Srednjem Istoku Koča Popović je naglasio da postoji saglasnost o potrebi povlačenja anglo-američkih snaga iz Libana i Jordana, pošto su se u prilog toga izjasnile i one sile koje su poslale trupe na Srednji Istok. »Mi možemo samo želiti da im olakšamo da izvrše taj hitan i neophodan korak... Međutim, hteo bih ipak da podvučem da moramo odmah utvrditi da ma koji organ Ujedinjenih nacija ma u kojoj zemlji Srednjeg Istoka ili van toga područja ne može imati druge nadležnosti sem onih koje zahtevaju ciljevi Povelje Ujedinjenih nacija. Ti organi ne mogu se ni direktno ni indirektno angažovati u unutrašnjim stvarima bilo koje zemlje, oni moraju čuvati mir i obezbeđivati opšte uslove za miran razvitak međunarodnih odnosa.«

Koča Popović je zatim izneo sledeće osnovne tačke na kojima bi, po mišljenju jugoslovenske delegacije, bilo moguće postići opštu saglasnost:

»Povlačenje stranih trupa koje se nalaze u Libanu i Jordanu bez daljeg odlaganja: što pre to bolje. Ako se pritom već sada može odrediti rok za povlačenje — još bolje;

Odgovarajuća forma prisustva Ujedinjenih nacija kao garancija protiv svakog stranog mešanja;

Opšta međunarodna garancija — ako se smatra za potrebnu — protiv bilo kakve mogućnosti agresije u tom delu sveta.«

Koča Popović je takođe istakao hitnu potrebu da vanredno zasjedanje Generalne skupštine UN »donese odluke koje će omogućiti narodima ovog područja da se razvijaju slobodno i bez smetnji, koje će učiniti kraj sadašnjoj nenormalnoj situaciji na Srednjem Istoku i dovesti do popuštanja zategnutosti i toliko potrebnog poboljšanja međunarodne atmosfere.«

Na vanrednom zasjedanju Generalne skupštine UN podnete su dve rezolucije za rešenje krize fna Srednjem Istoku: sovjetska i rezolucija sedam zemalja (među kojima: Norveške, Kanade i Kolumbije). Međutim, o ovim rezolucijama se nije glasalo, pošto su one povučene u korist zajedničke rezolucije deset arapskih zemalja, koja predstavlja rezultat strpljivog i konstruktivnog pregovaranja, a, u prvom redu, pozitivnog napora samih arapskih zemalja.

U rezoluciji deset arapskih zemalja pozdravljaju se uveravanja arapskih država da će poštovati odredbe sadržane u članu 8 pakta Arapske lige, prema kome će »sve zemlje-članice poštovati sistem uspostavljen u drugim zemljama-članicama, gledajući na njih kao na isključivu stvar tih zemalja« i da će se svaka od njih »obavezati na uzdržavanje od bilo kakve akcije sračunate na promenu uspostavljenih sistema vladavine«. Sve zemlje-članice Arapske lige se dalje pozivaju da postupaju u skladu s principima uzajamnog poštovanja, teritorijalnog integriteta i suvereniteta drugih država, u skladu s ravnopravnošću i uzajamnom koristi, i da obezbede da njihovo držanje bude u skladu sa ovim principima. Rezolucija deset arapskih država dalje zahteva od generalnog sekretara OUN Hamarselma da »konsultujući se sa zainteresovanim vladama, u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, i uzimajući u obzir ovu rezoluciju, što hitnije postigne praktične aranžmane koji bi na odgovarajući način doprineli podržavanju principa i ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija u vezi sa sadašnjim prilikama u Libanu i Jordanu, kako bi se olakšalo skoro počinjenje stranih trupa iz ove dve zemlje«. Generalni sekretar UN se takođe poziva da »nastavi započeta izučavanja i da se, s tim u vezi, na odgovarajući način konsultuje s arapskim zemljama Srednjeg Istoka o stvaranju institucije koja bi se bavila problemom pomoći arapskim zemljama za njihov ekonomski razvoj«. Na kraju rezolucije se traži od Generalnog sekretara da podnese odgovarajući izveštaj najkasnije do 30 septembra i zahteva od zemalja-članica puna saradnja u sprovođenju ove rezolucije.

Jugoslovenski delegat i stalni predstavnik Jugoslavije u OUN Dobrović Vidić u govoru na sednici od 21. avgusta 1958. podržao je predlog rezolucije arapskih zemalja kao predlog koji su podnele »najneposrednije zainteresovane strane i koji odgovara najhitnijim zahtevima situacije...«.

Rezoluciju deset arapskih zemalja jednoglasno je usvojilo vanredno zasjedanje Generalne skupštine UN na sednici od 21. avgusta 1958, čime je to zasjedanje završilo razmatranje problema krize na Srednjem Istoku.

O jugoslovenskoj oceni rezultata vanrednog zasjedanja Generalne skupštine UN govorio je državni sekretar Koča Popović u intervjuu jugoslovenskim dopisnicima u Njujorku 23. avgusta 1958. On je tom prilikom rekao da »jednoglasno usvojena rezolucija Generalne skupštine predstavlja rezultat shvatanja da je prebrođivanje krize i smirenje na Srednjem Istoku u opštem interesu i da je jedino na toj liniji, a ne s pozicija »hladnog rata« moguće naći rešenje... Postignuto rešenje potvrđuje ispravnost stava koji je naša vlada zauzela na samom početku krize: da treba što pre sazvat vanredno zasjedanje Ujedinjenih nacija.«

Koča Popović je dalje izrazio nadu da će ovo zasjedanje doprineti većoj stabilizaciji prilika na Srednjem Istoku. »Ovo uverenje«, — rekao je Koča Popović, — »zasniva se na rešenosti arapskih zemalja da zajednički rade na sređivanju prilika na Srednjem Istoku, na obavezama koje su vlade SAD i Velike Britanije primile na sebe u pogledu brzog povlačenja trupa iz Libana i Jordana, na učestvovanju Ujedinjenih nacija i posebno Generalnog sekretara u sprovođenju i konkretizovanju donetih odluka, kao i na ponovljenim garantijama svih članica Ujedinjenih nacija da će se dosledno pridržavati principa uzajamnog poštovanja, integriteta, neagresije i nemešanja.«

Koča Popović je takođe ukazao na to da su »u toku ovog zasjedanja Generalne skupštine došli do izražaja važni elementi realnijeg i konstruktivnijeg prilaženja problemima Srednjeg Istoka, koje treba posebno istaći i dalje razvijati. To je, pre svega, sve veće priznanje opravdanih nacionalnih i političkih stremljenja arapskih zemalja, a uporedo s tim i potreba da ostale zemlje, u prvom redu velike sile, svoju politiku prema Srednjem Istoku prilagode postojećoj stvarnosti. Osim toga se potvrdilo da su najbolja rešenja ona koja izražavaju interese samih naroda ovog područja i koja oni sami usvoje.«

»Potvrdilo se i naše poznato gledište da su pregovori najbolji put za rešavanje otvorenih međunarodnih problema, naročito kad se vode na bazi ravnopravnosti i uz konstruktivno korišćenje znatnih mogućnosti koje pružaju Ujedinjene nacije.«

O radu jugoslovenske delegacije u toku vanrednog zasjedanja Generalne skupštine Koča Popović je rekao da je »jugoslovenska delegacija nastojala da se konsultuje i saraduje sa što većim brojem delegacija« i da je ona »naročito tesno saradivala sa delegacijama azisko-afričkih zemalja, a i sa mnogim drugim... da pomogne u iznalaženju opšteprihvatljivog rešenja. Mislim da smo u tome imali uspeh«.

IZVORI:

Saopštenje vlade FNRJ, »Borba«, 16 jul 1958; Poruka pretsednika Tita pretsedniku Iračke Republike, »Borba«, 18 jul 1958; Saopštenja vlade FNRJ povodom situacije na Srednjem Istoku, »Borba«, 19 jul 1958; Vesti Tanjuga u »Borbi«, 20, 22, 23 i 30 jula i 15, 17 i 18 avgusta 1958; Saopštenje Ministarstva informacija Iračke Republike, »Borba«, 22 jul 1958; Odgovor pretsednika Tita na pismo Mosabura Suzukija, pretsednika Centralnog izvršnog odbora Socijaldemokratske partije Japana, »Borba«, 10 avgust 1958; Govor Koče Popovića na vanrednom zasjedanju Generalne skupštine OUN, »Borba«, 20 avgust 1958; Intervju Koče Popovića sa jugoslovenskim dopisnicima u Njujorku, »Politika«, 24 avgust 1958; Rezolucija 10 arapskih država podneta vanrednom zasjedanju OUN, »Borba«, 22 avgust 1958; Govor Dobrovića Vidića na vanrednom zasjedanju Generalne skupštine OUN, 23 avgusta 1958.

M. O.

POSETA PRETSEDNIKA NORVEŠKE VLADE GERHARDSENA

Na poziv vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije boravio je u Jugoslaviji od 25 septembra do 3 oktobra 1958 pretsednik vlade Kraljevine Norveške Einar Gerhardsen.

U razgovorima, koji su vođeni u atmosferi srdačnosti, prijateljstva i međusobnog razumevanja, učestvovali su sa norveške strane, pored pretsednika Gerhardsena, načelnik Odeljenja u Pretsedništvu vlade Andreas Andersen, šef Odeljenja Ministarstva inostranih poslova Ole Olgord i norveški ambasador u Jugoslaviji Dag Brin. Sa jugoslovenske strane uzeli su učešća potpretsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj, član Saveznog izvršnog veća Vladimir Popović, vršilac dužnosti državnog sekretara za inostrane poslove Srđa Prica, državni potsekretar u Saveznom izvršnom veću Anton Vratuša i jugoslovenski ambasador u Norveškoj Vladimir Rolović.

Pretsednik Tito je 27 septembra primio pretsednika Gerhardsena i priredio svečani ručak u njegovu čast. U toku ručka pretsednik Tito i pretsednik Gerhardsen izmenjali su zdravice.

Posle svečanog ručka pretsednik Tito, pretsednik Gerhardsen i potpretsednik SIV Edvard Kardelj primili su norveške i jugoslovenske novinare i odgovorili na više pitanja iz oblasti međunarodne politike i jugoslovensko-norveške saradnje.

Pretsednik Gerhardsen je sa svojom pratnjom posetio, pored Beograda, narodne republike Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju.

Narodni odbor grada Splita, koji ima posebno bliske veze sa norveškim gradom Trondhjemom, izabrao je pretsednika Gerhardsena za počasnog građanina grada Splita.

U saopštenju o poseti pretsednika Gerhardsena Jugoslaviji, objavljenom u Zagrebu 2 oktobra 1958, kaže se sledeće:

Obe strane su izmenjale mišljenja o »aktuelnim međunarodnim problemima od zajedničkog interesa, kao i o razvoju jugoslovensko-norveških odnosa«.

U razgovorima je istaknuto da obe vlade smatraju da je u ovom momentu, kada ozbiljna opasnost pretila miru, »glavni zadatak vlada i naroda da učine dalje napore u pravcu popuštanja međunarodne napetosti i stvaranja uslova za miroljubivu koegzistenciju između naroda sa različitim društvenim i političkim sistemima. One smatraju nezdravim i opasnim po mir nasilno nametanje izvana društvenih oblika, pretpostavljajući da je to stvar unutrašnjeg razvika svakog naroda.«

Dve vlade su izrazile spremnost da se i nadalje zalažu »za prevazilaženje suprotnosti u savremenom svetu miroljubivim sredstvima i politikom sporazumevanja, za najširu razmenu materijalnih i kulturnih dobara među narodima. One su takođe saglasne da je jedna široko zasnovana međunarodna ekonomska pomoć nerazvijenim zemljama jedan od najvažnijih faktora u naporima za očuvanje mira.«

Obe strane su izrazile uverenje da treba pružiti podršku svim naporima Ujedinjenih nacija koji su usmereni za obezbeđenje mira i unapređenje svetske saradnje i međusobne pomoći među narodima.

U pogledu razoružanja dve vlade su se složile da je ono »od prvorazrednog značaja i da je neophodno učiniti nove odlučnije napore za postepeno rešavanje tog problema. Svaki uspeh na ovom području značio bi dragocen doprinos ka smirivanju i stvaranju atmosfere poverenja, otvarajući mogućnosti za miroljubivo rešavanje ostalih gorućih pitanja mira u svetu.«

Pitanjima daljeg unapređenja međusobnih odnosa posvećena je u toku razgovora posebna pažnja. »Plodna saradnja između dve zemlje.« — kaže se u saopštenju, — »koja obuhvata sve šira područja, pruža primer saradnje između zemalja sa različitim društvenim sistemima. Ona pokazuje da različita politička i društvena struktura nije i ne treba da bude smetnja za uspešan razvoj odnosa među narodima.«

Na kraju saopštenja se ističe da su dve vlade rešene »da dalje razvijaju i produbljuju međusobnu saradnju, razmenom mišljenja o pitanjima od zajedničkog interesa, kao i proširenjem političkih, ekonomskih, kulturnih i društvenih odnosa i veza«.

Pretsednik Gerhardsen je pozvao u ime norveške vlade potpretsednika Edvarda Kardelja da poseti Norvešku. Potpretsednik Kardelj je prihvatio poziv.

IZVOR:

»Saopštenje o poseti pretsednika norveške vlade Gerhardsena«, »Borba«, 3 oktobar 1958.

Vidi: »Jugoslavija i Norveška«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 403—404 (47—48).

R. T. P

SADRŽAJ IZDATIH BROJEVA

STANOVNIŠTVO

Pismenost i školska sprema stanovništva	1—4
Kretanje nataliteta, fertiliteta i mortaliteta stanovništva	279—284

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Radni odnosi	5—9
Službenički sistem	10—13
Republičke narodne skupštine (1953—1958 g.)	49—52
Zakonodavni rad Savezne narodne skupštine (1953—1957 g.) ..	53—58
Odbornici narodnih odbora	59—60
Izbori za Saveznu narodnu skupštinu	97—99
Odlikovanja	100—101
Sednice Saveznog izvršnog veća	14; 52;
..... 101—102; 152; 195—196;	245; 294;
Izbori za narodne skupštine narodnih republika i autonomnih jedinica	145—148
Savezna narodna skupština	149; 241
Republičke narodne skupštine ..	150; 196;
..... 242—244; 293;	
Sastav Savezne narodne skupštine ..	153—156
Mesni odbori	191—192
Narodna milicija	193—194
Stalna konferencija gradova	197—198
Sastav republičkih narodnih skupština	198—208
Zborovi birača	239—240
Sednice republičkih izvršnih veća ..	245—248
Sastav Saveznog izvršnog veća	249
Sastav republičkih izvršnih veća ..	249—250
Federativno uređenje Jugoslavije ..	285—287
Sastav organa radničkog samoupravljanja	288—290
Pravosudni organi u Jugoslovenskoj narodnoj armiji	291—292
Inspekcije	335—338
Organizacija saveznih organa uprave	339—343
Funkcioneri savezne državne uprave	343—344

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Omladinske radne akcije	61—65
Savez lekarskih društava FNRJ ..	103—104
Dečje organizacije	105—107
Šesti kongres Narodne omladine Jugoslavije	17—20
Proširena sednica Izvršnog komiteta CK SKJ	65
Plenumi republičkih CK SK 20; 65; 107; 252 ..	
Plenumi Saveznog i glavnih odbora SSRNJ 15—16; 20; 251; 52; 298 ..	
Prošireni plenum Centralnog odbora Saveza boraca Jugoslavije ..	108
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ	66; 107
VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije	157—162
IV Plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	162—164
Sednica predsedništva Saveznog odbora SSRNJ	164
Drugi kongres pravnika Jugoslavije	209
Redovna skupština Saveza udruženja pravnika Jugoslavije	209
Treći kongres ekonomista Jugoslavije	210
Treći kongres inženjera sumarstva i drvne industrije Jugoslavije ..	210
Odluka CK SKJ o zadacima i sastavu pomoćnih organa, Kon-	

trojne komisije i opunomoćstva CK SKJ za organizaciju SK u JNA	251—252
Sastav pomoćnih organa Saveznog odbora SSRNJ	252
Savez novinara Jugoslavije	295—297
Savez udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije	297—298
Prvi kongres arhitekata Jugoslavije ..	298
Savez književnika Jugoslavije	345—346
Proslava Dana mladosti	346—347
Proslava Bitke na Sutjesci	347—348

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1958. godinu	21—26
Kretanje i struktura zaposlenosti ..	26—30
Drvena industrija	30—34
Peta godišnja skupština Glavnog zadržnog saveza Jugoslavije	34
Privreda u 1957 godini	67—71
Proizvodnja i prerada nafte	72—74
Proizvodnja šećerne repe i šećera ..	74—76
Narodni dohodak 1952—1956 g.	109—110
Olovo i cink	111—114
Proizvodnja kukuruza	114—118
Pčelarstvo	118—119
Sistem i organizacija spoljne trgovine	119—122
Brodogradnja	165—167
Radioindustrija	168
Turizam u 1957	169—170
Prehrambena industrija	211—213
Železnički transport	214—218
Trgovina u 1957	219—221
Spoljna trgovina u 1957	221—222
Privreda u prvom tromesečju 1958 ..	223—226
PTT saobraćaj	253—257
Proizvodnja i prerada duvana	258—260
Investicije u 1957	261—262
Industrija cementa	299—301
Javni putnički saobraćaj u gradovima	301—305
Privreda u prvom polugodu 1958 ..	306—310
Građevinarstvo u 1957	310—312
Krupna poljoprivredna gazdinstva ..	349—355
Industrija nemetala	355—360

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Penzisko osiguranje	39—42
Invalidsko osiguranje	131—133
Apotekarska služba	133—135
Letovanje i odmor dece u 1957 g.	135—137
Deset godina rada UNICEF-a u Jugoslaviji	137—138
Socijalne pomoći	171—172
Služba posredovanja rada i zaštita lica van radnog odnosa	173—175
Vaspitna zapuštenost i kriminalitet kod dece i omladine	176—178
Banjska lečilišta	178—180
Suzbijanje malarije	227—228
Odmarašta	263—264
Školske kuhinje	264—265
Rashodi za zdravstvenu zaštitu u 1956 i 1957	265—266
Ambulantno-polikliničke i dispanserske ustanove	313—316
Socijalno osiguranje u 1957	316—318

KULTURA

Niže i srednje umetničke škole ..	77—79
Arhivi	80—82
Međunarodni festival naučno-tehničkih filmova	82
Narodni univerziteti	123—125
Filmovi proizvedeni u 1957 g.	126—127
Dela jugoslovenskih pisaca u prevodima	127
Časopisi	128—130
Više škole	181—183

Jugoslovensko dramsko pozorište ..	184
Diplomiranje i trajanje studija na višim i visokim školama	229—231
Doktorat nauka	232—233
Treće jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorište«	234
Reforma školstva	267—270
Kulturno-prosvetno veće Jugoslavije	270—271
Biološki institut Srbije	272
Prosvetno-pedagoška služba	319—321
Hemiski institut »Boris Kidrič« ..	321—322
Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu i inostrana u Jugoslaviji	322—323
Peti festival jugoslovenskog filma ..	324
Međuniverzitetska saradnja	361—362
Kulturno-prosvetni i društvenozabavni rad u JNA	362—364
Matica srpska	364—365
Devete Dubrovačke letnje igre ..	366

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Međunarodna takmičenja jugoslovenskih sportista u 1957 godini ..	35—38; 277
Državna prvenstva u 1957 godini ..	83—88; 274
Objekti za fizičku kulturu	273—274

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija u specijalizovanim agencijama OUN	43—44
Međunarodni ugovori zaključeni u toku 1957 godine	45—48
Poseta pretsednika Republike Indonezije Sukarna	48
Jugoslavija i Grčka	89—90
Diplomatsko-konzularna predstavnika	91—94
Poseta potpredsednika SIV-a Svetozara Vukmanovića NR Poljskoj	95
Poseta izvršnog sekretara Evropske ekonomske komisije	95
Poseta predsednika grčke Narodne skupštine Konstantina Rodopulosa	95—96
Stavovi FNRJ po važnijim pitanjima na Dvanaestom zasjedanju Generalne skupštine UN	139—144
Opšta spoljnopolitička aktivnost Jugoslavije u 1957	185
Jugoslavija i Burma	186—188
Jugoslavija na Trinaestom zasjedanju Evropske ekonomske komisije	188
Jugoslavija i Evropska ekonomska komisija	189—190
Stav Jugoslavije u vezi s problemom nuklearnog naoružanja ..	235—237
Poseta parlamentarne delegacije Velike Britanije	237
Stavovi Jugoslavije na Međunarodnoj konferenciji za pomorsko pravo	238
Jugoslavija i Indija	275—278
Jugoslavija i Danska	325—326
Stav Jugoslavije o pomoći ekonomskom razvoju nerazvijenih zemalja	326—329
Jugoslavija na XXV i XXVI zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN	329—330
Poseta pretsednika UAR Nasera i trojni sastanak ministara inostranih poslova FNRJ, UAR i Grčke ..	331
Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1958	332—334
Stav Jugoslavije o kolonijalnom pitanju	367—371
Jugoslavija i kriza na Srednjem Istoku	372—373
Poseta pretsednika norveške vlade Gerhardsena	374

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.
Godišnja pretpata 3.000 dinara / Redakcija: Nemanjina 34 / tel. 27-190 /
Administracija: Ulica Kosmajka 7 / tel. 22-778, pošt. fah 62 / Beograd.

Tekući račun kod Narodne banke br. 101—14
2—645

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.

